

๖๖๔. สุวิภูษิตินุติ ตปปฏิจ-
ฉาทกโมหวิโสธเนน วิโสธิต.

มุขนิมิตฺตุนุติ มุขปฏิพิมฺพ.
ตตฺริทํ โอบมฺมสฺสนฺทนฺ : จกฺขุมโต
ปฺริสสฺส จกฺขุ ฺวิย โยคิโน
กมฺมฏฺฐานปฺริหฺรณณฺณ, อาทาส
วีย รูปปฺริคฺคโห, มุขนิมิตฺตํ ฺวิย
อรูปปฺริคฺคโห. เสสฺ สุวินฺนฺณเยยฺยเมว.
กถลลทฺทมนุติ ตนฺนทฺทม.

อุจฺจฺปิพนํ อุจฺจฺอุปฺมา. โจรํ
ปฺริหฺริตฺวา กตฺกมฺมปฺจฺฉนํ โจรฺูปฺมา.
โคณทสฺสนํ โคณอุปฺมา. ทมิธิตฺวา
นวณิตฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
คฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
คฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค

๖๖๕. คำว่า เป็นสิ่งอันสะอาดดี
ได้แก่ รูป เป็นอันชำระดี ด้วยการ
ชำระโมหะอันเป็นตัวปกปิดรูปนั้น.

คำว่า เงามหน้า ได้แก่ รูป
เปรียบของหน้า. ในข้อนี้ มีอันเทียบ
เคียงข้ออุปมา ดังนี้ : ญาณบริหาร
กัมมฏฐานของพระโยคาวจร. เปรียบ-
เหมือนดวงตาของบุรุษผู้มีดวงตา, การ
กำหนดรูปเปรียบเหมือนกระจกเงา,
การกำหนดอรูปรูปเปรียบเหมือนเงาหน้า.
คำที่เหลือ เข้าใจได้ง่ายทั้งนั้น. คำว่า
ตมบาง ๆ คือตะกอนเล็กน้อย.

การหีบอ้อย ชื่อว่า อุปมาดังอ้อย.
การเขียนโจรแล้วตามถึงกรรมที่โจรนั้น
ทำ ชื่อว่า อุปมาดังโจร. การ
แสดง(การฝึก)โค ชื่อว่า อุปมาดังโค.
การกวนนมเปรี้ยวแล้วถือเอาเนยใส
ชื่อว่า อุปมาดังนมเปรี้ยว. การ
จับปลาหรือการปิ้งปลาที่จับมา ชื่อว่า
อุปมาเหมือนปลา.

* ปรมคตมณฺชสา. กมฺมฏฺฐานปฺริคฺคาทกณฺณ.

คุณพระนบฺลยฺ สัจจอนันตกุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

**อรูปขมฺมานํ อรูปฐากการกถา-
วณฺณนา**

๖๗๐. สหอุปฺปชฺชมานานํ อรูปก-
ขณฺฐานํ ผสฺสวเสน วิสยคฺคหณฺนติ
ทฎฺฐพฺพํ. ปฐมาภินิปาโต 'ผสฺโส'ติ
วฺตุโต, ตสฺส 'อูปฺฐหตี'ติ อิมินา
สมฺพนฺโธ. ผสฺเส ปฐมํ อูปฺฐจิต
ตทณฺสาเรน เวทนาทโย อูปฺฐหฺนตีติ
อาห 'ตํสมฺปยุตฺตา เวทนา'ติอาที.
เอวํ สลกฺขณฺสงฺเขปโต จตุธาตฺ-
ววฏฺฐานวเสน อรูปปริคฺคหํ
ทสฺเสตฺวา สลกฺขณฺวิปตฺติวเสน ตํ
ทสฺเสตฺตุ 'เกเส'ติอาที วฺตุตํ.

๖๗๑. ขกฺเคนาติ ขกฺคตฺตฺนฺแทน.
สมฺกุกฺคนฺติ มหาสมฺกุกฺคํ.

**พรรณนาภาว่าด้วยอาการปรากฏ
แห่งอรูปธรรมทั้งหลาย**

๖๗๐. พึงเห็นว่า การถือเอา
อารมณ์แห่งอรูปขันธ์ทั้งหลายที่เกิดร่วมกัน
ย่อมปรากฏด้วยอำนาจผัสสะ. สภาพที่
ตกลงมาเฉพาะหน้าครั้งแรก (แห่งอรูป-
ธรรมทั้งหลาย) ท่านเรียกว่า 'ผัสสะ',
เชื่อมความแห่งบทว่าสภาพที่ตกลงมา
เฉพาะหน้า ครั้งแรกนั้นเข้ากับบทนี้ว่า
'ย่อมปรากฏ'. เมื่อผัสสะปรากฏครั้งแรก
อรูปธรรมทั้งหลายมีเวทนาเป็นต้น ย่อม
ปรากฏโดยคล้อยตาม(เป็นไปอยู่) ผัสสะ
นั้น เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำ
มีอาทิว่า 'เวทนาที่สัมปยุตกับผัสสะนั้น'.
ท่านอาจารย์ครั้งแสดงการกำหนดอรูป
ด้วยอำนาจแห่งการกำหนดธาตุ ๔ โดย
ย่อแห่งลักษณะของตนอย่างนี้แล้วเพื่อจะ
แสดงถึงการกำหนดอรูปนั้นด้วยอำนาจ
แห่งความวิบัติแห่งลักษณะของตนจึง
กล่าวคำมีอาทิว่า '(ปฐวีธาตฺ) ในผม'.

๖๗๑. คำว่า ด้วยพระขรรค์
ได้แก่ ด้วยปลายพระขรรค์. คำว่า
ผาตลับ ได้แก่ ผาตลับใหญ่.

คุณพระบุญญ์ สัจจาอนันตกุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมุพหุผลสุตฺตมุตฺตสันฺทนาภา-
วณฺณนา

๖๗๒. ยถาวสฺสโตติ ยถาภูต-
สภาวโต. สฺกฺขจฺจํ โลกสมณฺณาย
ปหานตฺถาย เอตมตฺถํ ววฺภูจเปตฺวาติ
สมฺพนฺโธ. สตฺตสมฺโมหสฺสาติ นิจฺโจ
พฺยาปีติอาทินา มิจฺฉาทิกฺกฺขิวิเสนา
ปวตฺตสมฺโมหสฺส. อสมฺโมหภฺมิ นาม
ทิววิสุทธิวิสยา ขนฺธาทโย
นามรูปธมฺมา.

องฺกสมฺภาราติ องฺกภูตสมฺภาราโต,
ตฺเหตฺตฺนฺติ อตฺโถ. สตฺโตติ โวหาโร.

รูปนฺเตววาติ สรีรํ อิจฺเจว.

ทฺกฺขาทิติวริ อเว การผล
ทสฺเสติ. นามฺมตฺตฺร ทฺกฺขาทิ ทฺกฺขํ

พรรณนาภาวํด้วยการเทียบเคียง
พระสูตรจำนวนมาก

๖๗๒. คำว่า โดยสภาพของตน
ตามความเป็นจริง ได้แก่ โดยสภาพ
ตามความเป็นจริง. เชื่อมความว่า ครั้น
กำหนดความหมายนี้ เพื่อประโยชน์
แห่งการละโลกสมัญญาด้วยดีกว่า. คำว่า
แห่งความลุ่มหลงว่าสัตว์ ได้แก่ แห่ง
ความลุ่มหลงที่เป็นไปด้วยอำนาจมิจฉา-
ทิว มีอาทิว่า สัตว์เที่ยง สัตว์ย่อยยับ.
นามธรรมและรูปธรรมทั้งหลายมีขั้นันท์
เป็นต้น อันมีทิววิสุทธิเป็นอารมณ์
ชื่อว่า ภุมิแห่งความไม่ลุ่มหลง.

คำว่า เพราะมีสัมภาระอันเป็น
องค์ คือ เพราะมีสัมภาระอันเป็นองค์,
อธิบายว่า เพราะมีสัมภาระ อันเป็น
องค์นั้นเป็นเหตุ. โวหารว่าสัตว์ (จึงมี).

คำว่า ได้ชื่อว่ารูปนั่นเอง ได้แก่
ได้ชื่อว่า ร่างกายนั่นเอง.

ท่านอาจารย์ย่อมแสดงถึงผลการทำงาน
เป็น ๓ อย่าง มีทุกข์เป็นต้น. คำว่า

คุณพระคุณย สัจจาอนันตกุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จเปตวา, ตโต อณฺณํ สตุตชีวาทิกํ นอกเสียจากทุกข์ คือ เว้นทุกข์เสีย,
 สมุทตตีติ อตุโถ. อธิบายว่า ธรรมชาติอื่นจากทุกข์นั้น มี
 สัตว์และชีพเป็นต้น ย่อมเกิด.

**อุปมาหิ นามรูปวิภาวนากถา-
 วณฺณนา**

**พรรณนากถาว่าด้วยการยังนามรูป
 ให้แจ่มแจ้งด้วยอุปมาทั้งหลาย**

๖๗๓. เอเคนากาเรนาติ เยนา-
 กาเรน จิตฺเตสุ รกฺสณฺญา โหติ,
 เอเตนากาเรน เอกชฺฌํ ราสีกรณ-
 มตุเตนาติ อธิปฺปาโย.

๖๗๓. คำว่า โดยอาการอันหนึ่ง
 คือ เมื่อองค์สัมภาระมีเพลลาเป็นต้นตั้งอยู่
 โดยอาการใด ความสำคัญว่า รก
 ย่อมมี, อธิบายว่า เมื่อองค์สัมภาระ
 ตั้งลงรวมกันเป็นหนึ่งโดยอาการนั้น คือ
 โดยอาการเพียงทำให้เป็นกองรวมกัน.

๖๗๔. ตสฺสาติ สตุตสฺส.
 กามปริโภคาทีสุ โทสํ อปฺสฺสนฺโต
 อติกฺกมิตฺวา ธาวติ นาม.

๖๗๔. คำว่า ตสฺส ได้แก่ แก่ สัตว์.
 บุคคลไม่เห็นโทษ ในการบริโภคทั้งหลาย
 มีการบริโภคกามเป็นต้น ชื่อว่า ย่อม
 วิ่งสว่างเลยไป.

ภเว สมฺโมทํ อาปนฺนาติ
 ภวสมฺมุทิตา.

เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเหล่าใด
 ถึงความบันเทิงในภพ เหตุนั้น เทวดา
 และมนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้น ชื่อว่า ผู้ถึง
 ความบันเทิงในภพ.

คุณอุไร เรื่องมานะมงคล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อภฺยฺยมาณาติ ทุกฺขาปิยมาณา.
 หารายมาณาติ ลชฺชมาณา. ยโต กิร
 โภติอาทิ อภินนุทนาการทสฺสนํ.
 ตตฺถ ยถาวนฺติ เยน
 อฺจุฉิขฺชมาณาทีปกาเรณ อจาริยา
 อตฺตานํ วทนฺติ, เตนากาเรณ
 โอลิกิยมาโน 'เอกํ ภวชาตํ สนฺตํ
 ปณีตนฺ'ติ อภินนุทิตี โยชณา. ภูตฺนฺติ
 ปญฺจกํ. ภูตฺโตติ ยถาภูตสภาวโต.

คำว่า อิตถัตถอยู่ ได้แก่ ให้ถึง
 ความลำบากอยู่. คำว่า ขยะเขยงอยู่
 ได้แก่ ละอายใจอยู่. คำมีอาทิว่า ยโต
 กิร โภ (ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า โดย
 ประการใด) เป็นคำแสดงอาการยินดี
 ยิ่งนัก. บรรดาคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า
 มีตามเป็นจริง มีวาจาประกอบความว่า
 อาจารย์ทั้งหลายย่อมกล่าวถึงตนโดย
 ประการมีประการอันขาดสูญไปเป็นต้น
 อันใด บุคคลซึ่งถูกอาจารย์ทั้งหลาย
 มองดูอยู่ โดยประการนั้น ยินดียิ่งนัก
 ด้วยคิดว่า 'ภพอันหนึ่ง สงบ ประณีต'.
 คำว่า ภูต ได้แก่ ชั้น ๕. คำว่า
 โดยความเป็นภูต ได้แก่ โดยสภาพ
 ตามความเป็นจริง.

๖๗๕. เอวํ ยถาภูตทสฺสน-
 ารहितสฺส อฺปฺปชฺชนกทิวฺจิทฺโถสํ ทสฺเสตฺวา
 อิทานิ นามรูปมตฺตสฺเสว ฐมฺมสมฺมุ-
 พฺยาปารสฺส วิย ปวตฺตี ทสฺเสตฺ
 'ตฺสฺมา'ติอาทิ วุตฺตํ. ตตฺถ ยสฺมา
 ปรมตฺตโต นามรูปมตฺตเมว อตฺถิ,

๖๗๕. ท่านอาจารย์ครั้งแสดงโทษ
 ของทิวฐิที่เกิดแก่บุคคลผู้เว้นการเห็นตาม
 เป็นจริงอย่างนี้แล้ว บัดนี้ เพื่อแสดง
 ความเป็นไปเหมือนความเป็นไปแห่ง
 ความพยายามของการประชุมแห่งธรรม
 สักว่านามรูปเท่านั้น จึงได้กล่าวคำมี

๑ ไป. ใจติ.

๖๗๖. เตน ทณฺฑาทภิตถเภาเร วีย
อารมฺมณฺณาทภิตถวตฺถุ ทสฺเสตฺติ.

น จกฺขุโตติ น จกฺขุสฺส
อพฺภนฺตเร ปุพฺเพ จิตฺตา, ตโต
นิกฺคมนวเสน ชายติ. โน จ
อุภินฺนมนฺตรติ อุภินฺนํ มชฺฌ
อากาสโต วา ยโต กุโตปิ
นิกฺคจฺจตีติ อตฺถโถ. ผสฺสปณฺจมคฺคหณฺ
เจตฺถ ตทณฺเณสมฺปิ กหณฺ ทฏฺฐพฺพํ.
น วตฺถุรูปาติ หทยวตฺถุโต.

๖๗๗. ยถา นามํ นิตฺเตชตํ
ทสฺเสตฺตุ 'น ชาทตี'ติ อฏฺฐกถาจรียา.

ทั้ง ๒ เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน เพราะ
อาศัยรูปกล่าวคือวัตถุทวารและอารมณ์.

๖๗๖. ด้วยเหตุนั้น ท่านอาจารย์
จึงแสดงวัตถุที่ถูกกระทบด้วยอารมณ์ ดูก
กลองที่ถูกตีด้วยไม้ ฉะนั้น.

คำว่า มิใช่(เกิด)แต่ตา ความว่า
ธรรมมีผัสสะเป็นที่ ๕ ไม่ตั้งอยู่มาก่อน
ภายในตา, ย่อมเกิดด้วยอำนาจแห่ง
การออกไปแต่ตานั้น. ด้วยคำว่า มิได้
เกิดในระหว่างตาและรูปทั้ง ๒ ความว่า
ย่อมออกไปแต่อากาศในท่ามกลางแห่งตา
และรูปทั้ง ๒ คือ หรือแม้แต่ที่ใดที่หนึ่ง.
ก็ในการถือธรรมมีผัสสะเป็นที่ ๕ นี้
พึงเห็นการถือเอาแม้ธรรมอื่นจากธรรม
มีผัสสะเป็นที่ ๕ นั้น. คำว่า มิได้(เกิด)
แต่วัตถุรูป (ก็หาไม่) ได้แก่ แต่
หทัยวัตถุ.

๖๗๗. เพื่อแสดงถึงความที่รูปไม่
มีเดช เหมือนความแสดงถึงนาม พระ-
อรรถกถาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า
'ขบเคี้ยวไม่ได้'.

คุณอุไร เรื่องมานะมงคล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

น จ เตสํ คมนํ นปฺปวตฺตตีติ
สมฺพนฺุโธ, เตสํ คมนํ ปวตฺตติ
เอวาทิ อตฺถโก.

ปฺรชฺมฺวสฺสนวตฺตติโนติ ปเรสํ
อตฺตโต อณฺเณสํ ฐมฺมานํ วเสน
อนฺวตฺตนสีลา. อตฺตทฺพฺพลาติ สยํ
ทฺพฺพลา, การณฺวิริทกาเล เอว
เกวลํ อตฺตนา ปวตฺตติตุํ อสมตฺถาติ
อตฺถโก. เตนานห 'ปฺรปฺจฺยโต'ติ.
ปฺรโต อณฺณภฺจฺโต อฺปาทานนินฺสฺยาทิตฺ-
ปฺจฺยโต. ปฺรอารมฺมณฺโตติ
ปฺรภฺจฺยอารมฺมณฺปฺจฺยโต. อิทฺถจ
นามเมว สนฺุชฺชาย วุตฺตํ.
ยถาวุตฺตเมวตฺถํ นิกเมตฺตุํ 'ปฺรชฺมฺเมหิ'ติ
อวธารณฺ. ปภาวิทาติ^๑ อฺปฺปาทิตา.
อฺโก นินฺสฺยาติ อฺโกปิ อณฺณมณฺณํ
นินฺสฺยา.

เชื่อมความว่า การไปของนาม
รูปเหล่านั้น จะไม่เป็นไปก็หาไม่ได้,
อธิบายว่า การไปของนามรูปเหล่านั้น
ยังต้องเป็นไปอยู่นั้นแหละ.

คำว่า เป็นไปด้วยอำนาจของ
ธรรมอื่น คือ มีปกติเป็นไปด้วยอำนาจ
แห่งธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ได้แก่
เหล่านี้ไปจากตน. คำว่า อ่อนแอด้วย
กำลังตน คือ อ่อนแอกำลังเอง, อธิบาย
ว่า ไม่สามารถเป็นไปด้วยตนเอง
ได้ในกาลที่เว้นจากเหตุนั้นแล. ด้วย
เหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า 'เพราะ
มีธรรมอื่นเป็นปัจจัย'. (อธิบายว่า)
เพราะมีธรรมอื่น คือเพราะมีธรรมมี
อุปาทานและนิสสัยเป็นต้น อันเป็น
ธรรมอื่นเป็นปัจจัย. คำว่า เพราะมี
ธรรมอื่นเป็นอารมณ์ ได้แก่ เพราะมี
อารมณ์อันเป็นอย่างอื่นเป็นปัจจัย. ก็
คำนี้ ท่านกล่าว หมายถึงนามเท่านั้น.
เพื่อจะอธิบายเนื้อความที่กล่าวแล้วนั้น
ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวในความเป็น

^๑ ไป. ปภาวิทา.

อสมมุโหมหุณิยํ จิตนฺติ ฌาน-
 สภาเว จิตฺ. ยถาวทสฺสนนฺติ 'อิทํ
 นามรูปํ เอตตฺกเมว, น อิโต
 ภิโย, นามรูปํ วา นามรูปํ วา
 สตฺโต'ติ ยถากุตทสฺสนํ. ตณฺหิ
 อตฺตทิจฺฉิมลวิโสธนโต ทิจฺฉิวิสฺสุทฺธิ
 เวทิตพฺพํ. เอตตฺเสวาทิ ยถาว-
 ทสฺสนสฺเสว.

ทิจฺฉิวิสฺสุทฺธินิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

อิติ อฏฺฐารสมปฺริจฺเจทวณฺณนา
 นิฏฺฐิตา.

อวธารณะว่า 'ซึ่งเป็นธรรมอื่น'. คำว่า
 ให้เป็นขึ้น ได้แก่ ให้เกิดขึ้น. คำว่า
 อาศัยนามรูปทั้ง ๒ คือ นามรูปแม่ทั้ง ๒
 ก็เป็นธรรมอาศัยกันและกัน (เป็นไป).

คำว่า ตั้งอยู่ในภูมิแห่งอสมมุโห
 ได้แก่ ตั้งอยู่ในสภาพแห่งญาณ. คำว่า
 การเห็นตามเป็นจริง คือ การเห็นตาม
 ความเป็นจริงว่า 'นามรูปนี้ มีประมาณ
 เท่านี้แน่แท้และ ไม่มียิ่งไปกว่านี้, หรือว่า
 สัตว์ก็คือนามรูปหรือมีนามรูป'. จริงอยู่
 การเห็นตามเป็นจริงนั้น พึงทราบว่าเป็น
 ทิจฺฉิวิสฺสุทฺธิ เพราะชำระมลทินคือ
 อตฺตทิจฺฉิให้หมดจด. คำว่า เอตตฺเสว
 ได้แก่ ความเห็น(นามรูป)ตามเป็นจริง
 นั้นนั่นเอง.

จบพรรณนาทิจฺฉิวิสฺสุทฺธินิเทศ

การพรรณนาปริเฉทที่ ๑๘
 จบบริบูรณ์ ด้วยประการฉะนี้.

คุณวิสิทธี อุตฺตรเสวก
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๕. กงฺขาวิตรณวิสุทฺธินิตฺเตส-
วณฺณนา

ปัจจุยปริคฺคหกถาวณฺณนา

๖๗๘. กงฺขํ วิตฺติวาทิ 'อโหสิ
นุ โข อหนฺ'ติอาทิกอาการํ วิจิกิจฺฉ
วิโนเตตฺวา วิกฺขมฺเมตฺวา วา.
เตนาห 'จิตฺนฺ'ติ. ปฺจฺจนีกธฺมเมหิ
อกมฺปนียฺนฺติ อตฺถโก.

ตํ สมฺปาเตตฺกกาโม อาวชฺชตฺติ
สมฺพฺนฺโธ.

๖๗๙. นามรูปสฺส ปฺจฺจย-
ปริคฺคโห ยสฺมา อเหตุกาติ
ทิกฺกจิกฺขานํ วิย สฺกฺสฺสภาวาทินฺมฺปิ
นิวตฺติยา กยฺริติ, ตสฺมา ตํ
คพฺภเสยฺยกมฺเขน ทสฺเสตฺตุ 'อโย
กาโย'ติอาทิก วุตฺตํ. นิพฺพตฺตกตฺตาติ

๑๕. พรรณนากงฺขาวิตรณ-
วิสุทฺธินิตฺเตส

พรรณนากถาวํด้วยการกำหนด
ปัจจัย

๖๗๘. คำว่า ข้ามความสงสัย
ได้แก่ บรรเทาหรือข่มความสงสัยอันมี
อาการมีอาทิว่า 'เราได้มีแล้วหรือหนอ'.
เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
'ที่ตั้งอยู่'. อธิบายว่า ที่ไม่หวั่นไหว
เพราะธรรมที่เป็นข้าศึก.

เชื่อมความว่า ภิกษุผู้ต้องการ
ยังกงฺขาวิตรณวิสุทฺธินํให้ถึงพร้อม
ย่อมคำนึงถึง.

๖๗๙. เพราะเหตุที่การกำหนด
ปัจจัยแห่งนามรูปอันพระโยคาวจรยอมทำ
โดยการกลับเสียแม้ภาวะมีภาวะว่างาม
ว่าเป็นสุขเป็นต้นเหมือนการกลับเสียซึ่ง
ความสงสัยในทิวี่ว่า ธรรมทั้ง ๒ คือ
นามรูปไม่มีเหตุ ฉะนั้น เพื่อแสดงการ

๑ ม. มุ. ๑๒/๑๔. ส. นิ. ๑๖/๓๑.

วสุทฺธมฺมรคฺจฺพฺภกฺกา.ป-ท.๓-๒๗

สกสนฺตฺตานชนกตฺตา. เหตุติ
 อญฺญสฺสธารณตฺเตน อุปาทานเหตุ.
 ปจฺจโยติ สธารณตฺเตน
 สหการิปจฺจโย. เหตุปจฺจยาติ ยถารหํ
 เหตุ จ ปจฺจโย จ. กามณฺเจตฺถ
 อวิชฺชาทโย นามกายสฺสสาปิ
 ปจฺจโย, ปการนฺตเรณ ปน ตสฺส
 ปากฺกํ ปจฺจยปริกฺคหวิธึ ทสฺเสตฺถ
 'จกฺขุณฺจ ปฏฺิจฺจา'ติอาทิ วุตฺตํ.

กำหนดปัจจัยแห่งนามรูปนั้น โดยทาง
 คัมภสยกสฺตฺวํ ท่านอาจารย์จึงได้กล่าว
 คำมีอาทิว่า 'กายนี้'. คำว่า เพราะ
 เป็นตัวทำให้เกิด ได้แก่ เพราะเป็นตัว
 ทำให้เกิดในสันดานตน. คำว่า เป็นเหตุ
 ได้แก่ เพราะเป็นเหตุแห่งอุปาทานโดย
 ความเป็นสธารณะแก่สฺตฺวํอื่น. คำว่า
 เป็นปัจจัย คือ เป็นปัจจัยที่มาร่วมกัน
 โดยความเป็นสธารณะ. คำว่า เป็น
 เหตุเป็นปัจจัย ได้แก่ เป็นเหตุด้วย
 เป็นปัจจัยด้วย ตามสมควร. ก็ในข้อนี้
 ธรรมทั้งหลายมีวิชาเป็นต้น เป็นปัจจัย
 แม้แห่งนามกายก็จริงอยู่, ถึงอย่างนั้น
 เพื่อแสดงวิธีกำหนดปัจจัยอันปรากฏแก่
 นามกายนั้น โดยประการอื่น ท่าน
 อาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'อาศัย
 จักษุ'.

๖๘๐. ปุพฺพนฺตฺนฺติ อติตฺ
 ขนฺธปุพฺพนฺธโกฏฺฐาสฺ. อโหสิ
 นุโขติ^๑ สสฺสตาการํ นิสฺสาย กงฺขติ.
 น นุโข อโหสิณฺติ อธิจฺจ-

๖๘๐. คำว่า ส่วนเบื้องต้น ได้แก่
 โกฎฐาสะอันเกี่ยวเนื่องกับขั้นที่เป็นอดีต.
 พระโยคาวจร ย่อมสงสัยเพราะอาศัย
 อากาการที่เห็นว่าเที่ยง ว่า เราได้มีแล้ว

^๑ ม. ม. ๑๒/๑๔.

สมบุปฺตติอาการํ นิสฺสาย กงฺขติ. หรือนอแล. เพราะอาศัยอาการที่
 กิณฺุโขติ 'เทวมฺนุสฺสาทิอุปฺตติสฺ เห็นว่าเกิดขึ้นบ่อย ๆ ย่อมสงสัยอยู่ว่า
 ขตฺติยาทิสฺชาติสฺ จ ภาวปกฺเข กิ เราไม่ได้มีมาแล้วหรือนอแล. ด้วยคำว่า
 อโหสิณฺุติ กงฺขติ. ถถึ ุโขติ (เราได้เป็น) อะไร หรือนอแล
 ตตฺถาปิ 'ทีฆรสฺสกาโพทาตาทิปุ- ย่อมสงสัยอยู่ว่า 'เราได้เป็นอะไร ในฝ่าย
 ปกาเรสุ เกน ปกาเรน อโหสิณฺุติ แห่งภาวะในการเกิดขึ้นมีการเกิดขึ้นเป็น
 กงฺขติ. กิ หุตฺวาติ 'เทวมฺนุสฺสาทิสฺ เทวดา และมนุษย์เป็นต้น และในชาติ
 ขตฺติยาทิสฺ จ ปจฺมํ กิ หุตฺวา มีชาติกษัตริย์เป็นต้น'. ด้วยคำว่า เราได้
 ปจฺฉา กิ อโหสิณฺุติ กงฺขติ. เป็นอย่างไรหรือนอแล ย่อมสงสัยอยู่
 อปรนฺตกฺงฺขาทิสฺปิ เอเสว นโย. แม้ในกาลนั้นว่า 'เราได้มีแล้วโดย
 ปจฺจุปฺปนฺนฺติ ปจฺจุปฺปนฺนํ. เอตฺรทฺธิ ประการไร บรรดาประการที่เป็นคนสูง
 วา ปน ปจฺจุปฺปนฺนฺติ ปฏฺิสนฺุธิ- คนต่ำ คนต่ำ และคนขาวเป็นต้น'.
 ปริจฺฉินฺุณฺุ วทฺติ. อทฺธานนฺุติ จ ด้วยคำว่า เป็นอะไร ย่อมสงสัยอยู่ว่า
 สพฺพกาลาธิวจฺนํ. ถถึถถึติ^๑ ปวตฺตา 'เราได้เป็นอะไรอยู่ก่อนแล้ว จึงเป็น
 วิจิกิจฺฉา, ถถึ ถถึ สา อสฺส อะไรในภายหลัง ในภาวะเทวดาและ
 อตฺถิติ ถถึถถึ, เวจิกิจฺฉเฉติ อตฺถโถ. มนุษย์เป็นต้นและในชาติมีชาติกษัตริย์
 อหํ ุโขสฺมฺติ อตฺตโน อตฺถิภาวํ เป็นต้น'. นัยแม้ในความสงสัยมีความ
 กงฺขติ. โน ุโขสฺมฺติ นตฺถิภาวํ. สงสัยในส่วนเบื้องปลายก็นัยนี้เหมือนกัน.
 กิณฺุโขสฺมฺติ อตฺตโน สณฺุณฺุสณฺุณฺุ- คำว่า ปัจจุบัน ได้แก่ กาลปัจจุบัน.
 อาทิกภาวํ ขตฺติยาทิกภาวํ วา. ถถึ ด้วยคำว่า อนึ่ง หรือว่า (ปรารภ)
 ุโขสฺมฺติ 'อตฺตโน พฺยาปิตฺตพฺยา- ปัจจุบันกาลบัดนี้ ท่านอาจารย์ย่อมกล่าว

^๑ วิสุทฺธิมกฺก. กถฺกถฺ.

ปิตุตาทีสุ เกน ปกาเรน ภวามิ'ติ
กงฺขติ. เสสํ สุวิญญะยฺยเมว:

ถึงกาลที่กำหนดโดยปฏิสนธิ. ก็คำว่า กาล เป็นชื่อแห่งกาลทั้งปวง. คำว่า มี ถ้อยคำอย่างไร ได้แก่ วิจิกิจณาที่เป็นไป แล้ว, ถ้อยคำอย่างไรมัน มีอยู่แก่สัตว์นั้น เหตุนั้น สัตว์นั้นชื่อว่า ผู้มีถ้อยคำ อย่างไร (มีความสงสัยอย่างไร) อธิบาย ว่า ผู้มีความสงสัย. ย่อมสงสัยภาวะมี อยู่ของตนว่า เราได้มีอยู่หรือหนอแล. ด้วยคำว่า เราไม่ได้มีอยู่หรือหนอแล ย่อมสงสัยภาวะไม่มีของตน. ย่อมสงสัย ภาวะมีภาวะว่ามีสัญญา และไม่มีสัญญา เป็นต้น หรือภาวะว่าเป็นกษัตริย์ เป็นต้น ของตน ด้วยคำว่า เราเป็นอะไรอยู่หรือ หนอแล. ด้วยคำว่า เรามีอยู่อย่างไร หนอแล สงสัยอยู่ว่า 'เราเป็นอยู่โดย ประการใดในประการทั้งหลาย มีประการ ซาบซ่านไปแล้ว ซาบซ่านไปแล้ว เป็นต้น แห่งตน'. คำที่เหลือ เข้าใจง่ายทั้งนั้นแล.

๖๘๑. จตุพฺพิธํ รูปสฺส ปจฺจยํ
ปสฺสตีติ สมฺพนฺโธ. จกฺขาทินิ
ตํทวาริกานิ, ทวาริกภาเวน รูปาทินิ.
อารมฺมณภาเวน จทวาริกนามสฺส
ยถารหํ สาธารณปจฺจยกรณํ

๖๘๑. เชื่อมความว่า ย่อมเห็น ปัจจัยแห่งรูป ๔ อย่าง. คำว่า ทวาร ๖ มีจักขุทวาร เป็นต้น ได้แก่ ทวารอัน เป็นไปในจักขุทวารนั้น, คือ อารมณ ๖ มีรูปารมณ เป็นต้น โดยความอันเป็นไป

คุณวิสุทธิ อุตตรเสวก

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สนุชยาห 'กุสลาทิเกทโต'ติอาทิ.
 ตโตติ จกขาทิรูปาทิโต อสธารโน
 ปจฺจโยติ โยเชตพฺพ. โยนิโสติอาทิ
 วุตฺตสฺเสวตฺตสฺส สมตฺถนํ.
 ภวฺจฺจาทิโกติ อาทิ-สทฺเทน สนฺตฺติรณ-
 มโนทวาราวชฺชนาทิ สงฺคณฺหาติ.

ในทวาร. ท่านอาจารย์หมายเอาการ
 ทำให้เป็นปัจจัยทั่วไปตามควรแก่นามที่
 เป็นไปในทวาร ๖ โดยความเป็นอารมณ์
 จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'โดยประภามี
 นามที่เป็นกุศลเป็นต้น'. คำว่า **แต่นั้น**
 บัณฑิตพึงประกอบว่า เป็นปัจจัยที่ไม่
 ทั่วไปแต่ทวารมีจักขุทวารเป็นต้นและแต่
 อารมณ์มีรูปารมณ์เป็นต้น. คำมีอาทิว่า
 โดยแยบคาย เป็นคำทำให้ความหมาย
 แห่งถ้อยคำที่กล่าวแล้วสำเร็จผลด้วยดี.
 ด้วยอาทิ-ศัพท์ในคำว่า **ภวฺจฺจาทิโก**
 (ธรรมมีภวํค์เป็นต้น) ท่านสงเคราะห์
 จิตมีสันติรณจิตมโนทวารวิชชจิตเป็นต้น
 เข้าไว้.

เอโกติ โภจิ โยคาวจรโก.

คำว่า **รูปหนึ่ง** ได้แก่
 พระโยคาวจรบางรูป.

๖๘๔. กมฺมสหายตฺตา สวิปากตฺตา
 จ กิเลสวฏฺฐํ กมฺมวฏฺฐเญ ปกฺขิปีตฺวา
 วุตฺตํ 'กมฺมวฏฺฐวิปากวฏฺฐวเสนา'ติ.

๖๘๔. ท่านอาจารย์เพิ่มกิเลสวัฏ
 เข้าในกรรมวัฏแล้วกล่าวไว้ว่า 'ด้วย
 อานาจกรรมวัฏและวิปากวัฏ' เพราะ
 ความที่กิเลสมีกรรมเป็นสหายและเพราะ
 ความที่กรรมมีวิปาก.

๖๘๕. ทิฏฐมมโม วุจฺจติ ปจฺจกฺโข
 อตฺตภาโว. เวทนียนฺติ อนุภวิตพฺพผลํ,
 ทิฏฐมฺเม เอว เวทนียมสฺส
 กมฺมสฺสาติ ทิฏฐมฺมเวทนียํ.
 อุปฺปชฺชนฺติ อนุตฺตเร อธิคฺนฺธพฺโพ
 อตฺตภาโว, ตสฺมี เวทนียํ ผลมสฺสาติ
 อุปฺปชฺชเวทนียํ. อนุตฺตรภาโต ปรา
 อตฺตภาวปรมฺปรา, อปรสฺมี กาล
 สมฺภาโต 'อปรปริยา'ติ วุจฺจติ,
 ตสฺสํ เวทนียํ ผลํ อสฺสาติ
 อปรปริยเวทนียนฺติ อวฺตฺตสวฺตฺต-
 สมฺจฺจโย ทฏฺฐพฺโพ.

อโหสิกมฺมฺนฺติ อิทํ 'กมฺมเมว
 อโหสิ, ผลํ จ ปน เหน
 อโหสิ, น จ ภวติ, นาปี
 ภวิสฺสตี'ติ อิมสฺมี อตฺถเว วตฺตติ.

๖๘๕. อัตภาพที่ประจักษ์ ท่าน
 เรียกว่า ทิฐธรรม. ผลอันสัตว์พึงเสวย
 ชื่อว่า เวทนียกรรม, ผลอันสัตว์พึงเสวย
 ในทิฐธรรมนั้นแหละ ของกรรมนั้นมีอยู่
 เหตุนั้น กรรมนั้น ชื่อว่า ทิฐธรรม-
 เวทนียกรรม. อัตภาพอันสัตว์ พึงถึง
 ในลำดับ(ต่อจากทิฐธรรมเวทนียกรรมไป)
 ชื่อว่า อุปปัชชกรรม, ผลอันสัตว์พึงเสวย
 ในอัตภาพนั้นของกรรมนั้น มีอยู่ เหตุนั้น
 กรรมนั้น ชื่อว่า อุปปัชชเวทนียกรรม.
 พึงเห็นความก่อกำเนิดแห่งกรรมที่ยังไม่ได้
 กล่าวและที่กล่าวแล้วว่า อัตภาพต่อ ๆ
 ไปอื่นจากภพในลำดับ (ต่อจากทิฐธรรม-
 เวทนียกรรม และจากอุปปัชชเวทนีย-
 กรรม), ท่านเรียกว่า 'อปรปริยะ'
 เพราะเกิดมีในกาลอื่น, ผลอันสัตว์พึง
 เสวยในอปรปริยะนั้นของกรรมนั้นมีอยู่
 เหตุนั้น กรรมนั้น ชื่อว่า อปรปริย-
 เวทนียะ.

คำว่า อโหสิกรรม นี้ ย่อมเป็นไป
 ในความหมายนี้เท่านั้น ว่า 'กรรม
 นั้นแหละได้มีแล้ว, ก็แล ผล (แห่ง
 อโหสิกรรม) มิได้มีเลย, และย่อมไม่มี

คุณวิสุทธิ อุตฺตรเสวก

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตณฺจ ปาฬิกุกโมปลกฺขณวเสน
 วุตฺตสิทฺธ. เตนาห 'อโหสิกมฺม
 ๕เปฯ ติกสฺส วเสน'ติ. ปรมชวณ
 หิ อุปฺนิสฺสยาทีปจฺจเยหิ สมฺบุปฺนุ
 อาเสวนปจฺจยาลาเภณ อลทฺฐวิปากตฺตา
 ปฏฺฐินฺธิ อากทฺฐมิตฺตุ อสฺกโกณฺตมฺปิ
 ตถารุปลหการิปจฺจเย สติ ทิฏฺฐธมฺเม
 เอว ผลํ ทาทฺตุ สกฺโกติ. ตสฺมา 'ต
 อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว วิปากํ เทตี'ติ
 วุตฺตํ.

อตุตฺตสาธิกาทิ ทานาทิปาณาติปาตาทิ-
 อตุตฺตสฺส นิปฺพาทิกาทิ. สาทิ
 ลทฺฐาเสวนพเลน สุปฺรินิฏฺฐิตสฺสตฺติกตฺตา
 สมฺปาเทตพฺพปริปากสฺส จ อภาวา
 อนนฺตเร เอว ผลทาทิกาทิ.

ทั้งจักไม่มี'. ก็คำนั้น เป็นอันสำเร็จ
 ตามคำที่กล่าวแล้ว ด้วยอำนาจแห่งการ
 กำหนดลำดับตามพระบาลี. ด้วยเหตุนั้น
 ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า 'อโหสิกมฺม
 ๕เปฯ ติกสฺส วเสน' ดังนี้. จริงอยู่
 ชวนจิตดวงแรกเกิดพร้อมด้วยปัจจัยมี
 อุปนิสสยปัจจัยเป็นต้น แม้ไม่อาจชัก
 ปฏิสนธิมา เพราะไม่มีวิบากที่ได้แล้ว
 ด้วยการไม่ได้อาเสวนปัจจัย เมื่อปัจจัย
 อันทำรวมกันเห็นปานนั้น มีอยู่ ก็ย่อม
 อาจให้ผลได้ ในภพธรรมนั้นแล. เพราะ
 เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
 'ปฐมชวนจิตนั้นให้วิบาก ในอัตภาพนี้
 นั้นเทียว'.

คำว่า ที่ยังผลที่มุ่งหมายให้สำเร็จ ได้แก่
 ที่ยังผลที่มุ่งหมาย มีทานเป็นต้น และ
 มีปาณาติบาตเป็นต้นให้สำเร็จ. จริงอยู่
 ชวนเจตนาดวงที่ ๗ นั้น ให้ผลในลำดับ
 (ไม่มีระหว่าง)ทีเดียว เพราะความเป็น
 ธรรมชาติมีความสามารถสำเร็จแล้วด้วยดี
 ด้วยกำลังแห่งอาเสวนปัจจัยที่ได้แล้ว และ
 เพราะไม่มีความแก่กล้าแห่งกรรมอันชวน-
 เจตนาดวงที่ ๗ นั้น จะพึงให้ถึงพร้อม.

คุณมยุรี คำประเสริฐ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๖๘๖. ยี่ ยี่ ครุกั, ตั ตั
 ครุกั. เอวี่ เสเสสุปี. อภิณห
 สนุตาเน ปวตติตัม พหุลล นาม.
 มรณสฺส อาสนนั ยทาสนนั
 นาม. กฏุตตาคิ อุปจิตตตทา,
 สนุตาเน นิปฺพาทิตตตตาคิ อตฺโถ.
 กฏุตตากมฺมปิ อนนฺตัม ตตฺถ กตรั
 วิปฺพจฺจตีติ อาห 'ปุนฺปุนั
 ลทฺธาเสวนนุ'ติ. เตสั อภาเวติ
 ครุกาทินั อภาเว.

๖๘๗. อุปฺปชฺชนกฺสุขทุกุขั
 อุปฺตฺถมฺภเวตีติ อิมินา 'กฺุสลมฺปิ
 อกฺุสลมฺปิ อุปฺตฺถมฺภกั โหตี'ติ ทสฺเสตี.
 ตถา อุปฺปิพฺภกฺอุปฺฆาตกมฺมานีติ อาห
 'อุปฺปชฺชนกฺสุขทุกุขั ปิเพตี'ติอาทึ. เกจิ
 ปน อุปฺตฺถมฺภกั กฺุสลเมว อุปฺปิพฺภกั
 อกฺุสลเมวาติ วทนฺตีติ วิมฺลิตฺวา

๖๘๖. กรรมใด ๆ เป็นกรรมหนัก
 กรรมนั้น ๆ ชื่อว่า ครุกกรรม. แม้ใน
 กรรมที่เล็กรก็อย่างนี้. กรรมที่เป็นไป
 ในสันดานเนื่อง ๆ ชื่อว่า พหุลกรรม
 (กรรมหนา). กรรมอันใกล้ต่อความตาย
 ชื่อว่า อาสนนกรรม. กรรมชื่อว่า
 กฏุตตากรม เพราะเป็นกรรมอันสั่งสม
 ไว้, อธิบายว่า เพราะความเป็นกรรม
 อันสำเร็จแล้วในสันดาน. บรรดากรรม
 ๓ อย่างเหล่านั้น แม้กฏุตตากรมเล่า
 อย่างไหน ให้ผลไม่มีที่สิ้นสุด เหตุนั้น
 ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า 'มีอาเสวน-
 บัจจยอันได้แล้ว บ่อย ๆ'. คำว่า ใน
 เมื่อกรรม ๓ อย่างเหล่านั้นไม่มี ได้แก่
 ในเมื่อกรรม ๓ อย่างมีครุกกรรมเป็นต้น
 ไม่มี.

๖๘๗. ด้วยคำว่า ก็ย่อมเข้า
 สันนิษฐานสุขและทุกข์ที่เกิดขึ้น นี้ ท่าน
 อาจารย์ย่อมแสดงว่า 'ทั้งกุศลกรรม
 ทั้งอกุศลกรรมล้วนเป็นกรรมที่เข้าสันนิษ-
 ฐาน'. อุปฺปิพฺภกกรรมและอุปฺฆาตกรรม
 ก็เหมือนกัน เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึง
 กล่าวคำมีอาทิวา 'ย่อมบีบคั้นสุขและ

น.ต.ชัยวัฒน์-คุณสังวาลย์ เดชมณี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คเหตุพพ. ตํ วิปากนุติ กโตกาสนุส
กมุสนุส วิปาก. อุปนุหนํ นามาติ
อนุปนุหนุมปิ อวสนุส อุปนุติโตว
วตุต.

ทุกข์ที่เกิดขึ้น'. ส่วนอาจารย์บางพวก
กล่าวว่า กุศลกรรมเท่านั้นเป็นกรรม
เข้าสนับสนุน อกุศลกรรมเท่านั้น เป็น
กรรมบีบคั้น เพราะเหตุนั้น บัณฑิต
พึงพิจารณาถือเอา. คำว่า วิปากนั้น
ได้แก่ วิปากแห่งกรรมที่ได้ทำโอกาสแล้ว
(ที่เปิดโอกาสแล้ว). ด้วยคำว่า ชื่อว่า
เกิดขึ้นแล้ว ท่านอาจารย์ได้กล่าวถึง
กรรมแม้ที่ยังไม่เกิดเพราะต้องเกิดขึ้นแท้.

กมุมนุตรนุติ กมุมิวิเสโส
พลาทิวภาโค. วิปากนุตรนุติ วิปากสนุส
ตनुตํกมุมานุคุณหีนปนิตตาทิวเสโส.

คำว่า ความแปลกกันแห่งกรรม
ได้แก่ ความแตกต่างแห่งกรรม คือ ส่วน
ที่แตกต่างแห่งกรรมมีส่วนที่เป็นกรรม
อย่างแรงเป็นต้น. คำว่า ความแปลกกัน
แห่งวิปาก ได้แก่ ความแตกต่างแห่ง
กรรมมีความเป็นกรรมเลวและประณีต
อันเหมาะสมแก่กรรมนั้น ๆ เป็นต้น
แห่งวิปาก.

๖๘๘. ปจฺจยโต ปวตุตฺติสฺสตีติ
สมนุสฺสตีติ สมุพฺนุโร. อิติ
กมุมนุเจวาทิอาทิจฺ นิคฺมวเสน วตุต.
อปราปรํ วฏฺฏนฏฺเจน วฏฺฏํ,
ตกา ปวตุตฺนํ ปวตุตฺ, เหตุผลภาเวน
สมุพฺนุธา สนุตฺติ. กตุตพฺพภาวโต

๖๘๘. เชื่อมความว่า ย่อมตาม
พิจารณาเห็นว่า นามรูปจักเป็นไปโดย
ปัจจัย. คำมีอาทิวา กรรมนั้นเที่ยวกดี
(ย่อมเป็นไป) ด้วยประการฉะนี้ ท่าน
อาจารย์กล่าวไว้ด้วยอำนาจแห่งการ
กล่าวนั้น. ชื่อว่า วัฏกรรม ด้วยอรรถ

น.ค.ชัยวัฒน์-คุณสังวาลย์ เดชมณี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กุศลทักขิณิยา จ กิริยาผลมตตมฺจ
โหตีติ สมนุสฺสตีติ โยชนา.

ว่า หมุนเวียนต่อ ๆ กันไป, ความเป็นไป
เช่นนั้น ชื่อว่า **ปวัตตกรรม**, ความ
เกี่ยวเนื่องกันโดยความเป็นเหตุและผล
ชื่อว่า **สันตติกรรม**. มีวาจาประกอบ
ความว่า ย่อมพิจารณาเห็นว่า กิริยา
มีกุศลเป็นต้น และเพียงผลแห่งกิริยา
ย่อมมี โดยความเป็นธรรมชาติที่จะพึง
กระทำ.

กมฺมสมฺภโว การณเมตสฺสชาติ
กมฺมสมฺภโว วิปาโก. อถวา เอตฺรหิ
วิปาโก เอตฺรหิ อุปฺปชฺชนกมฺมสฺส
สมฺภโว การณนฺตปิ อตฺโต.

วิปากชื่อว่า **มีกรรมเป็นแดนเกิด**
ด้วยอรรถว่า ความเกิดแห่งกรรมเป็นเหตุ
แห่งวิปาก. อีกอย่างหนึ่ง วิปากในบัดนี้
(ในปัจจุบัน) เป็นแดนเกิด อธิบายว่า
เป็นเหตุแห่งกรรม ที่เกิดอยู่ในบัดนี้บ้าง.

๖๘๕. เอเวตฺนติ เอวํวิธํ เอตํ
ทสฺสนํ. พิชฺชชฺชาทิกานํวาติ เอตฺถ
กิญฺจาปิ พิชฺชํ วินา กมฺเมเนว
รฺกฺขลตาทโย อาทิกปฺเป อุปฺปชฺชนติ,
ตถาปิ ตปฺปจฺจยสฺส กมฺมสฺส
ตณฺหาจ จ วิสยภฺตปฺริมกปฺเป
นิปฺพาทิกํ ปรมุปราย อุปฺนิสฺสยโกภฺยิยา
ปจฺจโยติ พิชฺชชฺชาทิกานํ ปุพฺพพา

๖๘๕. คำว่า **เอเวตํ** ได้แก่
ความเห็นอันมีอย่างนี้. ในคำว่า
เหมือนอย่างก่อนหลังแห่งพืชและต้นไม้
เป็นต้น นี้ ท่านอาจารย์ย่อมแสดงว่า
ก่อน หลังแห่งพืชและต้นไม้เป็นต้น ย่อม
ไม่มีโดยความหมายว่า ต้นไม้ และ
เถาว์วัลย์เป็นต้น เว้นพืชเสีย ย่อมเกิดขึ้น
ในกัปเบื้องต้นด้วยกรรมเท่านั้น แม้อีกจริง

โกฏฐิ นตฺถิตฺติ ทสฺเสตฺติ. สํสาเรตฺติ^๑
 อปฺปหีนกมฺมกิลฺลสํสาเร^๑ อพฺุโภจฺฉินฺนเน
 วตฺตมาเน สตีตฺติ อตฺุโถ. อปฺปวตฺตตํ
 น ทิสฺสตีตฺติ ปวตฺตติสฺสตีตฺติ เอวาตฺติ
 อตฺุโถ. เอตฺมตฺถนตฺติ 'กมฺมสฺส
 การโก นตฺถิตฺติอาทินา วุตฺตมตฺถ.
 อนนฺยญาตฺติ อชานิตฺวา. อสยํวสีตฺติ
 มิจฺฉาภินิเวสปรวสาตฺติ อตฺุโถ.

ถึงอย่างนั้น กรรมและวิบากอันสำเร็จ
 ในกับเบื้องต้น อันเป็นอารมณ์แห่งกรรม
 และตันทหา ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งวิบากนั้น
 ก็ย่อมเป็นปัจจัยแห่งเบื้องปลายที่เป็น
 อุปนิสัยต่อ ๆ กันมา. คำว่า เมื่อ
 สังสารวัฏ (ยังมีอยู่) ความว่า เมื่อมี
 สังสารวัฏคือกรรมและกิเลส อันบุคคล
 ยังละไม่ได้ คือตัดไม่ขาด ได้แก่ ยัง
 เป็นไปอยู่. คำว่า ความไม่เป็นไปยังไม่
 ปรากฏ ความว่า จักต้องเป็นไปแน่แท้.
 คำว่า ความข้อนี ้ได้แก่ ความที่กล่าว
 แล้วโดยนัยมีอาทิว่า 'ผู้สร้างกรรมไม่มี'.
 คำว่า 'ไม่รู้' ได้แก่ ไม่ทราบ. คำว่า
 'ไม่มีอำนาจในตัวเอง' ความว่า (ตกอยู่
 ใน)อำนาจผู้อื่น คือ ความยึดถือผิด.

วิโรธิตาตฺติ สสฺสตุจฺเจทฺวาทาทิวเสน
 อณฺณมณฺณวิรุทฺธาตฺติ อตฺุโถ. สฺถนฺณํ
 ปจฺจุยฺนตฺติ สงฺขเปโต วุตฺตมตฺถ.
 'กมฺมํ นตฺถิ วิปากมฺหี'ตฺติอาทินา
 วิภาเวตฺติ. น จ กมฺมํ วินา ผล

คำว่า ขัดแย้ง ความว่า ขัดแย้งกัน
 และกันด้วยอำนาจวาทะมีสัสสตวาทะ
 (วาทะว่าเที่ยง) และอุจเจทวาทะ(วาทะ
 ว่าขาดสูญ). คำว่า ปัจจัยอันว่างเปล่า
 คือ ภิกษุพุทธสาวก ย่อมยังเนื้อความ

^{๑-๑} ไป. สงฺขารา.

สงฺค. น.ต. ชัยวัฒน์-คุณสังวาลย์ เดชมณี

โหตีติ โยชนา. โสติ อคฺคิ. ตถาติอาทิ อุปมาสมฺสนฺทนํ. พหิทฺฐาปีติ
 กมฺมสฺส พหิ ทสฺสุ ทิสาสฺสุ วิปาโก
 ปุพฺเพ จิตฺโต น วิชฺชติ. น กมฺมํ
 ตตฺถ วิชฺชตีติ ตตฺถ วิปาเก กมฺมํ
 อนฺโตปิ พหิปี นตฺถีติ อตฺถโก.
 กมฺมญฺจ โข อุปาทายาติ กมฺมํ
 ปฏิจฺจ. ตโตติ กมฺมโต ผลํ นิพฺพตฺตติ.

ที่กล่าวไว้โดยย่อให้แจ่มแจ้งโดยนัยมีอาทิว่า
 'กรรมไม่มีอยู่ในวิบาก'. มีวาจาประกอบ
 ความว่า ก็เว้นกรรมเสีย ผลไม่มี.
 คำว่า โส ได้แก่ ไฟ. คำมีอาทิว่า
 ตถา (เหมือนอย่างนั้น) เป็นคำอ้างอิงถึง
 อุปมา. คำว่า แม้ในภายนอก ได้แก่
 วิบากที่ตั้งอยู่ก่อนย่อมไม่มีในภายนอก
 แห่งกรรมคือในทิศทั้ง ๑๐. คำว่า กรรม
 ก็ไม่มีอยู่ในวิบากนั้น ได้แก่ กรรมย่อม
 ไม่มีอยู่ในวิบากนั้น ทั้งภายในทั้งภายนอก.
 คำว่า แต่ว่าผลก็อาศัยกรรมแล ได้แก่
 เนื่องด้วยกรรม. คำว่า ตโต ได้แก่
 ผลบังเกิดได้แต่กรรม.

๖๕๐. โสติ ยถาวุตฺตมาต-
 ปริณฺญา. จิตฺโต โยคาวจโร.
 สขฺฆาโยติ สขฺฆายทานสทฺโท. น
 จ. น วตฺตติ เอวาติ อตฺถโก.
 วิสสฺส เกสขฺชํ โสตุมาคตํ เวชฺชา
 มนฺโตทกํ ปาเยนฺตีติ อาห 'น
 ทูเตนา'ติอาทิ. ตตฺถ โรโคติ
 วิสวิการาทิโช โรโค. มุขเมณฺทาน-

๖๕๐. คำว่า โส ได้แก่ พระ-
 โยคาวจรผู้ดำรงอยู่ในญาณปริณญาตามที่
 กล่าวแล้ว. เสียง ที่ให้การสาธยาย
 ชื่อว่า การสาธยาย. อธิบายว่า ก็การ
 สาธยายนั้น จะไม่เป็นไปเสียเลยก็หาไม่ได้.
 หมอ(น้ามนต์)ย่อมยังทูต(ตัวแทนตน)ให้
 ดื่มน้ามนต์เป็นยา(เภสัช)เพื่อผู้มีพิษ(มีโรค)
 อันไหลตามกระแส(น้ามนต์)ได้ เหตุนั้น

คุณชเนศ เอกะหิตานนท์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิชานี^๑ मुखसम्पन्नु. โน मनुजनसुस
วิชานकरणं मुखनिमित्तं, आतास-
कतमुखपिम्प.

ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'น
ทุเตน (อันผู้แทนตัวดีมยอมไม่เข้าไปสู่
ห้องของ คนมีโรค)'. บรรดาคำเหล่านั้น
คำว่า โรค ได้แก่ โรคที่เกิดอาการ
แปลกเพราะยาพิษ. การตกแต่งที่
เกี่ยวกับหน้า ชื่อว่า วิธีแต่งหน้า.
การทำวิธีตกแต่งยอมไม่ไปสู่เงาหน้า ยอม
ไม่ไปสู่อรูปหน้าที่อยู่ในกระจกส่องหน้า.

มโนธาคูอนนุตรนุติ กิริยมโน-
ธาคูยา อนนุตร^๑ อุปุชชมานัน
จกขุวิญญานนุติ โยชนา. น เจว
ธาคตนุติ^๒ มโนธาคูปุฆนุตรโต
นาคมนัน, น ตัน นิกุชิตต.
ปฏิสนธิมุหิติ ปฏิสนธิกุขณ.
จิตตสนนุตติภูตัง จิตตัง ปฏิสนธิย
ปวตตวิญญานวิถิเมว ทสเสตตุ 'ปุริม
ภิชชตี'ติอาทิ วุตตัง. เตส
อนุตริกา นตถิติ เตส จุติปฏิสนธิ-
จิตตานัน พุยวธายกั นตถิ, ตเทว
ปริยายนุตเรนาปี จิตตัง เตส น
วิชชตีติ. อิตติ จุติจิตตโต.

คำว่า ในลำดับแห่งมโนธาตุ
มีวาจาประกอบความว่า จักขุวิญญาน
อันเกิดอยู่ในลำดับมโนธาตุฝ่ายกิริยา.
คำว่า แต่มีได้มา(จากมโนธาตุ)เลย คือ
มีได้มาจากภายในมโนธาตุ, ได้แก่
จักขุวิญญานนั้น มิได้ถูกวางไว้จาก
ภายในมโนธาตุ. คำว่า ในปฏิสนธิ
ได้แก่ ในปฏิสนธิขณะ. เพื่อแสดงจิต
อันเกิดแต่การสืบต่อของจิต ว่าเป็น
วิญญานวิถิ ซึ่งเป็นไปในปฏิสนธินั้น-
แหละ ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิ
ว่า 'จิตดวงก่อนแตกทำลายไป'. คำว่า
สิ่งที่อยู่ในระหว่างจิตดวงแรกและจิต

^๑ วิสททธิมกค. มุข มนุจนวิชานัน.
^๒ ปรมคตมณชสา. ภูมิพโลกิกข. ๓/๕๐๑.

คุณชเนศ เอกะหิตานนท์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงวนลิขสิทธิ์ © ๒๕๕๕

ดวงหลัง(ทั้งสอง)นั้น ชื่อว่า ไม่มี คือ
สิ่งอะไรที่ขัดขวางจตุตถจิตและปฏิสนธิจิต
ทั้งสองเหล่านั้น ไม่มี, สิ่งอะไรที่ขัดขวาง
นั้นนั้นแหละ แม้โดยปริยายอื่นก็คือจิต
ไม่มีแก่จิตทั้ง ๒ เหล่านั้นแล. คำว่า
อิโต ได้แก่ จาก จตุตถจิต.

๖๕๑. ฌมมภูจิตินิ การณ
ณานิ ฌมมภูจิตินานิ.

นิमितตุนติ ฌนสนณณานิमितตุนตายน
อุปาทานกุนนุชา วุจจนุติ. ตทนุเวณนาคิ
ตสฺส ปจฺจกุนโต ทิฏฺฐสฺส อุนุคมนน.
ปวตฺตุนติ อุปาทินุนกุนนุชปวตฺตํ. ตํ
หิ ทุกุนโต อุปฏฺฐจาทิ.

กุนฺชาวิตรณวิสุทฺธินิทฺเทสวณฺณนนา
นิฏฺฐิตา.

อิติ เอกุณวิสตีมปริจฺเจทวณฺณนนา
นิฏฺฐิตา.

๖๕๑. ฌานนไนเพรอะอันตั้งอยู่แห่ง
ธรรมคือไนเพรอะเหตุ ชื่อว่า ธรรม-
จฺฐิตินาน.

อุปาทานขันธ ทานเรียกวา นิमित
เพรอะความเป็นนิमितแห่งฌนสนฺญาณ.
คำว่า ตามแนวความรู้ความเห็นตาม
เป็นจริงนั้น ได้แก่ โดยการติดตามธรรม
ที่เห็นแล้วโดยประจักษ์แจ้งนั้น. คำว่า
ความเป็นไป ได้แก่ ความเป็นไป
แห่งอุปาทินนขันธ(ความเป็นไปแห่งขันธ
ที่กรรมกิลเลสยึดครอง). ก็ความเป็นไป
นั้น ย่อมปรากฏโดยความเป็นทุกข.

พรรณนากันฺชาวิตรณวิสุทฺธินิทฺเศจป.

พรรณนาปริจฺเจทที่ ๑๕
จบด้วยประการฉะนี้.

คุณชเนศ เอกะหิตานนท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒๐. มคฺคามคฺคญาณทสฺสน- วิสุทฺธินิตฺตเสวณฺณนา

สมฺมสนญาณกถาวณฺณนา

๖๘๒. อตีตาทิโกฏฐาสคเต อเนก-
 เกททินฺเน รุปารูปธมฺเม อตีตาทิ-
 กลาปวเสน สงฺขิปิตฺวา สงฺขิปิตฺวา
 สมฺมสนฺ 'กลาปสมฺมสนฺ'ติ วุจฺจติ.
 อยเมว จ อตีตาทิกลาปนเยน
 วิปสฺสโต 'นยวิปสฺสนา'ติ วุจฺจติ.
 เตนาห 'กลาปสมฺมสนสงฺขาทาย
 นยวิปสฺสนายา'ติ. กสฺมาติ
 นยวิปสฺสนาย ปจฺมํ ภาเวตพฺพตเต
 การณปฺจฺจนา. มคฺคามคฺคญาณสฺส
 เอสา วิปสฺสนา อธิคมฺปาโยติ
 ทสฺสเนน ตํ ปุจฺฉํ วิสฺสชฺเชตฺตุ
 'อารทฺธวิปสฺสกสฺสา'ติอาทิ วุตฺตํ.
 อตีตาทิโกฏฐาสฺสเอหิ สงฺขิปิตฺวา ฐมฺมานํ
 สมฺมสนฺ อาทิกมฺมิกสฺส สุกฺรนฺติ
 อาห 'วิปสฺสนาย จ กลาปสมฺมสนฺ
 อาทิ'ติ. เอตนฺติ กลาปสมฺมสนฺ.
 อุกฺกทฺธิญฺจนฺติ ตํ สมฺปาเทตฺตุกาเมน
 ๕เปฯ กรณียोติ เอวํ อุกฺกทฺธิญฺจํ.

๒๐. พรณนามคฺคามคฺคญาณ- ทสฺสนวิสุทฺธินิตฺเตศ

พรณนากถาวํด้วยสมฺมสนญาณ

๖๘๒. การพิจารณาอย่างสังเขป ๆ
 (อย่างย่อ ๆ) ซึ่งรูปธรรม และอรูปธรรม
 อันแยกประเภทไว้เป็นอันมาก ถึงความ
 เป็นโกฏฐาสะมีอดีตโกฏฐาสะเป็นต้น
 ด้วยอำนาจแยกเป็นกลาปมื่ออดีตกลาป
 เป็นต้น ท่านเรียกว่า 'กลาปสมฺมสนนะ'.
 ก็การเจริญวิปัสสนา ของภิกษุผู้พิจารณา
 เห็นแจ้งโดยนัยแห่งกลาปมื่ออดีตกลาป
 เป็นต้นนั้นนั่นแหละ ท่านเรียกว่า 'นัย
 วิปัสสนา'. ด้วยเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึง
 ได้กล่าวว่า "ในนัยวิปัสสนาที่เรียกว่า
 กลาปสมฺมสนนะ". คำว่า เพราะเหตุไร
 เป็นการถามถึงเหตุในเพราะความที่นัย
 วิปัสสนาเป็นธรรมชาติอันพระโยคาวจร
 พึงให้เจริญก่อน. เพื่อจะแก้คำถามนั้น
 ด้วยทสฺสนะที่ว่า การเห็นแจ้งนี้ เป็น
 อูบายเครื่องบรรลุมคฺคามคฺคญาณ ท่าน
 อาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า "แห่ง
 พระโยคาวจรผู้เริ่ม(เจริญ)วิปัสสนา".

คุณชเนศ เอกะหิตานนท์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตีรณปริณายาติ ตรุณวิปัสสนาย.

การพิจารณาสังเขปธรรมทั้งหลายโดย
โกฏฐาสะมื่อตติโกฏฐาสะเป็นต้น อัน
พระโยคาวจรผู้เริ่มความเพียรทำได้ง่าย
เหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
"จริงอยู่ การพิจารณาโดยแยกเป็นกลาป
เป็นเบื้องต้นแห่งวิปัสสนา". คำว่า เอต
ได้แก่ การพิจารณาโดยแยกเป็นกลาป.
คำว่า ท่านอาจารย์จึงแสดงขึ้นไว้ คือ
ท่านอาจารย์จึงแสดงขึ้นไว้ว่า
"พระโยคาวจรผู้ต้องการทำมัคคามัคค-
ญาณนั้นให้ถึงพร้อม พึงทำความพยายาม
ในวิปัสสนาที่เรียกว่า กลาปสัมมสนะ
ก่อน". คำว่า เมื่อตีรณปริณายา
(เป็นไปอยู่) ได้แก่ เมื่อวิปัสสนาอ่อน ๆ
(เป็นไปอยู่).

๖๕๓. ตตฺตราติ ตาสฺ ปรินฺณาสุ.
โลกุตฺตเรปิ กิจฺจโต ปรินฺณา ลพฺภตฺตีติ
โลกิยปรินฺญาติ วิเสสิตฺ. สภาวธมฺมานํ
ลกฺขณาทือภิมฺขํ ฌานํ อภินฺญา,
สา เอว ปญฺญา. ฌาตฺถุเสนาติ
ชานนฺภูเจน. อนิจฺจาทิสามณฺณลกฺขณํ
ปริจฺจชิชฺช ชานนปญฺญา ปรินฺญาปญฺญา.
ตีรณญฺเษนาติ สมฺมสนฺภูเจน.

๖๕๓. คำว่า ตตฺร ได้แก่
ในปริณญาทั้งหลายเหล่านั้น. ปริณญา
ท่านได้โดยกิจ แม้ในมรรคอันเป็น
โลกุตระ เหตุนี้ ท่านอาจารย์จึง
กล่าวให้พิเศษออกไปว่า โลกิยปญฺญา.
ความรู้อันมุ่งหน้าเฉพาะต่อการกำหนด
มีการกำหนดสภาวธรรมทั้งหลายเป็นต้น
ชื่อว่า อภินฺญา, อภินฺญานั้นเอง คือ

คุณชเนศ เอกะหิตานนท์
สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปหานปณฺญาตี^๑ ปหาตพฺพสฺส
 ปชหนปณฺญา.^๒ ปฺริจฺจจากฺกฺกฺเขนาตี
 ปฺริจฺจชนฺนุเจน. ปฺจฺจตฺตลกฺขณํ นาม
 นามรूपฺธมฺมานํ ปฺจฺจตฺตํ นียตํ
 ลกฺขณํ. เอตสฺสมิณฺจ นามรूपฺปฺจฺจยानํ
 อวิชฺชาตณฺหาทีนํ ปฺจฺจตฺตลกฺขณมฺปิ
 สงฺกณฺหาตี. เตเนว วกฺขตี 'ยาว
 ปฺจฺจยปฺริคฺคฺหา ญาตปฺริณฺญา
 ภูมิตีอาที. เตสุ เอวาตี รูปเวทนาทีสุ
 เอว.

ปัญญา. คำว่า ด้วยอรรถว่ารู้ ได้แก่
 ด้วยอรรถว่าทราบ. ปัญญาคือการ
 กำหนดรู้สามัญลักษณะมีอนิจจลักษณะ
 เป็นต้น ชื่อว่า ปรีญญาปัญญา. คำว่า
 ด้วยอรรถว่า พิจารณา ได้แก่ ด้วย
 อรรถว่าตริกตรอง. ปัญญาเครื่องละธรรม
 ที่ควรละ ชื่อว่า ปหานปัญญา. คำว่า
 ด้วยอรรถว่าสละ ได้แก่ ด้วยอรรถว่า
 สลัดออก. ลักษณะเฉพาะคือแน่นอนแห่ง
 นามธรรมและรูปธรรมทั้งหลาย ชื่อว่า
 ลักษณะเฉพาะตน. ก็ในคำว่า ปัจจัตต-
 ลักษณะนี้ ท่านอาจารย์ย่อมสงเคราะห์
 แม้ลักษณะเฉพาะตนแห่งธรรมทั้งหลาย
 มีวิชชาและตณฺหาเป็นต้นอันเป็นปัจจัย
 แก่นามรูปเข้าไว้ด้วย. ด้วยเหตุนั้น
 นั้นแหละ ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำมี
 อาทิวา 'ภูมิตีแห่งญาตปรีญญา(เริ่มตั้งแต่
 การกำหนดสังขารไป)จนถึงการกำหนด
 ปัจจัตต'. คำว่า เตสุ เอว ได้แก่
 ในธรรมทั้งหลาย มีรูปและเวทนาเป็นต้น
 นั้นเอง.

^๑ ไป. ปหานปรีญญา.

^๒ ไป. ปชหนปรีญญา.

สงฺขารปริจฺเจทโตติ	นาม-	คำว่า	แต่การกำหนดสงฺขาร
รูปาวจฺจนโต.	นิพฺพิทฺตฺตโตติ	ได้แก่	แต่การกำหนดนามรูป. คำว่า
นิพฺพิทฺตฺตฺตฺตฺตฺต	สงฺขารเว	เมื่อเบื้อหน่าย	ได้แก่ เมื่อเห็นแจ้งสงฺขาร
นิพฺพิทฺตฺตฺตฺตฺตฺต	วิปฺสฺสนฺโต.	ด้วยนิพฺพิทฺตฺตฺตฺต	ด้วยอำนาจแห่ง
สปรฺปิฏิกตฺตฺต	วิริชฺชฺนฺโตติ	ความเบื้อหน่าย.	คำว่า ความเพลิด-
นุสฺสนาย	สงฺขารเว	เพลิด	ได้แก่ ตัณหาอันประกอบด้วยปีติ.
วิปฺสฺสนฺโต.	นิโรธฺนฺโตติ	คำว่า	เมื่อคลายกำหนด
นุสฺสนาย	ยถา	เห็นแจ้งสงฺขาร	ด้วยวิริชฺชฺนฺตฺต
นิรุชฺฌนฺติเยว,	น	ด้วยอำนาจแห่งความคลายกำหนด.	คำว่า
ปุนฺพทวเวเสน	อุปฺปชฺชฺนฺตฺต	เมื่อดับ	ได้แก่ เมื่อตามเห็นด้วยนิโรธ-
มนุสฺสนฺโต.	ตถาภูโต	นุสฺสนา	โดยประการว่าสงฺขารทั้งหลาย
ปชฺหติ	นาม.	ยอมดับไปเท่านั้น	คือไม่เกิดต่อไปด้วย
ปฏฺิณิสฺสชฺชฺนฺโตติ	ปฏฺิณิสฺสชฺชฺนฺโตติ	อำนาจแห่งภพใหม่.	จริงอยู่ บุคคล
ปฏฺิณิสฺสชฺชฺนฺตฺต	สาราภาว-	ผู้เป็นเช่นนั้น	ชื่อว่า ย่อมละสมุทัยได้.
ทสฺสนวเสน	โวสฺสชฺชฺนฺโต.	คำว่า	เมื่อสละคืน
สาราทานสญฺญ.	อาทานนฺติ	ได้แก่	เมื่อ สละลง
		ด้วยปฏฺิณิสฺสชฺชฺนฺต	ด้วยอำนาจ
		แห่งการเห็นความไม่มีแก่นสาร.	คำว่า
		ความยึดถือ	ได้แก่ ความสำคัญในการ
		ยึดถือว่ามีแก่นสาร.	

๖๕๔.	ตตฺตราติ	กลาปสมมุสเสน	๖๕๔.	คำว่า	ตตฺตร	ได้แก่
วิภาวิตพฺเพ,	ตสฺส	วา	อาทิกาว.	ในการพิจารณาโดยแยกเป็นกลาป	อัน	
ปาฬิติ	ปฏฺิสมฺภิทามคฺคปาฬิมาน.			พระโยคาวจรพึงให้เป็นแจ้ง, อีกอย่างหนึ่ง		
สงฺขิปิตฺวาติ	สมฺปิณฺฑเตตฺวา,	กลาป		ได้แก่	ในความที่กลาปสัมมสนะนั้นเป็น	

คุณชเนศ เอกะหิตานนท์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาทิปริยายสहितตดา จ.

สิ้นไป' เป็นวิปัสสนาวาระฝ่ายสเหตุกะ
ที่ ๒. ด้วยคำมีอาทิว่า เพราะอรรถว่า
สิ้นไป ได้แก่ เพราะเป็นธรรมชาติ
มีการแสดงเหตุเป็นเบื้องต้น. ก็ต่อแต่นั้น
วาระมีอาทิว่า 'รูปทั้งที่เป็นอดีต
อนาคต และปัจจุบันไม่เที่ยง อันปัจจัย
ปรุงแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น' เป็น
วิปัสสนาวาระฝ่ายสเหตุกะและสัพ-
ปริยายะที่ ๓ เพราะมีคำมีอาทิว่า อัน
ปัจจัยปรุงแต่ง เป็นเหตุ และเพราะ
ประกอบด้วยปริยายมีอาทิว่า มีความ
สิ้นไปเป็นธรรมดา.

เอวํ ตีหิ วาเรหิ วุตตวิปัสสนานเยหิ
สพฺพธมฺเม วิปัสสิตฺวา ปุณฺ เต
ปฏิจฺจสมุปฺปาทงฺกฺวเสณ อนุย-
พฺยติเรกโต ตีสุ อทฺธาสุ ปจฺจย-
ปจฺจยฺอุปฺปนฺนภาวสลกฺขณวเสน สุกฺข-
วิปัสสนุตฺตเสว อตฺตสิทฺฐีติ ทสฺเสตฺถ
'ชาติปจฺจยา ชรามรณํ อสติ
ชาติยา นตฺถิ ชรามรณนฺ' ตีอาทิโก
จตฺตโก ปจฺจยปจฺจยฺอุปฺปนฺนวาโร วุตฺโต.
ปจฺจยฺอุปฺปนฺนภาเว หิ สิทฺฐे
อนิจฺจาทิลกฺขณานิ ยถากุณฺเมน

เพื่อแสดงว่า เมื่อพระโยคาวจร เห็นแจ้ง
ธรรมทั้งปวงโดยนัยวิปัสสนาที่กล่าวไว้
โดยวาระ ๓ อย่างนี้แล้ว เห็นแจ้ง
ธรรมเหล่านั้นอีกอย่างถูกต้อง ด้วย
อำนาจแห่งการกำหนดความเป็นปัจจัย
และอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นในกาล ๓ โดย
นัยอันคล้อยตาม และโดยนัยตรงกันข้าม
(โดยอนุโลมและปฏิโลม) ด้วยอำนาจองค์
แห่งปฏิจฺจสมุปฺปาทนั้นแหละ จึงสำเร็จ
ความหมาย ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวถึง
วาระที่เป็นปัจจัยและวาระที่เป็นปัจจัย-

คุณควงพร สุขกลิ่งมี
สร้างกัณฑ์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สยเมว สีขณนุตติ.

ปันนะซึ่งเป็นวาระที่ ๔ มีอาทิว่า 'ชรา และมรณะมีเพราะชาติเป็นปัจจัย เมื่อไม่มีชาติ ชราและมรณะไม่มี'. จริงอยู่ เมื่อความเป็นปัจจัยปันนวาระสำเร็จแล้ว สามัญลักษณ์ะทั้งหลายมีอนิจจลักษณ์ะ เป็นต้น ย่อมสำเร็จได้เองแน่นอน ตามลำดับแล.

อิมินา เปยยาเลน อิเม
ธมฺมราสโย สงฺขิตฺตาทิ สมฺพนฺโร,
เอวํ เปยฺยาลสงฺกหิตเ ธมฺเม
ราสิวเสน สงฺเขปโต ทสฺเสตฺวา ปฺน
เต ปาพฺโณนฺนฺตเรน วิภชิตฺตุํ 'วฺตุตฺ
เหตฺนฺ'ตฺติอาทิ วฺตุตฺ.

เชื่อมความว่า ท่านยกกองธรรม เหล่านี้ไว้ด้วยไปยาลนี้, เพื่อแสดงธรรม ที่สงเคราะห์ด้วยไปยาล โดยย่อด้วย อำนาจเป็นกองไว้แบบนี้ แล้วจำแนก ธรรมเหล่านั้นอีกตามลำดับพระบาลี ท่าน อาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'ข้อนี้ สมจริงดังที่ท่านกล่าวไว้แล้ว'.

ตตฺถาติ อภิญฺญเญยฺยนิทฺเทเส.
อิธาติ ปฏฺฐสมฺภิทามคฺคปาพฺยํ. เอตฺถาติ
อิธ ปาพฺยํ วฺตุเตสฺสุ มโน-
วิญฺญาณาทิโกฏฺฐาเสสฺสุ. อิมสฺมิมิ
อิทฺทกาเรติ วิปฺสฺสนาภาวนาทิกาทเร.
ยสฺสาติ โยคิโน.

คำว่า ตตฺถ ได้แก่ ในอภิญญเญย- นิเทศ. คำว่า ในพระบาลีนี้ ได้แก่ ในพระบาลีปฏฐสมภิทามรรค. คำว่า ในที่นี้ ได้แก่ ในโกฏฐาสะมีมโน- วิญญาณโกฏฐาสะเป็นต้นที่กล่าวใน พระบาลีนี้. คำว่า ในอิทฺทการนี้ ได้แก่ ในอิทฺทการว่าด้วยวิปัสสนาภาวนา. คำว่า ยสฺส ความว่า แก่พระโยคี.

คุณดวงพร สุขกลิ่งมี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

๖๕๕. อดีตติเกนาติ อตีตนาภาค-
ปัจจุปปนุนนติ อตีตติเกน. จตุหิ
อชฺฌตฺตํ^๑ พหิทฺธา
จา'ตฺตาทินา วุตฺเตหิ ทุรสนฺตฺกทฺเทหิ.
โอกาสฺสทฺติ วิปสฺสนาย ปวตฺตฺติฏฺฐาน-
ภูเตหิ โอกาสฺสทฺติ. ปริจฺฉินฺนทฺตฺวาติ
'ยํ อตีตํ รูปํ, ตํ อตีเตยฺว
ชฺเฌน' ตฺตาทินา อฺปริ วกฺขมานนฺเยน
เอกาทสฺสทฺติ โกฏฺฐาสฺสทฺติ ปริจฺฉนฺทํ
กตฺวาติ อตฺถโก. ววฏฺฐานนฺเจตฺต
สมฺมสนฺเมวาติ อาท 'สมฺมสฺสตี'ติ.

โอฟาริกํ สุขุมนฺตฺตาทิสฺสุ 'ยํ
โอฟาริกภาเว เอว ชฺยตฺติ, น
สุขุมภาวํ คจฺฉนฺตี' ตฺตาทินา สมฺมสนฺ
ทฏฺฐพฺพ.

๖๕๕. คำว่า โดยอดีตติกะ คือ
โดยหมวด ๓ ทั้งอดีต คืออดีต อนาคต
และปัจจุบัน. คำว่า โดยหมวด ๒
มีอรรถติกทุกะ ๔ เป็นต้น คือ ว่าโดย
ทุกะ (หมวด ๒) คือทั้งรูปที่อยู่ไกลและ
รูปที่อยู่ใกล้ที่กล่าวไว้ โดยนัยมีอาทิว่า
'ทั้งรูปภายในทั้งรูปภายนอก'. คำว่า
โดยโอกาส ได้แก่ โดยโอกาสเป็นที่ตั้ง
แห่งความเป็นไปแห่งวิปัสสนา. คำว่า
ได้กำหนด ความว่า ได้ทำการกำหนด
ด้วยโกฏฐาสสะ ๑๑ ตามนัยที่จะกล่าว
ข้างหน้า(ต่อไป)มีอาทิว่า 'รูปใดเป็นอดีต
รูปนั้นสิ้นไปในอดีตนั่นเอง'. ก็ในธรรม
เหล่านั้น การกำหนด คือการพิจารณา
นั่นเอง เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้
กล่าวว่า 'ย่อมพิจารณา'.

ในคำมีอาทิว่า รูปหยาบ รูป
ละเอียด พึงเห็นการพิจารณา โดยนัย
มีอาทิว่า 'รูปใดสิ้นไปในความเป็น
รูปหยาบ รูปนั้น หาถึงความเป็น
รูปละเอียดไม่'.

^๑ ไป. อชฺฌตฺตกาทฺทฺเทหิ.

เอกั สมนสนนติ รูปารมมณ
อนิจจานุปลุสนาสามณเณน วุตต.

คำว่ เป็นสัมมสนะหนึ่ง ท่าน
อาจารย์กล่าวถึงรูปารมณ โดยความเป็น
ของเสมอเหมือนกันด้วยอนิจจานุปลุสนา.

สพพเมว เจตนติ ตั อตัตติก-
อชุตตาทิทุกจตุกกวเสน เอกาทสวริ
รูป.

คำว่ อนึ่งรูปทั้งหมดนั้นแหละ
ได้แก่ รูป ๑๑ อย่าง ด้วยอำนาจ
อตัตติกะและทุกจตุกกะมีอชฉัตตะเป็นต้น.

สีโหปมสุตเต เทวานั วียาติ
เยปี เต^๑ ภิกขเว เทวา ทีฆายุกา
ขเปย เตปี ตถาคตสส ธมมเทสนั
สุตวา เยภุเยน ภยั สัเวคั
สนุตาสั อापชชนนติ, อนิจจา^๒
กิริ โภ มยั สมานา นิจจมหาติ
อวมณณิมุหัตติ^๓อาทีนา สีโหปมสุตเต
อาคตั เทวานั ภยุปุตติ สนุชาย
วุตต. ตณจ ฃาณสัเวคุตตราสวเสน,
อิธ ปน โสภภยวเสน 'ภยภูเจนา'ติ
วุตต.

คำว่ เหมือนอย่างความกลัวเกิดขึ้น
แก่พวกเทวดาทั้งหลาย ในเพราะ(ฟัง)
สีโหปมสูตร ท่านอาจารย์ได้กล่าวหมาย
เอาความเกิดขึ้นแห่งภัย แก่เทวดาทั้งหลาย
อันมาแล้วในสีโหปมสูตร โดยนัยมีอาทิ
ว่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาแม่
เหล่านั้นใดเป็นผู้อายุยืน ฯลฯ เทวดา
แม่เหล่านั้น ฟังพระธรรมเทศนาของ
พระตถาคตแล้ว ถึงความกลัว ความสลด
และความสะดุ้ง โดยมาก, ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ได้ยินว่ พวกข้าพระองค์
เป็นผู้ไม่เที่ยงเลยได้สำคัญว่เป็นผู้เที่ยง .
ก็ท่านกล่าวคำนั้น ด้วยอำนาจความรู้

^๑ ไป. เยปี โข.

^๒ ปาฬิ. อนิจจา, ไป. อนิจจา วตุ.

^๓ ปาฬิ. อวมณณิมุห.

^๔ สั. ขนุช. ๑๗/๑๐๔.

คุณสอาด เผือกศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๔๔๘ พระสังเขปเปิดไตรปิฎก วิสุทธิธรรมคัมภีร์ (๒๐. พรรณนามัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ

ความสด และความสะอาด, แต่ในที่นี้
ท่านกล่าวด้วยอำนาจความโศกและ
ความกลัวว่า 'เพราะ อรรถว่า เป็นภัย'.

นิวาสิติ สรราทิอธีนิโต. อตฺตา
อภวิสุตฺติ การกาทิสภาโว^๑
ปรปริกปิโต อภวิสุตฺ.

คำว่า ครอบ ใต้แก่ นอนเนื่อง
อยู่ในสรีระเป็นต้น. คำว่า อตฺตาได้
มีอยู่แล้ว ใต้แก่ ภาวะแห่งตนมีผู้ทำ
เป็นต้น ได้เป็นอันชนอื่นกำหนดแล้ว.

จตุตทาพิสาการอนุปสุตฺตนาถาวณฺณนา

พรรณนากถาว่าด้วยการพิจารณา
เห็นโดยอาการ ๔๐

๖๔๗. โสติ โยคี. ยํ ตํ
ภควตา สมฺมสนํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโร.
อนุโลมิกนฺติ อริยมกฺคานฺโลมิกํ.
ขนฺตินฺติ วิสยสคฺคาว ขมนฺโต
รฺจจนฺโต ฅาณํ วุจฺจติ. สมฺมตฺต-
นियามนฺติ อริยมกฺคํ.

๖๔๗. คำว่า โส ใต้แก่ พระโยคี.
เชื่อมความว่า การพิจารณานั้นใดที่
พระผู้มีพระภาคตรัสไว้. คำว่า อัน
อนุโลม ใต้แก่ อันอนุโลมแต่การบรรลุ
อริยมรรค. ฅาณท่านเรียกว่า ขันติ
เพราะทน คือ เพราะชอบใจ โดย

^๑ ไป. อนิจจตาทิสุมสนวเสน.

คุณสอาด เผือกศรี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

หยั่งลงสู่ความเป็นอารมณ์. คำว่า
สัมมัตตนิยาม ได้แก่ อริยมรรค.

ปญฺจกฺขนฺธ อนิจฺจโต
ทฺทกฺขโตตฺตํ อทิสฺสํ ปจฺจเจกํ ปสฺสตีตฺติ
ปทํ อชฺฌมาหริตฺวา โยเชตพฺพํ.
เตเนว 'ปญฺจกฺขนฺธ อนิจฺจโต
ปสฺสนฺโต' ตฺตํ ทิทฺถา ทิ คมนวจฺนํ วุตฺตํ.

ในคำมีอาทิว่า ขั้น ๕ โดย
ไม่เที่ยงโดยเป็นทุกข์ ฟังน่าบทว่า
'เห็นแต่ละขั้น' มาประกอบ. ด้วย
เหตุนั่นเอง ท่านอาจารย์จึงกล่าว คำซ้ำ
มีอาทิว่า 'เห็นขั้น ๕ โดยเป็นสิ่ง
ไม่เที่ยง'.

๖๔๘. โส หิ เอกเกกํ ขนฺธํ
อนิจฺจา ทิสฺสมฺมสฺนสฺสํ วเสน สมฺมสฺตีติ
สมฺพนฺโร. อนจฺจนฺตํ กตฺตยา ติ
อนุตฺตงฺขาทวินาสนฺนตฺติ กนฺตฺตยา. ทฺทกฺข-
วตฺถุ ตฺตยา ติ ทฺทกฺขทฺทกฺขสฺสํ การณตฺตโต.
กิลฺเลสํ อจฺฉิ ปกฺขมรณตฺตยา ติ อารมฺมณ-
วเสน สมฺนุ นาคมวเสน วุตฺตํ.
ปีฬายชนกตฺตยา ติ ทฺทกฺขสฺสํ วตฺถุ กวเว
ชนกตฺตยา. อนฺโต ตฺตทฺทนตฺตยา ติ จิตฺเตยว
โสกา ทิชชนกตฺตยา. ทฺทกฺขนิหฺรณฺนิยตฺตยา ติ
ชนฺธารมฺมณตฺตยา ติ ตณฺหยา ทฺทกฺขนิหฺรณฺนิย-
ตฺตยา ติ วเสน. อสฺสจฺจิตฺตา วิภฺรณฺนิยตฺตยา
วายนุตฺตยา ติ อวทฺถุ ตฺตํ อวหนตฺตยา. อิมินา
ปทฺทวเยน อมฺสงฺขาตปโปสทิสฺตา

๖๔๘. เชื่อมความว่า ก็พระโยคา-
วรณ์นั้น ย่อมพิจารณาขั้น แต่ละขั้น
ด้วยอำนาจการพิจารณาว่า ไม่เที่ยง
เป็นต้น. คำว่า เพราะความที่ขั้นนั้น
ไม่เป็นสิ่งมียุ่ตลอดไป ได้แก่ เพราะ
ความที่ขั้นนั้นเป็นสิ่งล่วงความพินาศ
กล่าวคือที่สุดไปไม่ได้. คำว่า เพราะ
ความที่ขั้นนั้นเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ ได้แก่
เพราะความที่ขั้นนั้น มีความเป็นเหตุ
แห่งทุกข์แท้ๆ(คือทุกข์โดยสภาวะ). คำว่า
เพราะเป็นที่ไหลออกแห่งของไม่สะอาด
คือกิเลส ท่านอาจารย์กล่าวด้วยอำนาจ
การมาตามพร้อม ด้วยสามารถแห่ง
อารมณ์. คำว่า เพราะเป็นเหตุยัง

สงฆปริณายก อธิบดีสงฆ์ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร

๔๕๐ พระสังเขปเปิดไตรปิฏก วิสุทธิธรรมมรรคภูฎิกา (๒๐. พรรณนามัคคัมภักคณฺณทสฺสนวิสุทธิ

<p>วุดตา. อฆวตฺตยาติ อิมินา ปาปเหตุตา วุตฺตาคติ ทฎฺฐพฺพา. อเสริภาวชนกตาติ อสยํวสิโต- ปาทานโต. อวสตาติ วสิกตฺตุ. อสกุฏฺเณยฺยตฺตา. อวิเชยฺยตาติ 'เอว' ปวตฺตถา'ติ วิธาคฺตุ อสกุฏฺเณยฺยโต.</p>	<p>ความเบียดเบียนให้เกิดขึ้น ได้แก่ เพราะความเป็นเหตุให้เกิดขึ้นโดยความ เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์. คำว่า เพราะ ทิมแทงอยู่ภายใน ได้แก่ เพราะยัง ความโศกเป็นต้นให้เกิดขึ้นในจิตทีเดียว. คำว่า เพราะถอนออกได้ยาก ได้แก่ ด้วยอำนาจความที่ตันท่านำออกได้ยาก โดยความมีขันธเป็นอารมณ์. เพราะเป็น ของน้ำดีเตียน โดยความเป็นของไม่ สะอาด เพราะเป็นของน้ำความไม่ เจริญมา โดยความเป็นของมีความเสื่อม ไปเป็นที่สุด. ด้วย ๒ บทนี้ ท่าน อาจารย์กล่าวถึงความที่ขันธเหล่านั้นเป็น เช่นกับความชั่วคราวคือความเลวร้าย. ด้วยคำว่า เพราะเป็นที่ยึดแห่งความ เลวร้าย นี้ ฟังเห็นว่า ท่านกล่าวความ เป็นเหตุแห่งความชั่วช้า. คำว่า เพราะ ความเป็นขันธที่ทำให้เกิด. ความไม่เป็น อิสระ ได้แก่ เพราะยึดมั่นถึงความ เป็นผู้ไม่มีอำนาจในตน. คำว่า เพราะ ความไม่มีอำนาจ ได้แก่ เพราะไม่อาจ ทำให้อยู่ในอำนาจ. คำว่า เพราะไม่ เชื่อฟัง ได้แก่ เพราะความไม่สามารถ</p>
---	---

มุลนิธิทสพลรัคน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เพื่ออันจัดแจงว่า 'พวกท่านจงเป็นไป
อย่างนี้'.

เอตติ อิติ, พุยสนเหตุ. สพุพพุยสน
อุปคณตวา สชชตติ อุปสกุโค
ราโคปททวาทิ มหาพยุสนเหตุ วุจจติ.
ตสทิสตาว ขนุโรติปี อุปสกุโคติ
อาห 'อุปสกุโค วียา'ติอาทิ.
ลาภาลาภาทิหิติ ตมมุลเกหิ อนนยปฏิเชหิ.
อุปกุกเมนาติ สนุตานวินาสํ สนุชาย
วุตตํ. สรเสนาติ ขณวินาสํ
สนุชาย, นิปาติกวินาสิตา.
อตายนตายาติ รุกขิตุํ อสมตฤตตาย.

ธรรมชาติโดยย่อมนำมา ธรรมชาตินั้น
ชื่อว่า ความเสนียดัจญไโร, ได้แก่
เหตุแห่งความย่อยับ. สภาพใด ย่อม
เข้าถึงความย่อยับทั้งปวงแล้วข้องอยู่
เหตุ นั้น สภาพ นั้น ชื่อว่า ความขัดข้อง
คือเหตุแห่งความย่อยับยิ่งใหญ่ มี
อุปัทวะเกิดแต่รากะเป็นต้น อันท่าน
กล่าวไว้. สภาพชื่อว่า ความข้อง
แม้ด้วยอรรถว่า ขันธ์คือความเป็นเช่นกับ
ความขัดข้องนั้นนั่นเอง เหตุ นั้น ท่าน
อาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิวา 'ตั้ง
อุปสรรค'. คำว่า ด้วยโลกธรรมทั้งหลาย
มีลาภและเสื่อมลาภเป็นต้น ได้แก่
ความยินดี และความยินร้ายอันมีลาภ
และเสื่อมลาภนั้นเป็นมูล. คำว่า ด้วยความ
พยายาม(ด้วยการทำของตนหรือของคน
อื่น) ท่านอาจารย์กล่าวหมายเอาความ
พินาศแห่งสันดาน(ความสืบต่อ). คำว่า
ด้วยเป็นเองของตน (เป็นกิจของตน)
ท่านอาจารย์กล่าวหมายเอาความพินาศ
แห่งขณะ, คือหมายเอาความเป็นสภาพ

มูลนิธิทสพลรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อลพุกเนยฺยกุเขมตยาติ ตายนสณฺณาย
อุปคตานิปี ลภิตพุกเขมตภาวโต.
วาทาหิปีหิตา ลีนนฺติ^๑ เอตุถาติ
เลณํ ปพุกตาทิกุณฺ, ตสฺส กิจฺจํ
ทุกฺขนิวารณนฺติ อาห 'เลณกิจฺจา-
การิตาย อเลณโต'ติ. ภยวิธฺสนภย-
सारกตฺตริตฺตจฺจตฺตา อญฺณมญฺณ-
ปริยายาติ อาห 'ริตฺตตฺตาเยว
ตฺจฺจโต'ติ. ขนฺธาสมฺปิ อตฺตา น
โหตีติ อาห 'สยญฺจา'ติอาหิ.
อาทีนฺวตยาติ อนิจฺจตาทิอาทีนฺวโยคโต.
อาทียนฺติ กิริยาวิเสสนํ, ยถา
อติกฺกมณฺ โหติ, ตถาติ อตฺโต.

ถึงความพินาศไปแห่งขั้นที่ให้ตกไป.
คำว่า เพราะความเป็นสภาพไม่มีที่
ต้านทาน ได้แก่ เพราะความเป็น
สภาพอันไม่สามารถจะรักษาได้.

คำว่า เพราะความเป็นธรรมชาติ มี
ความปลอดภัยอันหาไม่ได้ ได้แก่
เพราะความไม่มีความเกษมอันจะพึงได้
แม้ของเหล่าสัตว์ที่เข้าไป ด้วยสำคัญว่า
เป็นที่ต้านทาน. สถานที่ชื่อว่า เลณะ
ด้วยอรรถว่าเป็นที่หลีกเร้นแห่งเหล่าสัตว์
ผู้ถูกภัยมีวาทภัยเป็นต้นพัดเปียดเปียน
ได้แก่ สถานที่ที่เป็นคุณมีภูเขาเป็นต้น,
กิจแห่งสถานที่เป็นที่หลีกเร้นนั้น เป็นที่
ป้องกันลำบาก เหตุนั้น ท่านอาจารย์
จึงได้กล่าวว่า 'โดยอาการ ชื่อว่า ไม่มี
ที่กำบัง เพราะความเป็นสภาพทำกิจคือ
ความหลีกเร้นไม่ได้. ความว่างและ
ความเปล่าจากการขจัดภัย และจาก
ความยังภัยให้แล่นออก เป็นปริยายซึ่งกัน
และกัน เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าว
ว่า 'โดยอาการ ชื่อว่า ว่างเปล่า

^๑ ไป. ลินฺนฺติ.

เพราะความเป็นของว่างเปล่า นั้นแหละ'.
ตนแม้อันเป็นที่อาศัยชั้นนี้ ก็ไม่มี
เหตุ นั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิ
ว่า 'และตนเอง'. คำว่า เพราะความ
ที่ทุกข์เป็นตัวโทษ ได้แก่ เพราะความ
ที่ทุกข์เป็นตัวประกอบด้วยโทษมีความ
ไม่เที่ยงเป็นต้น. คำว่า อาทีย์ เป็น
กิริยาวิเศษ, อธิบายว่า ความว่างเปล่า
ย่อมมีโดยประการที่ความก้าวล่วงจะมีได้.

อสารกโตติ เอตุถ สาร-สทุโท
พลเปปี รุกขสาเรปี วตุตตีติ อาห
'ทุพพลตายา'ติอาทีย์. วิภวสมภูตตายาติ
วิคตวทุมิตาย วิภวา กิเลสา, เตหิ
สมภูตตาย. ธมฺม-สทุโท สภาววาจึ
เหตุวาจึปี โหตีติ อาทึนา 'ชาติ-
ชราพยาธิมรณปกติตาย ๔เปย
เหตุตายา'ติ อิมสํ จตุตาฬีสาย
อาการานํ ตีสุ อนุปัสสนาสุ
สรูปโต นยโต จ อนุโตคตตต
ตทนุโตคตทาวํ ทสฺเสตุ 'เอตุถ
หิ'ติอาทีย์ วตุตตี.

สาร-ศัพท์ ในคำว่า โดยอาการชื่อว่า
ไม่มีแก่น นี้ ย่อมเป็นไปในกำลังบ้าง
ในแก่นแห่งต้นไม้บ้าง เหตุ นั้น ท่าน
จึงกล่าวคำมีอาทีย์ว่า 'เพราะเป็นสิ่งอ่อนแอ
(ทราวมกำลัง)'. คำว่า เพราะเป็น
ตัวเสื่อม ได้แก่ เพราะเกิดแต่กิเลสที่
ชื่อว่าเป็นตัวเสื่อม เพราะปราศจาก
ความเจริญเหล่านั้น. เพื่อจะแสดงภาวะ
ที่ยังลงในภายในแห่งอนุปัสสนานั้น
เพราะความที่อาการ ๔๐ เหล่านี้เป็น
ธรรมชาติยังลงในภายในอนุปัสสนาทั้ง
๓ โดยย่อและโดยนัยว่า 'เพราะมีชาติ
ชรา พยาธิ และมรณะเป็นปรกติเพราะ
เป็นเหตุแห่งโสกะ ปรีทวะและอุปายาส'

มูลนิธิทสพลรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โดยนัยมีอาทิว่า ธรรม-ศัพท์ ย่อมเป็น
อันกล่าวถึงสภาวะบ้าง กล่าวถึงเหตุ
บ้าง ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำว่า 'ก็
บรรดาสัมมสนะ ๔๐ อย่างนี้' เป็นต้น.

อสารกโตติ หิ อิทธิ อนิจจ-
สाराทิกาววิภาวนัง. อตีตาทิกลาปโต
สมมสนัน นาม นยโต สมมสนัน,
น อนุปทธมฺมวิปัสสนาติ อาห
'นยวิปัสสนาสงฆาตน'ติ. อิทธิ ตาวาติ
อนนฺตเร วุตฺตํ สนฺธาย วทติ.

ก็คำว่า โดยอาการชื่อว่า ไม่มี
แก่น นี้ เป็นคำชี้ถึงความไม่มีสาระมี
อนิจจสาระเป็นต้น. ชื่อว่า การพิจารณา
โดยกลาปมีอดีตกลาปเป็นต้น เป็นการ
พิจารณาโดยนัย, หาใช่การเห็นแจ้ง
ธรรมตามลำดับบทไม่ เหตุนั้น ท่าน
อาจารย์จึงได้กล่าวว่า 'ที่เรียกว่า นย-
วิปัสสนา'. ด้วยคำว่า การพิจารณานี้
ก่อน นี้ ท่านกล่าวหมายเอาการ
พิจารณาที่กล่าวแล้วตามลำดับ.

อินุทริยติกขการณนวกกถาวณฺณนา

**พรรณนากถาว่าด้วยเหตุแห่งการ
ทำอินุทริยให้แก่กล้า ๘ ประการ**

๖๕๕. เอเตน เอว วุตฺตानัน
นนวนัน อาการานัน วเสน อินุทริยานิ
ติกขานิ กตฺวา ๗เปฯ สมฺมสิตพฺพนฺติ

๖๕๕. เชื่อมความว่า อันพระ
โยคาวจรภิกษุรูปนั้น พึงทำอินุทริย
ทั้งหลายให้แก่กล้า ด้วยอำนาจอาการ ๘

มูลนิธิสพลรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมุพฺพโร. กถิ วุตฺตานิ นวฺนฺนฺติ
 อาห นวฺหากาเรหิตฺตาทิ. ขยเมวาทิ
 ภงฺคเมว, น อุปฺปาทานิ ปสฺสติ,
 ตสฺเสวํ ปสฺสโต เตน ขยทสฺสเนน
 อินฺทฺริยานิ ติกฺขานิ ภวฺนฺตฺติ
 โยชนา. อุปริ สมฺปาเทติ,
 อุปฺภูธาเปตฺติ. เอตฺถาปิ ตสฺส
 ตาย สมฺปาทนตาอุปฺภูจาปนาย
 อินฺทฺริยานิ ติกฺขานิ ภวฺนฺตฺติ
 โยชนา. ตตฺถาติ ขยทสฺสเน.
 สาทจฺจกิริยายาติ สตตฺตปฺวาตฺตกิริยาย.
 สปฺปายกิริยายาติ อาวาสาทิสปฺปาย-
 สหิตกิริยาย. นิมิตฺตคฺคาหนฺนาติ
 เยนากาเรน มนสิกโรโต วิปสฺสนา-
 สมาริ อุปฺปนฺโน, ตสฺสาการสฺส
 สลฺลกฺขณฺน. อนุปฺปวตฺตตฺนตฺยาติ^๑
 จิตฺตสฺส สีนฺทฺรจฺจจากาวานํ
 อนุรฺูปวเสน. อนเปกฺขตฺนฺติ^๒. ตณฺหา-
 เปกฺขารหิตตฺตํ. ตตฺถ จ อภิกฺขยฺย
 เนกฺขมฺเมนาติ ตสฺมี กายชฺีวิต-
 นีรเปกฺขากาเว ปฏฺฐาปนฺเน อุปฺปนฺนํ

อย่างทีกล่าวแล้วอย่างนี้ในวันอสัปปายะ
 ๗ แล้วเสพสัปปายะ ๗ โดยนัยทีกล่าว
 แล้วในปฐวิกสิณนิเทศ พึงพิจารณารูป
 ตามกาลเกิด. เพื่อหลีกเลี่ยงคำถามทีว่า
 แห่งอาการ ๘ อย่างทีกล่าวแล้วอย่างไร
 ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า
 โดยอาการ ๘ อย่าง. มีวาจาประกอบ
 ความว่า คำว่า ความสิ้นไปเท่านั้น
 คือเห็นความสลายไปเท่านั้น ไม่เห็น
 การเกิดขึ้น, เมื่อพระโยคาวจรนั้น
 เห็นอยู่อย่างนี้ อินทรีย์ทั้งหลายย่อมแก้กล้า
 เพราะการเห็นความสิ้นไปนั้น. แม้ใน
 คำว่า พระโยคาวจรยอมให้วิปัสสนาญาณ
 สำเร็จสูงขึ้นไป คือให้ปรากฏยิ่งขึ้นไป
 นี้ มีวาจาประกอบความว่า ด้วยการ
 ยังวิปัสสนาให้ถึงพร้อม และการเข้าไป
 ตั้งไว้ซึ่งความไม่โยติในร่างกายและชีวิต
 นั้น ของพระโยคาวจรนั้น อินทรีย์
 ทั้งหลายย่อมจะกล้าแข็ง. คำว่า ตตฺถ
 ได้แก่ ในการเห็นความสิ้นไป. คำว่า
 โดยการทำติดต่อกัน ได้แก่ โดยการทำ

^๑ ไป. อนุวตฺตตฺยาติ.
^๒ ไป. นีรเปกฺขตฺนฺติ.

มูลนิธิทสพลรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๕

พยุสน์	วีริเยน	อภิกุญฺญ	อันเป็นไปติดต่อกัน. คำว่า โดยการทำให้
กายชีวิตาเปกฺขิตโต		ปญฺญา	อย่างสบาย ได้แก่ โดยการทำให้ประกอบ
นิกฺขมเนน.	อนฺตรา	จ	ด้วยความสบายมีอวาสนอันสบายเป็นต้น.
อโพนฺธานเนนาตี ^๑	อนิปนฺนเน	ภาวนา-	คำว่า โดยการถือเอานิमित ได้แก่ เมื่อ
กิจฺเจ	อนฺตรา	อสงฺโกเปน	พระโยคาวจรใส่ใจด้วยอาการใจ
อินฺทฺริยานิ	ติกฺขานิ	ภวนฺติติ	วิปัสสนาสมาธิจึงเกิดขึ้น, โดยการกำหนด
โยชนา. เอวํ	วุตฺตानนฺติ	อฏฺฐกกาสุ	อาการนั้น. คำว่า โดยกิริยาที่ยัง
วุตฺตานํ.	นิพฺพตฺติ	การณฺมุขเน	โพชฌงค์ให้เป็นไปตามควร ได้แก่ โดย
สมฺมุปฺปตฺติ.			อำนาจอันสมควรแก่ความไม่มี แห่งความ

หตุและคามพุ้งชานแห่งจิต. คำว่า (ตั้ง)ความไม่เชื่อใจ ได้แก่ (ตั้ง)ความปราศจากการเชื่อใจเพราะค้นหา. คำว่า และโดยการข่ม(ความทุกข์ที่เกิดขึ้น) ให้ออกไปในการเข้าไปตั้งไว้ซึ่งความเป็นผู้ไม่เชื่อใจในร่างกายและชีวิตนั้น ได้แก่ ในการเข้าไปตั้งไว้ซึ่งความไม่มีเชื่อใจในร่างกายและชีวิตนั้น(พระโยคาวจรผู้ไม่มีความเชื่อใจในร่างกายและชีวิต) ย่อมยังภาวนาให้ถึงพร้อมโดยการข่มความฉิบหายที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ด้วยความเพียรให้ออกไปจากการเชื่อใจในร่างกายและชีวิตด้วยใช้

^๑ วิสุทธิธรรมคถ. อพฺโพสนเนน.

ปัญญา. คำว่า และโดยการไม่ล้มเลิก
 ในระหว่าง มีวาจาประกอบความว่า
 โดยการไม่ล้มเลิกในระหว่างเมื่อกิจคือ
 ภาวนายังไม่สำเร็จ อินทรีย์ย่อมจะ
 กล้าแข็ง. คำว่า ที่กล่าวแล้วอย่างนี้
 ได้แก่ ที่กล่าวแล้วในอรรถกถาทั้งหลาย.
 ความเกิดขึ้นพร้อมโดยทางแห่งเหตุ ชื่อว่า
 ความบังเกิด.

รูปนิพพุตติปสุสนาการกถาวณณนา

๗๐๐. ติสนุตติวเสนาติ ติสฺสนุนํ
 กายทสกาทิสนุตตีนํ สีสวเสน.

ทนฺธนโรธนฺติ สุตฺตรสจิตฺตกฺขนํ
 จตุวา จิเรน นินฺรุชฺฌนโต มนฺทนิโรธํ,
 อสิมฺนิโรธนฺติ อตฺโท. ตโต เอว
 ครูปริวตฺติ. ปฏฺิสนฺธิจิตฺตโต โสฬส-
 จิตฺตพฺภานฺตเร วตฺถุทฺพุพลตาทิตาย
 วิถีจิตฺตปฺปวตฺติ น สมฺภาวตีติ อหา

**พรรณนาถาว่ว่าด้วยอาการดู
 ความเกิดแห่งรูป**

๗๐๐. คำว่า ด้วยอำนาจสันตติ ๓
 ได้แก่ ด้วยอำนาจศัพท์อันเป็นประธาน
 แห่งสันตติมีกายทสกะเป็นต้น ๓ อย่าง.

คำว่า (รูป) เป็นธรรมชาติดับช้า
 คือ รูปเป็นธรรมชาติดับช้า เพราะ
 ตั้งอยู่ช้า ๑๗ ขณะจิต แล้วดับไปโดย
 เชื่องช้า, อธิบายว่า เป็นธรรมชาติไม่
 ดับเร็ว. แต่นั้นไปที่เดียว เป็นธรรมชาติ
 เปลี่ยนหนักกว่ารูปที่ดับช้านั้นแหละ.

มูลนิทสพลรัตน์
สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘
 ๙

"โสฬสวาเร ภวุงจิตตํ อุปฺปชฺชิตฺวา
นิรุชฺฌตี'ติ. เตหิ สทิสฺสาคิ จิตฺตสฺส
อุปฺปาทภวุงกฺขณฺเหหิ สทิสฺสา.
ธานปฺปตฺตฺตฺตํ เอกจิตฺตกฺขณาคิตฺตาย
จิตฺตปฺปตฺตํ. เตน สทฺธิญฺญิตฺ
ทฺตฺติยภวุงเคน สทฺธิ. อิตฺติ เอกจิตฺตก-
ขณาคิตฺตเมว วตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
พลวตฺตาย มโนวิญฺญานานํ นิสฺสโย
โหตี. มรณาสฺสนฺนวิญฺญานานํ ปน
สฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เอกเมว วตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต.

ความเป็นไปแห่งจิต ย่อมไม่มีเพราะ
เป็นธรรมชาติมีที่ตั้งอ่อนกำลังเป็นต้นใน
ภายในจิต ๑๖ ดวงจากปฏิสนธิจิต
เหตุ นั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
"ภวังคจิตเกิดขึ้นแล้วดับไป ๑๖ วาระ".
คำว่า เป็นเช่นเดียวกันกับขณะจิต
เหล่านั้น ได้แก่ เช่นเดียวกันกับ
อุปฺปาทขณะและภวังคขณะของจิต. คำว่า
ถึงความตั้งอยู่ ได้แก่ ถึงจิตฺตฺตฺตฺต
ดำรงอยู่) โดยความล่วงไปขณะจิตเดียว.
คำว่า พร้อมกับจิตดวงนั้น ได้แก่
พร้อมกับภวังคจิตดวงที่ ๒. ภวังคจิต
ดวงที่ ๒ ล่วงไปแล้วขณะจิตดวงหนึ่ง
นั้นแล ย่อม เป็นนิสสัยแห่งมโนวิญฺญาน
เพราะเป็นธรรมชาติมีกำลังจากวตฺตฺตฺต
เกิดขึ้นก่อน กว่าวตฺตฺตฺตด้วยประการฉะนี้.
ก็พึงเห็นว่า วตฺตฺตฺตดวงเดียวเท่านั้น เป็น
นิสสัยแห่งมรณาสฺสนฺนวิญฺญาน (วิญฺญาน
ของสัตว์ใกล้จะตาย) ๑๗ ดวง เพราะ
เกิดแต่กรรมชรูปอันใหม่เยี่ยม.

ธานกฺขณฺณตฺติ ปฏฺิสนฺธิจิตฺตสฺส
จิตฺตฺกฺขณฺณ. สฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
จิตฺตฺตฺต อุกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก

คำว่า ในฐานะขณะ ได้แก่ ใน
จิตฺตฺตฺตแห่งปฏฺิสนฺธิจิต. คำว่า แห่ง
จิตดวงที่ ๑๗ ได้แก่ ของจิตดวงที่ ๑๗

มูลนิธิสพลรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปฏุจาย สดตฺรสมสฺส. สํเสทชาปี
โอบปาติกสทิสาคี โอบปาติกานํเยว
คหณํ. สดตฺสนุตติวเสนาติ จวตฺตุ-
ภาวทสกานํ สดตฺนุณํ สนุตตีสีสานํ
วเสน. อุทฺรคฺคิอาทิจีวิตนวกสฺสาเปตฺถ
สมภาวโต 'อฏฺฐสนุตติวเสนา'ติปี วตฺตุ-
ยุชฺชติ.

ตั้งแต่ภวังคจิตดวงที่ ๒ ถัดจากปฏิสนธิ-
จิตไป. แม้สังเสทชสัตัว ก็เป็นเช่นกับ
โอบปาติกสัตัว เหตุนั้น ท่านอาจารย์
จึงทำการถือเอาโอบปาติกสัตัวเท่านั้น.
คำว่า ด้วยอำนาจสันตติ ๗ อย่าง
ได้แก่ ด้วยอำนาจศัพท์ที่เป็นประธาน
คือสันตติ ๗ คือ วัตถุทสกะ ๖ และ
ภาวทสกะ ๑ (รวมเป็น ๗). แม้จะพูด
ว่า 'ด้วยอำนาจสันตติ ๘' ดังนี้บ้าง
ย่อมควร เพราะแม้ชีวิตนวกะมีไฟในท้อง
เป็นต้นก็เกิดในที่จักขุทสกะนั้น.

๗๐๑. ตตฺถาติ กมฺมชรูปปฺปสงฺเค.

๗๐๑. คำว่า ตตฺถ ได้แก่
ในความประสงค์ แห่งกรรมชรูป.

กมฺมปจฺจโย เอตฺตสฺสาติ
กมฺมปจฺจยํ, กมฺมสมฺภูจฺจานํ. เตนาห
'ตทเวา'ติ. กมฺมํ ทิตฺติอาทิจิ ตสฺเสว
สมตฺถนํ. อุปตฺถกมฺภกปจฺจยตา จ
กมฺมสฺส อุปนิตฺตยวเสเนว กมฺมชฺส
อุปฺปตฺติยา จิตฺติยาปี อุปการกตา
เวทิตพฺพา. ปวตฺติยติ ปวตฺตกฺขนฺธ-
วเสน ฌมฺภิตฺติติ ปวตฺติโย, กาโล.
ฌมฺภิตฺติติ สนฺตฺตานเนติ. เอวํ ฌมฺภิตฺติมานํ

สภาพมิกกรรมเป็นปัจจัยแห่งรูปนี้
เหตุนี้ รูปนี้ ชื่อว่า มิกกรรมเป็น
ปัจจัย, คือมิกกรรมเป็นสมุฏฐาน. ด้วย
เหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
'รูปนั้นนั่นแล'. คำมีอาทิจิ เพราะว่า
กรรม เป็นเครื่อง ยังรูปนั้นนั่นเองให้
สำเร็จ (ให้สามารถ). ก็บัณฑิตพึง
ทราบความเป็นอุปถัมภกปัจจัย คือ
ความเป็นอุปการะ แม้แก่ความตั้งอยู่

มูลนิธิทศพลรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

รูป กมฺมปจฺจยอาหารสมฺภูจฺจํ นามาติ
โยชนา. เอวํ อฺปรปิ โยชนา
ทฺฐจพฺพ. ตตฺถ ปน จตฺสฺโส วา
ปญฺจ วาติ อิทํ อชฺฌตฺติเก
สนฺตानเ ปวตฺติ สนฺธาย วุตฺตํ,
พฺพิทฺธา ปน พาทิรอปฺตมฺภิตฺ.
สมฺปตฺติกรโมชฺมตฺกเพวราทิวเสน
วิญฺญตฺติยา อทฺธานํ 'ปวตฺติ'ติ
ทฺฐจพฺพ.

ของการเกิดขึ้นแห่งกรรมรูป ด้วยอำนาจเป็นอุปนิสัยแห่งกรรมนั่นเอง. สภาพที่ชื่อว่าเป็นไป ด้วยอรรถว่าย่อมเข้าไป คือ ย่อมสืบต่อด้วยอำนาจขั้นที่ เป็นไปแล้ว คือ กาล. คำว่า ย่อม สืบต่อ ได้แก่ ย่อมต่อเนื่อง. มีวาจา ประกอบความว่า รูปที่สืบต่ออย่างนี้ ชื่อว่า มีอาหารที่มีกรรมเป็นปัจจัยเป็น สมภูจฺจํ. วาจาประกอบความแต่ต่อไป ก็พึงเห็นอย่างนี้. แต่บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ๔ หรือ ๕ วาระ นี้ ท่านอาจารย์ กล่าวหมายเอาความเป็นไปในสันดาน อันมีในภายใน, และหมายเอาความเป็นไปในสันดานภายนอกอันปัจจัยภายนอกอุปถัมภ์ด้วย. พึงเห็นระยะกาลนานว่า 'ปวัตติกาล' แห่งวิญญุตติ(การแสดง) ด้วยอำนาจแห่งร่างกายมีร่างกายของสัตว์ ผู้ตายอันว่างเปล่าจากสภาพที่ทำความ ถึงพร้อม(ทำความกระทบกัน)กันแล้ว.

๗๐๒. ชนกาชนกา มตาติ
ปจฺจิมโกฏฺฐาสิกา โสฬส อเนกา-
เสสา ยถารหํ ชนกาติ มตา.
กุสลกิริยโตติ กุสลโต กิริยโต จ.

๗๐๒. คำว่า บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นจิตยังรูปอริยาบถและวิญญุตติให้เกิด และไม่ยังรูปอริยาบถ และวิญญุตติให้เกิด คือบัณฑิตพึงทราบว่าเป็นจิตที่อยู่ในส่วน

มุลนิธิทสพลรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิริยาบถ กายิกกิริยาบถ ปโต หลัง ๑๖ ดวง เป็นจิตที่เหลือจาก
 ปาวตติฏฐานัน อิริยาปโต, กมนฏฐาน- จิตหลายดวง เป็นจิตยังรูปเป็นต้นให้
 นิสชชานี. อิธ ปน วิญญตติยา เกิดตามสมควร. คำว่า โดยเป็นกุศล
 วิสุ คหิตตตตต กมนวชชิตโต และกิริยา ได้แก่ โดยเป็นกุศลด้วยโดย
 อิริยาปโตปลพุกติ, จานานิปี เป็นกิริยาด้วย. ทางคือที่เป็นไป แห่ง
 ชาครตเตเนว ยทิจจิตตกาเรน ความเคลื่อนไหว ได้แก่ แห่งกิริยา
 ปาวตติยตีติ ตมจ สุตตสส อวสิฏฐ- ทางกาย ชื่อว่า อิริยาบถ, ได้แก่
 กาเยนตตอิริยาปถวิญญตติโยติ ตถา การเดิน การยืนและการนั่ง. แต่ในที่นี้
 ตถา ปาวตติจิตตชปรมตถรูปวิเสโส ย่อมได้อิริยาบถที่เว้นการเดินเท่านั้น
 เอว ตถา หสนัน, ตัง อิธ เพราะเป็นอิริยาบถที่ท่านถือเอาโดยวิญญูติ
 วิญญตติสงคหิตัง, ตัง ปน โสมนสฺส- แแผนกหนึ่ง, อิริยาบถคือแม้การยืน
 สหคตกามาจรชวเนเนว เตรสहि, ย่อมเป็นไปได้โดยความเป็นสภาพที่ตื่นอยู่
 เตสฺ กิริยาชวเนहि ปญจहि อวเสสานัน, เท่านั้น คือ โดยอาการที่ตนปรารถนา
 เสเสहि อฏฐहि ปุฏฐชชานัน เตสฺ แล้ว เหตุนั้น จิตนั้น ย่อมยังรูปกาย
 ทิฏฐวิปฺปยุตเตहि ฉहि เสชานัน ที่เหลือ อิริยาบถ และวิญญูติของสัตว์ผู้
 สมุပ္ปชชตีติ ทฏฐพพ. กลับให้เป็นที่ เหตุนั้น ความพิเศษ
 แห่งรูปโดยปรมัตถ์ อันเกิดแต่จิตเป็นไป
 แล้วโดยประการนั้น ๆ ย่อมยังความ
 หัวเราะ โดยประการนั้นอย่างนั้นให้เกิด,
 ความหัวเราะนั้น ท่านสงเคราะห์เป็น
 วิญญูติในที่นี้. ก็ความหัวเราะนั้น
 ฟังเห็นว่า ย่อมเกิดด้วยกามาจรชว
 จิตสหคตด้วยโสมนัส ๑๓ ดวง, บรรดา

มูลนิธิทสพลรัตน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๓ ดวงนั้น เกิดแก่ชวณะที่เหลือด้วย
 กิริยาชวณจิต ๕ ดวง เกิดแก่ปุณฺณ
 ด้วยชวณจิตที่เหลือ ๘ ดวง เกิดแก่
 พระเสขะด้วยชวณจิตที่เป็นทิววิปยุต ๖
 ดวง บรรดาจิต ๘ ดวง เหล่านี้.

เสสทสรูปาวจรชวณานิติ อภิญญา-
 นีวตฺตนตฺถํ เสสคฺคหณํ กตํ.
 อิริยาปถญฺจาติ ยถา ปวตฺตสฺส
 อุตฺตมมกฺกตํ สนฺธาย วุตฺตํ.
 ชีณาสวานํ จุตฺตจิตฺตนฺตํ อิทํ
 สงฺขารมเก 'ยสฺส กายสงฺขารो
 นุปฺปชฺชิสฺสตี, ตสฺส วจีสงฺขารो
 นุปฺปชฺชิสฺสตี' ตีอาทินา อากตํ ปาฬี
 คเหตุวา วุตฺตํ.

คำว่า รูปาวจรชวณจิต ๑๐ ดวงที่เหลือ
 คือ ท่านอาจารย์ทำการถือเอาศัพท์ว่า
 เสส(ที่เหลือ) เพื่อห้ามอภิญญาจิตเสีย.
 คำว่า และไม่ยั้งอิริยาบถ(ให้เกิด) ท่าน
 อาจารย์กล่าวหมายเอาความที่จิตตามที
 เป็นไปแล้วเป็นตัวอุปถัมภ์. คำว่า จุตฺตจิต
 ของพระชีณาสพทั้งหลาย นี้ ท่าน
 อาจารย์กล่าวไว้ยัดพระบาลีที่มาในยมก-
 สังขาร โดยนัยมีอาทิว่า 'กายสังขาร
 ของผู้ใดจักไม่เกิด วจีสังขารของผู้นั้นก็
 จักไม่เกิด'.

ตตฺถ ปน ปจฺจิมจิตฺตนฺตํ
 ชีณาสวานญฺเวยว จิตฺตคฺคหณํ
 อุตฺตมมกฺกตํ เตสํ กายสงฺขารो
 นุปฺปชฺชิสฺสตี, ชีณาสวานํ จุตฺต-
 จิตฺตคฺคหณํ กายสงฺขารสงฺขาทานํ
 อสฺสาสาทินํ สนฺธาย กตํ น

ก็ในพระบาลีนั้น อันบัณฑิตย่อมรู้ได้ว่า
 คำว่า จิตตดวงหลัง คือ การถือเอาจิต
 ของพระชีณาสพนั้นแลจักเกิดขึ้น เหตุฉะนั้น
 กายสังขารของพระชีณาสพเหล่านั้นจัก
 ไม่เกิด, อันใคร ๆ ไม่อาจจะยัดพระบาลี
 นี้ที่ว่า คำว่า กายสังขารของพระ-

มุลนิจิตตผลรัตน
 สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โหติ, เตสํ ภวนฺตเร สมฺภาโต
 วิตกฺกวิจารสงฺขาตวจิสฺสงฺขาโร จ
 นุปฺปชฺชิสฺสตีติ อวตฺตพฺพโต กตฺนฺติ
 อิมํ ปาฬี คเหตุวา จุติจิตฺตกฺขณ
 อชฺเฌนาสวานํ อสฺสาติ จิตฺตชฺรูป
 อตฺถีติ น สกฺกา วตฺตํ, ยมเก
 เหว 'กามาวจรานํ ปัจฉิมจิตฺตสฺส
 อฺปฺปาทกฺขณ ชฺเปช เย จ
 รูปาวจรํ อรูปาวจรํ อฺปฺปชฺชิตฺวา
 ปรีนึพฺพายิสฺสนฺติ, เตสํ จวนฺตานํ
 วจิสฺสงฺขาโร นีรฺชฺฉิสฺสตีติ, โน จ
 เตสํ กายสงฺขาโร นีรฺชฺฉตีติ'^๑
 วจนฺโต ปน ชฺเฌนาสวานํปี จุติจิตฺตํ
 สมฺภูจฺจาเปตีติ วิญญายตี. เตสํ
 จวนฺตานนฺติ จุติจิตฺตกฺขณํ ปรามสิตฺวา
 ภวิสฺสมานกายนฺ สงฺขารนโรธสฺส
 ปฏิกฺขิตฺตตฺตา วีรมสิตฺวา คเหตุพฺพ.

ชฺเฌนาสพเหล่านนั้นจักไม่เกิด ไม่เป็นคำที่
 ทำนทำไว้หมายเอาความยังรูปให้เกิดแห่ง
 ลมหายใจเข้าเป็นต้นที่เรียกว่า กาย-
 สังขารในขณะที่จิตของพระชฺเฌนาสพ(แต่)
 เป็นคำที่ทำนทำไว้โดยความเป็นธรรม-
 ชาติอันไม่ควรกล่าวว่ กิจสังขาร
 กล่าวคือวิตกและวิจารจักไม่เกิดขึ้น
 เพราะเกิดมีในลำดับแห่งภพของพระ-
 ชฺเฌนาสพเหล่านนั้นแล้วกล่าวว่ จิตชฺรูป
 มีอยู่ ด้วยอรรถว่ มีแก่สัตว์ผู้ไม่เป็น
 พระชฺเฌนาสพในขณะที่จิต, แต่เพราะ
 พระบาลีในยมกนั้นเองว่ 'วจิสังขาร
 ของสัตว์เหล่านนั้นผู้เกิดในกามาวจรภุมิ ใน
 อฺปฺปาทขณะแห่งปัจฉิมจิต (ผู้เกิดใน
 กามาวจรภุมิที่จะมีปัจฉิมจิตเกิดขึ้นใน
 ลำดับแห่งจิตใดผู้เป็นปัจฉิมภวิกสัตว์ใน
 รูปาวจรภุมิในอรูปาวจรภุมิและ) ผู้เข้าถึง
 รูปาวจรภุมิ และอรูปาวจรภุมิแล้วจัก
 ปรีนึพพาน ซึ่งกำลังจิตอยู่จะดับไป,
 แต่กายสังขารของสัตว์เหล่านนั้นจะดับไป
 ก็หาไม่' จุติจิตแม้ของพระชฺเฌนาสพ
 ย่อมยังรูปเป็นต้นให้ตั้งขึ้นได้. คำว่

^๑ อภ. ๒. ๓๘/๓๗๕, ๓๘๘.

ของสัตว์เหล่านั้นซึ่งกำลังจูงอยู่ บัณฑิต
ควรยึดเอาขณะแห่งจูงจิตมาพิจารณาถือ-
เอา เพราะการดับกายสังขารที่มีอยู่
อันท่านห้ามแล้ว.

ตโย อรูปโน ขนฺธาติ เจตสิกานํ
สพฺเพสํปี จิตฺตสมฺภูจฺานตฺตา วุตฺตํ.

คำว่า อรูปชั้น ๓ ท่านอาจารย์
กล่าวไว้ เพราะเจตสิกแม้ทั้งหมดมีจิต
เป็นสมภูฐาน.

๗๐๓. จตฺตสมฺภูจฺานิกอ อหาโร
กมฺมชฺรูปนิสฺสิติโต จ รฺูปํ สมฺภูจฺาเปตีติ
อาห 'ตตฺถ ปติฏฺจายา'ติอาทึ.
อาหารปัจจุยอาหารสมฺภูจฺานํ นาม
อนฺุปาทินฺนโชชา ย กถิตนฺุติ อิตฺรา ยปี
ทสฺเสตฺตุ 'กมฺมชาหาโร'ติอาทึ วุตฺตํ.
เสสฺวานนฺุติ กมฺมชาทึนํ.

๗๐๓. อาหารมีสมภูฐาน ๔ และ
อาศัยกรรมชรูป ย่อมยังรูปให้ตั้งขึ้นได้
เหตุ นั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมี
อาทิวา 'ตั้งอยู่ในกรรมชรูปนั้น'. ท่าน
อาจารย์ได้กล่าวคำมีอาทิวา 'อาหาร
ที่เกิดแต่กรรม' เพื่อแสดงแม้ด้วยโอชา
แห่งอนฺุปาทินนรฺูปนอกนี้ว่า รฺูป ชื่อว่า
มีอาหารอันมีอาหารเป็นปัจจัยเป็นสมฺภูจฺาน
ท่านอาจารย์กล่าวไว้โดยเป็นโอชาแห่ง
อนฺุปาทินนรฺูป. คำว่า แก่รฺูปที่เหลื่อ
ได้แก่ แก่รฺูปที่เกิดแต่กรรมเป็นต้น.

๗๐๔. อาหารสฺส นิสฺสยปจฺุยตา
อิมสฺส กายสฺส อฺุปตฺตมฺภกตฺาย
วุตฺตนฺเยน วุตฺตา, ตถา อฺุปรึ

๗๐๔. ท่านกล่าวความที่อาหารเป็น
นิสฺสยปัจจัย ตามนัยที่กล่าวแล้ว
เพราะเป็นธรรมชาติค้ำจุนกายนี้, ความ

อุตุโนปิ.

ที่แม้อุตุเป็นนิสสยปัจจยข้างหน้า ก็กล่าวไว้อย่างนั้นเหมือนกัน.

สกุฏฏกัปปิ	สกุฏทนวก
สงกุเหตุวา	อาห 'สกุฏทนวกนุ'ติ.
วิสทิสรูปปุปวตติ	วินาโสติ อาห
'วินาสสส	ปจฺจโย โหตี'ติ.
ทิมมปิ	อทฺธานนุติ เกสโลมาทิวเสน
ยาวตายุกนุติ	อตฺโถ. มตฺกเพวราทิว-
วเสน	วิปตฺตี สนุชฺชาย
'อนุปาทินนปกฺเข	จตฺวาปี'ติ วุตฺต.

ท่านอาจารย์ครั้งประมวลแม่สุกฏฏกรูปเข้าไปในสัทททนวกกรุปแล้วกล่าวว่า 'คำว่า สัทททนวกะ(รูป ๙)'. ความเป็นไปแห่งรูปที่ไม่เหมือนกัน เป็นความพินาศ เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า 'เป็นปัจจยแห่งความพินาศ'. คำว่า ตลอดกาลแม่นาน ความว่า จนตลอดอายุ ด้วยอำนาจผมและขน เป็นต้น. ท่านหมายเอาความวิบัติด้วยอำนาจร่างกายมีร่างกายของสัตว์ตาย เป็นต้น จึงกล่าวว่า 'แม้อยู่ในฝ่ายแห่งอนุปาทินนรูป'.

**อรูปนิพพุตติปสุสนาการกถา-
วณฺณนา**

๗๐๕. จุติวเสน ปวตฺตตติติ ปกเตน
สมุพฺนุโร. ตตฺถาติ เตสฺ เอกุณ-
วิสติปฏิสนุธิจิตฺเตสฺ. กามาวจรนุติ ทสฺวิธ

**พรรณนาภาว่าด้วยอาการดู
ความเกิดของอรูป**

๗๐๕. เชื่อมความตามบทที่ทำไว้ว่า
รูปย่อมเป็นไปด้วยอำนาจจุติ. คำว่า
ตตฺถ ได้แก่ บรรดาปฏิสนุธิจิต ๑๙

มูลนิธิทศพลรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จิตต์. พลวามุมเมติ อติมหนเต
วิญญูเต จ. ตทามุมณวเสน ปวตตตีติ
สมุพนุโร. ตตถ อเหตุกสนตฺติรณ-
วเสนาติปี วตตพพ.

ดวงเหล่านั้น. คำว่า กามาวจร ได้แก่
จิต ๑๐ ดวง. คำว่า ในอารมณ์ที่มี
กำลัง ได้แก่ ในอติมหันตารมณ์และใน
วิญญูตารมณ์. เชื่อมความว่า จิตนั้น
ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจตทารมณ์. ฟัง
กล่าวว่า จิตนั้นย่อมเป็นไปในอารมณ์
นั้น ด้วยอำนาจอเหตุกจิตและสันตฺติรณจิต
ดังนี้บ้าง.

ปวตเตติ^๑ วิถีปวตติย.
อสมุภินนตตาดิ อวินญูจตตาด.
วุตตเมวตถุ วิภาเวตุ 'จกขุปสาทสุส
หิ'ติอาทิ วุตต. กุสลากุสลกิริยจิตเตสุติ
กิริยมโนธาตวชฺชิตฺเตสุ. เอกัง วาติ
อิทํ ปริตตวิสเย โวญจวนสเสว
ทวิกขตตุ ปวตติสมุภาโต, ตทตฺตริย
วารูปปตติชวณญฺจานียํ กตฺวา วิสุ
วุตต. ตสฺส จ อวชฺชนจิตตตฺตาด
'อุเปกฺขาสหคตาเหตุกจิตฺตน'ติ อิทํ
วิเสสนํ วุตต. ปณฺจ ชวณานิ
มรณาสนฺนมุจฺจिताทิกาลเ. สตฺต ชวณานิ
อุปฺปชฺชนตฺติ โยชนา.

คำว่า ในปวัตติกาล ได้แก่
ในความเป็นไปแห่งวิถีจิต. คำว่า
เพราะจักขุยังไม่ทำลาย ได้แก่ เพราะ
จักขุยังไม่พินาศไป. เพื่อยังเนื้อความที่
กล่าวแล้วนั้นแหละให้แจ่มแจ้ง ท่าน
อาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'จริงอยู่
(ในฐิติขณะ)แห่งจักขุประสาท'. คำว่า
บรรดากุศลจิตอกุศลจิตและกิริยาจิต ได้แก่
บรรดาจิตที่เว้นจากกิริยามโนธาตุ. คำว่า
จิตหนึ่งดวงบ้าง นี้ ท่านอาจารย์ได้กล่าว
ไว้เป็นแผนกหนึ่ง โดยโวญจัพพขณะ
นั้นแหละมีความเกิดความเป็นไปในปริต-
ตารมณ์นั้นเที่ยว ๒ ครั้ง และทำให้

^๑ ไป. ปวตเตปีติ.

เป็นที่ตั้งแห่งชวนจิตที่เกิดขึ้นตามวาระให้ ยิ่งกว่าความเกิดแห่งความเป็นไปของ โวภูฐัพพะนั้น. ก็เพราะโวภูฐชวนจิตนั้น เป็นอวัชชวนจิต ท่านอาจารย์จึงกล่าว คำนี้ให้แปลออกไปว่า "เป็นอเหตุกจิต สหระคตด้วยอุเบกขา". มีวาจาประกอบ ความว่า ชวนจิต ๕ ดวง ย่อมเกิด ในกาลที่สัตว์ใกล้ตายและสลบเป็นต้น, ชวนจิต ๗ ดวง ย่อมเกิดขึ้น (ใน กาลที่คนเป็นปรกติ).

ชวนารมฺมณานุรูปนฺติ^๑ เอตถ หิ
 จกฺขุทวารสฺสาปาถตฺตา ชวน-
 กามาวจรเมว ตสฺส ชวนสฺส ยํ
 อารมฺมณํ อิฏฺฐาหิ, ตสฺส อนุรูปนฺติ
 อตฺถโธ คเหตุพฺโพ. มโนทฺวารे ปน
 มหคฺคตชวนานมฺปิ สมุပ္ปตฺติโต ตํ
 ปติ ชวนสฺส จ อารมฺมณสฺส
 อนุกฺกนฺนติ อตฺถโธ. อนุกฺกเมนาติ
 อุทฺยพฺพยณฺนาทิกุกฺกเมน สมุปาเทตฺติ
 อรหตฺตูปฺปาทเนน นิปฺพาเทติ.

ก็ในคำว่า อันเหมาะสมแก่ชวนะและ อารมณฺ์ นี้ บัณฑิตพึงถือเอาความว่า อันเหมาะสมแก่ชวนกามาวจรนั้นเทียว และแก่อารมณฺ์มีอิฏฐารมณฺ์เป็นต้น แห่ง ชวนะนั้น เพราะความเป็นคลองจักษุ- ทวาร. อธิบายว่า แต่จิต(ในอรุป)นั้น เป็นใหญ่คือเป็นคุณอันเหมาะสมแก่ชวนะ และอารมณฺ์ เพราะความเกิดขึ้นพร้อม แม้แห่งชวนจิตที่เป็นมหัคตะในมโนทวาร. คำว่า โดยลำดับ ความว่า ย่อมยัง มหัคตจิต ให้ถึงพร้อมโดยลำดับแห่ง

^๑ วิสุทฺธิมกฺก. ชวนานุรูป.

มูลนิธิทศพลรัตน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ญาณมีอุทกัปปญาณเป็นต้น คือ ย่อมให้สำเร็จโดยการยังพระอรหัตให้เกิดขึ้น.

รูปสตตกสมมุสนกถาวณณา

พรรณนากถาว่าด้วยการพิจารณารูป โดยอาการ ๗ (โดยหมวด ๗ แห่งรูป)

๗๐๖. วโยวฑฺฒตฺถกมโตติ วยสา วฑฺฒสฺส อตฺถกมิกาวโตติ อตฺถโก.

๗๐๖. คำว่า โดยถึงความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งรูปที่เจริญตามวัย ความว่า โดยภาวะที่ถึงการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งรูปที่เจริญแล้วโดยวัย.

สพฺเพ สงฺขาราทิ อธิ รุปธมฺมา อธิปฺเปตา. อูปฺปาทวฺยปฺปวตฺติโตติ อูปฺปตฺติวเสน นิโรธวเสน ปวตฺตนโต. วิปริณามโตติ ชรามรณฺเห วิปริณามตพฺพโต. ตาวกาทิกโตติ ขณิกโต. นิจุสภาวากาโว เอว นิจุสภิกฺขเโป. อูปฺปาทชราภฺงกานํ

รูปธรรมทั้งหลายในที่นี้ ท่านประสงค์เอาว่า สังขารทั้งปวง. คำว่า เพราะเป็นไปด้วยอำนาจแห่งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ได้แก่ เพราะเป็นไปด้วยอำนาจแห่งความเกิดขึ้นและด้วยอำนาจแห่งความดับไป. คำว่า เพราะมีความแปรปรวน ได้แก่ เพราะเป็น

๑ ไป. วโยวฑฺฒตฺถกมิกโก.
๒ ไป. อูปฺปาทวฺยวตฺติโต.

รูปาทิโต อนุญตเต วิปากภาว-
 ทสฺสเนน อุปฺปตฺติกฺขนุสฺสภาเว
 ภงฺกมชฺเฌ อิทญจ เกทโต ปริกฺขเปตฺวา
 โวหฺรณํ วุตฺตนฺติ อาท 'จิตฺติ
 ชราย กิลมนฺตี' ตีอาที. สฺสญฺญโตติ
 การกเวทิกอตฺตสฺสญฺญโต. ตโต เอ
 อสฺสามิกโต, ปจฺจยายตฺตวตฺติตาย
 กสฺสจิจิ วเส อวสวตฺติโต.

สภาพอันจะพึงแปรปรวนไปด้วยความแก่
 และความตาย. คำว่า เพราะเป็นของ
 ชั่วคราว (เป็นได้ด้วยกาลเพียงนั้น) ได้แก่
 เพราะเป็นไปชั่วขณะจิต. ความไม่มีสภาพ
 ที่เที่ยงนั้นแหละ ชื่อว่า ความแย้ง
 (ปฏิเสธ) ความเที่ยง. ท่านอาจารย์กล่าว
 ถึงการกำหนดเรียกตามความแตกต่างนี้
 ในท่ามกลางความแตกสลายโดยสภาพ
 แห่งขั้นที่เกิดขึ้นในเพราะความเกิด
 ความแก่และความแตกสลายเป็นสภาพอัน
 ตามรู้ได้โดยขั้นมีรูปขั้นเป็นต้นด้วย
 การแสดงถึงความมีวิบาก เหตุนั้น ท่าน
 อาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'ในขณะที่
 ตั้งอยู่ ย่อมลำบากเพราะชรา'. คำว่า
 เพราะว่างเปล่า ได้แก่ เพราะว่าง
 เปล่าจากตนผู้สร้างและผู้สวय. เพราะ
 เป็นของว่างจากตนผู้เป็นผู้สร้างผู้สวयนั้น
 นั้นแหละ ชื่อว่า เพราะหาเจ้าของมิได้,
 คือชื่อว่า เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ
 ในอำนาจของใคร ๆ โดยความเป็นไป
 เกี่ยวเนื่องด้วยปัจจัย.

๗๐๘. มนุทตาพาหุสฺสเนน ปวตฺตํ
 วสฺसानํ ทสกํ มนุททสกํ. เอส

๗๐๘. ๑๐ ปี (หมวด ๑๐ แห่งปี)
 ที่ เป็นไปโดยความเป็นเด็กอ่อนและความ

มูลนิธิสพพรรัตน์

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๔๗๐ พระสังเขปไตรปิฎก วิสุทธิธรรมคฤหภูมิกา (๒๐. พรรณนามัคคามัคคณฺยาณทัสสนวิสุทธิ

นโย เสเสสุปิ.

จปโลติ วชฺฉโล. เวปุลลนฺติ
วณฺณสุส ปภสฺสรตาย อุกฺขารตํ
ภารวหนสมตฺถกพลํ. ทพฺพหมนคตฺตก-
ถาโม มุลกฺขนฺธาติปริปาเก รุกฺขสุส
ปุปฺผาทิกฺคาโห วย ฐมฺมตาย.
ปญฺจมกทสเก ปญฺญา อุกฺขิตฺตสิรา
โหตีติ อาห 'ปกฺติยา กิรา'ติอาที.
ปพฺผาโรติ อานโต อติวีย นโต
ปวงฺโก. เตนาห 'นงฺคลโกฏี วยา'ติ.

เป็นผู้มาก(ไปด้วยความยินดีในการเล่น)
ชื่อว่า มันททสกะ. นัยใน ๑๐ ปีที่เหลือ
ก็นัยนี้.

คำว่า ชุกฺชน ได้แก่ ยังไม่
เตียงสา. คำว่า ความไพบุลย์ ได้แก่
ความโอฬารคือกำลังสามารถจะนำของ
หนักไปได้ เพราะความเปล่งปลั่งแห่ง
ผิวพรรณ. ร่างกายที่กำยำล่ำสันและ
กำลังความสามารถย่อมถึงความสมบูรณ์
ตามธรรมดา เหมือนการรับดอกไม้
เป็นต้นไว้ของต้นไม้ ในเพราะความแก่
เต็มทีของต้นไม้มีรากและลำต้นเป็นต้น
ฉะนั้น. ใน ๑๐ ปี ที่ ๕ ปัญญาย่อมมองไว
ยกยอดขึ้น เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึง
ได้กล่าวคำมีอาทิว่า "ได้ยินว่า โดยปกติ".
คำว่า ค้อมไป ได้แก่ ค้อมลงไปทั่ว
ค้อมไปยิ่งนัก ได้แก่ ค้อมลง(งอ)ไป.
ด้วยเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
'ดุจหางไถ'.

๗๐๙. เทวมาสนฺติ อจฺจนฺตสโยเค
อุปโยควจฺนํ. สาวณฺมาสาที กตฺวา
เทว เทว มาเส วสุสานํ
สรทาทีอุตุภาเวน โลกเ วโหรนฺติ.

๗๐๙. คำว่า ตลอดเวลา ๒ เดือน
เป็นทุติยาวิภัตติ ลงในอรรถแห่งอัจฉินต-
สังโยค. อาจารย์ทั้งหลายย่อมกำหนด
๒ เดือน ตั้งแต่เดือน ๙ เป็นต้นไว้ในโลก

คุณสุพจน์ โอแสงธรรมนันท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

<p>ฉ โกฎฐาเส กตฺวาติ ทสทสนาพิกาเวเสน วุตฺตํ.</p>	<p>โดยความเป็นฤคมีฤคสูตรเป็นต้นแห่งปี. คำว่า ทำให้เป็น ๖ ส่วน ท่านอาจารย์ ได้กล่าวด้วยอำนาจมาตราเวลามาตราละ ๑๐ เดือน ๆ.</p>
--	---

<p>๗๑๐. อามุข^๑ โลกนํ อาโลกนํ. ปสฺสชาติสุ วิวิธํ โลกนํ วิโลกนํ.</p>	<p>๗๑๐. การมองดูตรงไปข้างหน้า ชื่อว่า การแลดู. การมองดูไปต่าง ๆ ในด้านทั้งหลายมีด้านข้างเป็นต้น ชื่อว่า การเหลียวดู.</p>
---	--

<p>โอมตฺตาติ สตฺติโต หินา. เตนาห 'มฺนฺทา'ติ. อิตฺราติ เตโชวาโยธาตฺโย. อุตฺทฺหรณ- อติหรณาทิวเสน ฐมฺมานํ ขณฺนิโรธ- สฺลลฺกฺขณํ วโยวฺทฺตฺตฺตฺตฺกมฺรูป ตฺลฺกฺขณาโรเป เหว ปสฺสตีติ ทสฺเสตฺ 'เอว' ฉ โกฎฐาเส กตฺวา'ติอาทิ วุตฺตํ.</p>	<p>คำว่า มีประมาณต่ำ ได้แก่ มีประมาณต่ำกว่าความสามารถ. ด้วย เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า 'อ่อน'. คำว่า (ธาตุ ๒) นอกนี้ ได้แก่ เตโชธาตุและวาโยธาตุ. เพื่อแสดงว่า พระโยคาวจรย่อมเห็นการกำหนดความ ดับชั่วขณะแห่งธรรมทั้งหลาย ด้วย อำนาจยก(เท้า)ขึ้นและก้าว(เท้า)ไปข้าง- หน้าเป็นต้น ในเวลายกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ นั่นเอง ในรูปที่เจริญด้วยวัยแล้ว และ รูปที่ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ท่านอาจารย์ จึงได้กล่าว คำมีอาทิว่า 'แบ่งเป็น ๖ ส่วน อย่างนี้'.</p>
---	--

^๑ ไป. อภิมุข.

ตตถ ตทูปาทายรูปานีติ ตาส์
จตุณฺหํ ธาตุณฺหํ วรรณนาทิต-
อุปาทายรูปานี. ตฏตฏายนฺตาทิตี ยถา
ติลา ตตตทกปาเล ตฏตฏาติ สทฺทํ
กฺรุมาณา สีนํ สีนํ ภิชฺชนฺตติ,
เอวํ ตฏตฏายนฺตาทา วิย สีนํ สีนํ
ภิชฺชนฺตติ อธิปฺปาโย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า
อุปาทายรูปที่เป็นไปอาศัยธาตุเหล่านั้น
ได้แก่ อุปาทายรูปที่เป็นไปอาศัยวรรณะ
เป็นต้นแห่งธาตุ ๔ เหล่านั้น. คำว่า
แตกตั้งตฏะตฏะ มีอธิบายว่า เมล็ดงา
ทำเสียงเป็นตฏะ ตฏะ ในกระทะร้อน
ย่อมแตกอย่างรวดเร็วพลัน ๆ ฉั้นใจ สังขาร
ทั้งหลายย่อมแตกไปอย่างรวดเร็วพลัน ๆ
เหมือนเมล็ดงาแตกเป็นตฏะ ๆ ฉั้นนั้น.

๗๑๑. อสุธาติ สมฺมสนฺสฺส.
ทารุหิ ติณฺเหหิ จ กตอฺกุกา
ทารุติณฺณุกา, ทารุกุกา ติณฺณุกา
จาติ อตฺโถ. มนาปนฺติ
ฉนฺมฏฺฐปฏฺฐสฺส รมฺมณียสทิสตาย
มโนหฺร. เอตฺถาติ ปทฺธิเป. เอตฺถาติ
วา เอตฺถมฺหิ โอกาเส. กิ
มนาปเมกํ ทพฺพํ ปสฺสสฺสีติ อตฺโถ.
อิทฺมฺปิติ เตลาทิกฺขเยน ปทฺธิปสฺส
อิทํ นิโรธกถนฺมฺปิ.

๗๑๑. คำว่า อสุส ได้แก่ แห่ง
สัมมสนะ (การพิจารณา). คบเพลิงที่
เขาทำด้วยไม้และทำด้วยหญ้า ชื่อว่า
คบเพลิงไม้และคบเพลิงหญ้า, อธิบายว่า
คบเพลิงที่ทำด้วยไม้ด้วย ทำด้วยหญ้า
ด้วย. คำว่า สิ่งที่น่าพอใจ ได้แก่
สิ่งที่น่าชอบใจ เพราะความที่แผ่ตรง
อันหนาและเกลี้ยงเกลาเป็นเช่นกับสิ่งอัน
น่ารื่นเริง. คำว่า เอตถ ได้แก่
ในดวงประทีป. อีกอย่างหนึ่ง คำว่า
เอตถ ได้แก่ ในโอกาสนี้. อธิบายว่า
ท่านเห็นทรัพย์สมบัติอย่างหนึ่งที่น่าพอใจ
อย่างไร. คำว่า อิทมฺปิ นี้ บางทีเป็นคำ

คุณสุพจน์ โอแสงธรรมนันท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กล่าวถึงความดับแห่งประทีปเพราะสิ้นเชื้อ
มีน้ำมันเป็นต้น.

๗๑๒. อาหาเรน นิพพตฺตํ
อาหารมยํ. ตตฺรราติ อาหารมยาทีสุ.
อสุสาติ โยคิโน. ชตฺตุนฺติ ทนฺธ.
ธาตุนฺติ ติตฺตํ. อุทฺธรณนีหรณาทีนํ
ปวตฺตีกาลโต ธาตุสุหิตาทีนํ กาลํ
ทีฆตรมปิ จตฺสนุตฺติริูปฆนโต อาหาร-
มยาทิวเสน ฆนวินิพฺภุชิกา วิปสุสนา
ปุริมาหิ สุขุมตฺรราติ 'โส ตนฺ'ติอาทิ
วตฺตํ.

๗๑๒. รูปที่เกิดด้วยอาหาร ชื่อว่า
รูปที่สำเร็จด้วยอาหาร. คำว่า ตตฺร
ได้แก่ ในรูปทั้งหลายมีรูปที่สำเร็จด้วย
อาหารเป็นต้น. คำว่า อสุส คือ
แก่พระโยคาวจร. คำว่า ห่อเหี่ยว
ได้แก่ เหี่ยวเฉา. คำว่า อิมเอิบ
ได้แก่ อิมเอม. วิปัสสนาที่แยกกลุ่มก้อน
จากกลุ่มก้อนแห่งสันตติรูปทั้งสี่ตลอดกาล
แห่งรูปทั้งหลายมีรูปที่อิมเอิบ และอิมเต็ม
ที่แล้วเป็นต้นแม่นานกว่ากาลอันเป็นไป
แห่งกิริยา มีการยกเท้าขึ้นและก้าวเท้า
ไปเป็นต้น ด้วยอำนาจแห่งรูปมีรูปที่
สำเร็จด้วยอาหารเป็นต้น เป็นธรรมชาติ
ละเอียดกว่าวิปัสสนาต้น ๆ เหตุนั้น
ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า
'พระโยคาวจรนั้น กำหนดรูปนั้น'.

๗๑๔. อายตนทวารนฺติ จกฺขา-
ยตนาทีฏฺฏํ ทวารํ. เอเตน วิญฺญตฺติ-
ทวารํ นิวตฺเตติ. มโนทวารํ นาม
สวาชฺชํ ภาวญฺจํ, อิทฺ ปน
หทยวตฺตํ สนฺธาย นิสฺสิตโวหาเรน

๗๑๔. คำว่า อายตนทวาร
ได้แก่ ทวารอันเกิดแต่อายตนะมีอายตนะ
คือจักขุเป็นต้น. ด้วยคำนี้ ท่านอาจารย์
ย่อมห้ามทวารคือวิญญูติเสีย. ภาวญฺจิต
อันมีโทษ ชื่อว่า มโนทวาร, แต่ในที่นี้

คุณสุพจน์ โอสถธรรมนันท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๔๗๔ พระสังเขปเปิดไตรปิฎก วิสุทธิธรรมคัมภีร์ (๒๐. พรรณนามัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ

'มโนทวาร'ติ วุตต.

ท่านอาจารย์ได้หมายเอาทวารัตถุจึงได้กล่าวไว้โดยโวหารที่อาศัยอยู่ว่า 'ในมโนทวาร'.

จกขุทวาร ปวตฺตรูปนฺติ จกขุ-
ทวาร ตพฺภาเวน ตสฺหชาตาทิภาเวน
จ ปวตฺต จกขุกายภาวทสกาทิจฺจ.

คำว่า รูปที่เป็นไปในจักขุทวาร ได้แก่ รูปมีจักขุทสกะ กายทสกะ และ ภาวทสกะ อันเป็นไปในจักขุทวาร โดยภาวะที่เป็นไปในจักขุทวารนั้น และ โดยภาวะแห่งรูปมีรูปที่เกิดร่วมในจักขุทวารนั้นเป็นต้น.

โสตทวารํ อปฺปตฺวาติ ตพฺภาวตํ
เทสํ วา อนุปคฺมม.

คำว่า ยังไม่ถึงโสตทวาร ได้แก่ ยังไม่เข้าถึงความเป็นโสตทวารนั้น หรือ ส่วน(แห่งโสตทวารนั้น).

๗๑๕. โสมนสฺสเสน อิทํ ปวตฺตํ
จิตฺตํ ปุคฺคโล วา โสมนสฺสสิโต, ตถา
โทมนสฺสสิโต, เตสํ วเสน.

๗๑๕. จิตหรือบุคคลที่เป็นแล้วนี้ ด้วยโสมนัส ชื่อว่า ผู้ดีใจ, จิตหรือบุคคลที่เป็นไปแล้วด้วยโทมนัส ชื่อว่า ผู้เสียใจอย่างนั้น, ด้วยอำนาจแห่งจิตหรือบุคคลผู้ดีใจและผู้เสียใจเหล่านั้น.

อฺยมตฺถโถติ ชีวิตนฺตฺวาทิกอนนฺตเร
วกฺขมาโน สงฺขารานํ อติอิตร-
ชนตาสงฺขาโต อตฺถ.

คำว่า ข้อความนี้ ได้แก่ เนื้อความที่จะกล่าวอยู่ในลำดับแห่งคำมีคำว่าชีวิตเป็นต้น กล่าวคือ ความที่สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่มิขณะนิตหน้อยอย่างยิ่ง.

คุณสุพจน์ โอแสงธรรมนันท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ชีวิตนฺติ รูปารูปชีวิตินฺทริยํ.
 อตฺตภาโวติ วุตฺตาวเสโส ขนฺธ-
 สมุททาโย. เกวลาคิ ผฺสฺสาทิธฺมา.
 เอกจิตฺตสมายฺตฺตาคิ เต รูปารูปธฺมา
 เอกจิตฺตเนว ยฺตฺตาค. ขโณติ
 จิตฺตกฺขณฺ ปฺธาเนหิ จิตฺตกฺขณฺ
 อิตฺตเร ชาเตหิ รูปกฺขณฺสฺส
 ครุตาयाติ อธิปฺปาโย. กปฺปนฺติ
 สามณฺณวเสน อจฺจนฺตสฺโยเค
 อุปฺโยเคกวณฺ. วิเสสาเปกฺขาย ปน
 สหสฺसानีติ พหฺวณฺ กตฺ.
 อุปฺโยคพหฺวณฺวเสน กปฺเปติ วา
 ปาโจ.

คำว่า ชีวิต ได้แก่ รูปชีวิตินทรีย์ และอรูปชีวิตินทรีย์. คำว่า อตฺตภาพ ได้แก่ ความเกิดขึ้นแห่งขันธ์ที่เหลืออัน ท่านกล่าวแล้ว. คำว่า ทั้งมวล ได้แก่ ธรรมมีผัสสะเป็นต้น. คำว่า ประกอบไว้ด้วยจิตดวงเดียว ได้แก่ รูปธรรม และอรูปธรรมเหล่านั้นประกอบไว้ด้วยจิตเดียวเท่านั้น. คำว่า ขณะ มีความหมายว่า ขณะย่อมเป็นไปด้วยความเพียร ในขณะที่จิต (คือ) ที่เกิดในขณะที่จิตอื่น เพราะความที่รูปขณะเป็นธรรมชาติหนัก. คำว่า ตลอดกัป เป็นทุตติยาวิภัตติ เอกวณะ ลงในอัจจันตสังโยคะ ด้วยอำนาจแห่งความเป็นธรรมชาติเสมอ เหมือนกัน. แต่เพราะเพ่งถึงความแปลกกัน ท่านอาจารย์จึงได้ทำให้เป็นพหุวณะ ว่า ตลอดกัป ๑,๐๐๐. อีกอย่างหนึ่ง พระบาลีว่า ตลอดหลายกัป ด้วยอำนาจ ทุตติยาวิภัตติพหุวณะก็มี.

มรฺตฺติ อรฺุปีโน เทวา. เต
 เอวํ ทีมายฺกาศิ จิตฺตกฺขณิกา
 เอว. จิตฺเต นิรฺุทฺเต ตตฺถ
 ติฏฺฐณโก สตฺโต นาม นตฺถิ.

เทวดาที่ไม่มีรูป ชื่อว่า มรฺ. เทวดาเหล่านั้น แม้มีอายุยืนยาวอย่างนั้น ก็เป็นไปชั่วขณะจิตเท่านั้น. เมื่อจิตดับไป ชื่อว่า สัตว์ผู้ตั้งอยู่ในขณะแห่งจิตนั้น ไม่มี.

คุณสุพจน์ โอสถธรรมนนท์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

Dhammic Library, Bangkok, Thailand

เตนาห 'น เตววา'ติอาที.
 มรณตสุชาติ อตีตภเว จุติจิตฺเตน
 มรณตสุส. อธิ วาติ อิมสฺมี
 ปจฺจุปฺปนฺเน ภเว ปพฺพชฺวเสน
 ติฏฺฐมาณสฺส. เย นิริทฺธา ขนฺธา,
 สพฺเพ เอว เต อุโปปี ขนฺธา
 อิตฺรตาย สทิสสา สมานาการกฺขณฺเณ
 สห เอกตฺตสงฺฆาตปฺปฏิสนฺธานรหิตา
 นิสฺเสสวา คตา วินฺญฺจาติ โยชนา.

อนนฺตรชาติ วตฺตมาณกฺขณานนฺตรธา,
 อตีตานนฺตรกฺขณฺเณติ อตฺถโก. อนาคเตติ
 วตฺตมาณกฺขณปฺปตฺติ อนาคตฺนฺติ
 วุตฺตกาถาย ขณฺปตฺติ ตโยปี ขณา
 อตีตา เอว คหิตา, เตเนว
 ตีสุปี ขณฺเสฏฺ ภงฺกา นิริทฺธาติ
 อตีตกาลวเสนเนว ภงฺโก วุตฺโต,

ด้วยเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่ามี
 อาทิวา 'หาใช่ว่าเป็นผู้ไปพร้อมกับจิต
 ๒ ดวง ดำรงอยู่ไม่'. คำว่า ของสัตว์
 ที่ตายอยู่ ได้แก่ ของสัตว์ที่ตายอยู่
 ด้วยจิตฺติในภพที่เป็นอดีต. คำว่า
 ในอดีตกาลนี้ ได้แก่ ของสัตว์ที่ดำรงอยู่
 ด้วยอำนาจแห่งความผูกพันไว้ในภพที่เป็น
 ปัจจุบันนี้. มีวาจาประกอบความว่า
 ชันธทั้งหลายเหล่าใดที่ดับไปแล้ว ชันธ
 แม้ทั้งสองเหล่านั้นทั้งหมดที่เดียวกันก็เป็น
 เช่นกัน ด้วยความเป็นชันธ นอกนี้
 (คือดับ) คือปราศจากความต่อกัน
 กล่าวคือความเป็นอันเดียวกันกับขณะแห่ง
 อาการเสมอกัน เป็นธรรมชาติไม่มี
 ส่วนเหลือที่เดียว ไปแล้ว ได้แก่
 พินาศแล้ว.

คำว่า ไม่ขาดระยะ ได้แก่ ไม่ขาด
 ระยะแห่งขณะที่เป็นไปอยู่, อธิบายว่า
 ในขณะจิตที่ไม่ขาดระยะแห่งชันธที่เป็น
 อดีต. ด้วยคาถาที่ท่านกล่าวไว้ว่า คำว่า
 ในอนาคต ได้แก่ ขณะปัจจุบันที่มาถึง
 เป็นอนาคต ขณะที่มาถึงเป็นสิ่งควร จะ
 กล่าวว่ ขณะแม้ทั้ง ๓ ที่ล่วงไปแล้ว

คุณสุพจน์ โอแสงธรรมนันท
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิตรภา ภิชชิสฺสนฺติ นิรุชฺฌนฺตึติ
 วัตตพฺพา สึยา.

นั่นแหละท่านถือเอาแล้ว. ด้วยเหตุนั้น
 นั่นแหละ ความแตกดับทั้งหลายในขณะ
 แม้ทั้ง ๓ ก็ดับไปแล้ว เพราะเหตุนั้น
 ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวถึงความแตกดับ
 ด้วยอำนาจแห่งกาลอันเป็นอดีตเท่านั้น,
 ว่าโดยประการนอกนี้ (คือนอกจากขั้น
 ที่เป็นอดีต ในอนาคต) ก็จักแตกดับคือ
 ย่อมดับ (เหมือนกัน).

ตทนฺตราติ เตสํ อตีตานาคตกุขณานํ
 มชฺเฌ วัตตมานกุขณเณว นิรุทฺธา.
 เวสฺมณฺติ ตึสุ ขณฺเสุ นิรุทฺธานํ
 ธมฺมวราสีนํ ภงฺกลกุขณเณ วิสมตทาภเโท
 นตฺถิติ อตฺโถ. อนิพฺพตฺเตนาติ
 อนาคตเณ จิตฺเตน ปรมตฺถโต น
 ชาโต สตฺตลโลโก. จิตฺตภงฺกา
 มโตติ อตีตจิตฺตสฺส ภงฺกเหตุ
 มโต นาม โหติ, เอว สนนฺเตปิ
 ปญฺจตฺติ ปรมตฺถิยา, ยา ปนาย
 'โส เอว พาลो อย
 วุทฺโฒ'ตึอาทินา สนนฺตานปญฺจตฺติ,
 สา เหตุผลภาเวน เอกตฺตนยารเห
 ปรมตฺถธมฺเม นิสฺสาย ปวตฺตา,
 น วัตตฺตสภาวาติ อธิปฺปาโย.

คำว่า ในระหว่างแห่งขั้นที่เป็น
 ปัจจุบันนั้น คือ ขั้นที่ดับโดยขณะปัจ-
 จุบันั้นนี้เดียว ในท่ามกลางแห่งขณะ ของ
 ขั้นที่เป็นอดีตและขั้นที่เป็นอนาคต
 เหล่านั้น. คำว่า ความต่างกัน ความว่า
 ประเภทแห่งความแตกต่างในเพราะ
 ลักษณะแห่งความแตกไป แห่งกองธรรม
 ที่ดับไปแล้ว ในขณะทั้ง ๓ ย่อมไม่มี.
 คำว่า เพราะจิตไม่เกิด คือ เพราะจิต
 ยังไม่มาถึง (คือยังเป็นอนาคต)โดยปรมาตฺถ์
 สัตว์โลก ชื่อว่า ยังไม่เกิด. คำว่า
 เพราะความแตกดับไปแห่งจิต จึงชื่อว่า
 ตาย ความว่า สัตว์โลกก็ชื่อว่า ตาย
 เพราะเหตุที่จิตที่ล่วงแล้วแตกสลาย, แม้
 เมื่อเป็นอย่างนั้น ข้อนี้เป็นบัญญัติโดย

คุณสุพจน์ โอสถธรรมนท
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

The eSana Project
 Digitized by eSana.org

ปรมัตถ์, อธิบายว่า ก็ข้อนี้ใดเป็นบัญญัติ โดยสันดาน โดยนัยมีอาทิว่า 'บุคคล นั้นเท่านั้นเป็นพาล บุคคลนี้เป็นผู้เจริญ', บัญญัติโดยสันดานนั้น อาศัยปรมาตถธรรม อันควรแก่เอกัตตนัย โดยความเป็นเหตุ และผลเป็นไป, ทำให้เป็นสภาพแห่ง วัตถุธรรมไม่.

อนิธานคตาทิ^๑ เย ภคฺคา, น เต
กตฺถจฺจิ สนฺนิจยํ คตา, อถโข
อภาวเมว คตา. อนาคเตติ อนาคเต
ธมฺมวิสเย ปุณฺโฆ นตฺถิ, ยโต
อาคตา วตฺตมานา ภเวยฺยุณฺติ.
นิพฺพตฺตา เยปิ ติฏฺฐนฺติ, เตปิ
ยถา อุกฺกตฺตํ จิตาย สุจฺจยา
อคฺเค ปติโต สาสโป ชิปฺปิ
อโร ปตฺติ, เอวํ ชิปฺปิ
วินาสุปคฺมนโต อารคฺเค สาสฺปูปมา
ติฏฺฐนฺตฺติ อตฺถโถ.

คำว่า มิได้ไปยังที่เก็บไว้ คือสังขาร เหล่าใดที่แตกดับไปแล้ว สังขารเหล่านั้น ก็มีได้ถึงที่สั่งสมไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่ง, โดย ที่แท้ ก็ถึงความไม่มีนั่นเอง. คำว่า ในอนาคต คือ กองแห่งสังขารที่มาถึง แล้วพึงเป็นไปอยู่ ในอนาคตคือในวิสัย แห่งธรรมไม่มี. อธิบายว่า สังขาร แม้เหล่าใดเกิดแล้ว ตั้งอยู่ สังขารแม้ เหล่านั้น ก็เปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาด บนปลายเหล็กแหลมตั้งอยู่ เพราะความ เข้าถึงความย่อยยับไปเร็ว เหมือนเมล็ด พันธุ์ผักกาด ที่คนวางลงบนปลายเข็ม ที่ตั้งอยู่ตรงตั้ง จะต้องตกลงข้างล่าง เร็วพลัน ฉะนั้น.

^๑ ไป. น นิธานํ คตา.

ปุรกุขโตนฺติ อภิมุขีภูโต, เอวํ สหาปิตฺติ
 อดฺโถ. เตนาห 'ปโลกธมฺมา'ติ
 วินสฺสนสภาวาติ อดฺโถ. โปราธเมหิตี
 อตีตกฺขณฺเห. อทสฺสนโตนฺติ อปสฺสิ-
 ตพฺพโต, จากภาวโตนฺติ อดฺโถ.
 อายนฺตีติ อุปฺปชฺชนฺติ. อทสฺสนนฺติ
 ปทสากาว่า.

๗๑๖. ธมฺมตารุเปติ อุดฺสูงฺชาต-
 ปจฺจยธมฺมตาย อุปฺปนฺเน อนินฺทุริย-
 พทฺฐรฺูป. โลหนฺติ ตมฺพโลหาทฺติ.
 ติปฺปติ เสตติปุ. สีสนฺติ กาทฺติปุ.
 มณฺีติ อีธาตเวหฺริยาทฺีหิ อญฺเญ
 สพฺโพ มณฺี. สีลาติ กาทฺเสตาทิวนฺณนา
 สพฺพปาปี รตนสมฺมตาทิ สีลา.
 วิวญฺญกฺปฺโตนฺติ สมฺปตฺติกรมหา-
 เมญฺอุปฺตฺติกาลโต, อิมินา อุดฺปจฺจเย
 ตํ ธมฺมตารุปฺสฺส ทสฺเสติ. ตํ
 ธมฺมตารุปฺ อสฺส โยคิโน.

คำว่า รุมล้อม(ทำไว้เบื้องหน้า) ได้แก่
 มุ่งหน้าเฉพาะ, อธิบายว่า แรกดับไป
 แม้พร้อมกันอย่างนี้. เพราะเหตุนั้น ท่าน
 อาจารย์จึงได้กล่าวว่า 'มีความแตกสลาย
 ไปเป็นธรรมดา', อธิบายว่า มีความ
 พินาศไปเป็นสภาพ. คำว่า ด้วยธรรม
 ก่อน ๆ คือ ด้วยขณะแห่งขั้นอันเป็น
 อดีต. คำว่า โดยไม่เห็น คือ โดย
 เป็นธรรมอันไม่พียงเห็น, อธิบายว่า โดย
 ภาวะคือความทิ้งไป. คำว่า ย่อมมา
 ได้แก่ ย่อมเกิดขึ้น. คำว่า ย่อม
 ไม่เห็น ได้แก่ ความไม่มีโดยร่องรอย.

๗๑๖. คำว่า ในธรรมดารูป
 ได้แก่ ในรูปที่ไม่เนื่องด้วยอินทรีย์ที่เกิดขึ้น
 โดยปัจจัยธรรมดา กล่าวคืออตุ. คำว่า
 เหล็ก ได้แก่ ทองแดงเป็นต้น. คำว่า
 ดิบก ได้แก่ ดิบกสีขาว. คำว่า
 ตะกั่ว ได้แก่ ดิบกสีดำ. คำว่า
 แก้วมณี ได้แก่ แก้วมณีอย่างอื่นทั้งหมด
 (เว้น)จากแก้วไพฑูรย์ซึ่งมาแล้วในที่นี้.
 คำว่า สีลา ได้แก่ สีลาสีดำและสีขาว
 เป็นต้นแม้ทุกชนิดที่สมมติกันว่า 'รัตนะ'.
 คำว่า แต่วิวฏักป์ ได้แก่ แต่กาลเกิด

คุณฉวีร จงเกษม

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มหาเมฆก่อตัวขึ้นสมบูรณ์, ด้วยคำนี้
ท่านอาจารย์แสดงกาลเกิดมหาเมฆนั้น
แก่รูปตามธรรมดาในคราวอุตฺตัจฉัย.
ธรรมดารูปนั้น ย่อมปรากฏแก่พระ-
โยคาวจร นั้น.

ตรุณปลุกลวณฺณนฺติ อมฺพาทีนํ
ตรุณปลุกลเวณ สมานวณฺณ. สภาค-
รูปสนฺตตี อนุปฺปนฺนธาปยมานนฺติ
วณฺณาภินา สมานโกฏฺฐาสา
อฏฺฐกรูปสนฺตตีปจฺจเยหิ อตฺตนิ
อนฺอนุปฺปนฺนธาปวตฺตตตาย ยถาสมา-
สนฺตตีวเสน ปวตฺตมานนฺติ อตฺตโก.

คำว่า มีสีดังใบอ่อนแรกผลิ
ได้แก่ มีสีเสมอกับใบอ่อนแรกผลิ
แห่งต้นไม้อันทั้งหลายมีต้นมะม่วงเป็นต้น.
คำว่า ความสืบทอดแห่งรูปที่เสมอกันให้
สืบทอดกันไป ความว่า ความสืบทอด
แห่งรูปที่มีส่วนเสมอกันกับสีเป็นต้น อัน
เป็นไปอยู่ ด้วยอำนาจสืบทอดแห่งรูปตาม
ที่เสมอกัน เพราะความเป็นรูปที่เป็นไป
โดยความตามผูกพันไว้ ๑ ในตนด้วย
เป็นปัจจัยแห่งความสืบทอดแห่งรูป โดย
อาการ ๘.

๑ ไป. ตรุณปลุกลวณฺณนฺติ.

อรูปสตุตกสมมุสนกถาவுணนา

พรรณนากถาว่าด้วยการพิจารณา
อรูปโดยอาการ ๗

๗๑๗. กลาปโตติ อรูปกลาปโต.
ผลสุปลญจมากา ฐมาติ อิที่
ปากฎาเสนา วุตต. เย อิเม... สพะเพ
เต...วินฎาติ สมุพนุโธ.

๗๑๗. คำว่า โดยเป็นกลาป
ได้แก่ โดยเป็นอรูปกลาป. คำว่า ฐรรณ
ทั้งหลายมีผัสสะเป็นที่ ๕ นี้ ท่าน
อาจารย์กล่าวไว้ด้วยอำนาจผัสสะที่
ปรากฏ. เชื่อมความว่า ฐรรณทั้งหลาย
มีผัสสะเป็นที่ ๕ อันเกิดขึ้นในสัมมสนะ
เหล่านี้ได้ ฐรรณทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น
เสื่อมหายไปแล้ว.

วิสุทฐิกถายนุติ วิสุทฐิกุกมกถาย.

คำว่า ในวิสุทฐิกถา ได้แก่
ในกถาว่าด้วยลำดับวิสุทฐิ.

อริยวังสกถายนุติ ภาวนาราม-
สงฆาตมหาอริยวังสกถาย ปวตตจิตต
สมมุสนุโตติ โยชนา. ยุตตตทรนุติ
รูปสตุตเก ปวตต สพะพจิตต
อารพภา กลาปโต สมมุสนสุส
วุตตตดา. เสธานีติ ยมกโต
สมมุสนาทีนิ. เตเนวาติ อริย-
วังสกถานเยเนว.

คำว่า ในอริยวังสกถา มีวาจา
ประกอบความว่า พระโยคาวจรพิจารณา
อยู่ซึ่งจิตที่เป็นไปแล้วในมหาอริยวังสกถา
กล่าวคือความยินดีในภาวนา. คำว่า
ถูกต้องกว่า ได้แก่ (คำที่กล่าวในอริย-
วังสกถานั้นถูกต้องกว่า) เพราะความ
ที่การพิจารณาท่านกล่าวไว้แล้วโดยเป็น
กลาปปรารภจิตทุกดวงที่เป็นไปในรูป
สัตตกะ. คำว่า ข้อที่เหลือ ได้แก่ ข้อที่
เหลือมีการพิจารณาโดยเป็นคู่เป็นต้น.

คุณฉวีร จงเกษม

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คำว่า เตเนว (โดยเหตุอันเหมือนกัน) ได้แก่ โดยนัยแห่งอริยวงศกถาเหมือนกัน.

๗๑๘. ตมปิ จิตฺตุนฺติ ตํ สมมฺสนจิตฺตมฺปิ.

๗๑๘. คำว่า จิตมั้นัน ได้แก่ แม้สัมมสนจิตนั้น.

๗๑๙. รูปปริคฺคาหกจิตฺตโต^๑ ปญฺญาตยาตอิทฺทินา นิฏฺเฆปาทีสุ เอเกกฺวเสน รูปสฺส ปริคฺคาหกจิตฺตโต ปญฺจาย.

๗๑๙. ด้วยคำมีอาทิวา จำเดิม แต่จิตดวงที่กำหนดถือเอารูป คือ จำเดิม แต่จิตดวงที่กำหนดถือเอารูป ด้วยอำนาจ แห่งจิตแต่ละดวงในรูปทั้งหลายมีนิกเขป- รูปไปเป็นต้น.

๗๒๐. วิปฺสฺสนาปฏิปาฏิยาติ ยถาวุตฺตกฺกเมน. เอกาทสเมนาติ- อาทิวิปฺสฺสนาปรมฺปราย. วฏฺเฏยฺยาติ สมฺภเวยฺย. วุตฺตุนฺติ อริยวํสกถายํ วุตฺตํ.

๗๒๐. คำว่า โดยลำดับแห่ง วิปัสสนา ได้แก่ โดยลำดับตามที่กล่าว แล้ว. พึงพิจารณาตามลำดับวิปัสสนา มีอาทิวา ด้วยจิตดวงที่ ๑๑. คำว่า พึงหมุนเวียน ได้แก่ พึงหมุนไป. คำว่า ที่กล่าวไว้ ได้แก่ ที่กล่าวไว้ในอริยวงศกถา.

๗๒๑. วิปฺสฺสิตฺถํ สกฺโกมิตฺติ ตตฺถก สมตฺถตปาปเทเสน วิปฺสฺสนาย อสฺสาเทตพฺพตา คหิตาติ อาห

๗๒๑. ในคำว่า เราสามารถ เห็นแจ้งได้ นั้น ท่านอาจารย์ถือเอาความ ที่วิปัสสนาเป็นธรรมชาติอันพระโยคาวจร

^๑ ฉ. รูปปริคคหโต.

"วิปัสสนา อสฺสาเทนุตสฺสา"ติ. ทิฏฺฐิ-
สมุคฺฆาณสฺส อนตฺตานุปัสสนา,
มานสมุคฺฆาณสฺส อนิจฺจานุปัสสนา,
นิกฺขติปริยาทานสฺส ทุกฺขานุปัสสนาติ
อาห "สเจ สงฺขารา อตฺตา
ภเวยฺยนุ"ติอาที.

อนิจฺจโต ปสฺสนุตสฺส มาน-
สมุคฺฆาณํ โหติ, อนิจฺจสญฺญา
ภาเวตพฺพา อสฺมิมานสมุคฺฆาฎายาติ
วจนโต อิติ อัย วิปัสสนาติ
ยถาวุตฺตา อัย อนตฺตานุปัสสนาที
อตฺตโน จาเนยฺว ติฏฺฐติ, ทิฏฺฐิ-
สมุคฺฆาณาที สภาเว เอวํ ติฏฺฐติ,
ตสฺมา ทิฏฺฐิสมุคฺฆาณโตติอาทีสุ ตีสุ
วิสุํ สมฺมสนนโย นตฺถิติ น
วตฺตพฺพนฺติ อธิปฺปาโย.

พึงพอใจ โดยการอ้างถึงความสามารถ
เหตุ นั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า "เมื่อ
พระโยคาวจรพอใจวิปัสสนา". อนัตตานุ-
ปัสสนาย่อมมีเพื่อการเพิกถอนทิจฐิ
อนิจจานุปัสสนาย่อมมีเพื่อการเพิกถอน
มานะ ทุกขานุปัสสนาย่อมมีเพื่อการ
ควบคุมความยินดีไว้ เหตุ นั้น ท่าน
อาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า "ถ้าว่า
สังขารทั้งหลายพึงเป็นอัตตาไซ้".

เพราะพระบาลีว่า ความเพิกถอน
มานะ ย่อมมีแก่พระโยคาวจรผู้เห็น
(สังขารทั้งหลาย)อยู่โดยเป็นความไม่เที่ยง,
พระโยคาวจรพึงอบรมอนิจจสัญญา เพื่อ
เพิกถอนอัสมิมานะ จึงมีอธิบายว่า
คำว่า วิปัสสนานี้ ด้วยประการฉะนี้
คืออนุปัสสนามีอนัตตานุปัสสนาเป็นต้นนี้
ตามที่กล่าวแล้ว จึงชื่อว่า ตั้งอยู่ในฐานะ
แห่งตนนั้นเทียว, การเพิกถอนมีการ
เพิกถอนทิจฐิเป็นต้น จึงชื่อว่า ตั้งอยู่
ในภาวะแห่งตนอย่างนี้, เพราะเหตุ นั้น
ใคร ๆ ไม่พึงกล่าวว่า ไม่มีนัยแห่งการ
พิจารณาเป็นแผนกหนึ่งต่างหาก ในการ

คุณทองย้อย เกียรติสุวรรณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เพิกถอนทั้ง ๓ มีอาทิวา โดยเพิกถอน
ทิจู.

๗๒๒. สพุพการโต วตตพุพัตติ
สรูปโต กิจจโต จ อนวเสสโต
วตตพุพา. อีธเวาติ ตีรณ-
ปริณฺณายเมว. เอกเทสนฺติ ตาสํ
วิปฺสฺสนานํ เอกเทสํ. อนิจฺจา-
นุปฺสฺสนาทิกเก กติปเย วิปฺสฺสนาณานฺเตติ
อตฺโต. ปฏิวิชฺฌนฺโตติ ปฏิลภนฺโต.
ตปฺปฏิปกฺเข ฐมฺเมติ ยา อนุปฺสฺสนา
อิธ สมฺภวานฺติ, ตาสํ ปฏิปกฺขฐมฺเม
นิจฺจสณฺณชาติเก. ขยานุปฺสฺสนนฺติ
ขณภงฺกานุปฺสฺสนํ. ฆนสณฺณนฺติ
สนฺตติสมฺมุหาทิวเสน เอกตฺตคฺคฺคณฺ.

๗๒๒. คำว่า ที่พึงกล่าวโดยอาการ
ทั้งปวง ได้แก่ ที่พึงกล่าวได้โดยไม่เหลือ
ทั้งโดยสรูป ทั้งโดยกิจ. คำว่า ใน
ปริณฺณานี้มันเอง ได้แก่ ใน
ตีรณปริณฺณานั้นเทียว. คำว่า ส่วนหนึ่ง
ได้แก่ ส่วนหนึ่งแห่งวิปฺสฺสนาเหล่านั้น,
อธิบายว่า ในวิปฺสฺสนาณานเล็กน้อยมี
อนิจฺจานุปฺสฺสนาเป็นต้น. คำว่า เมื่อ
แทงตลอด ได้แก่ เมื่อได้เฉพาะ.
คำว่า ธรรมอันเป็นปฏิปັกษต่อวิปฺสฺสนานั้น
ความว่า ธรรมอันเป็นปฏิปັกษต่อ
อนุปฺสฺสนาที่เกิดในปริณฺณานี้ คือนิจฺจ-
สณฺญา ๓. คำว่า ขยานุปฺสฺสนา ได้แก่
การตามเห็นความแตกสลายไปชั่วขณะ.
คำว่า ฆนสณฺญา เป็นคำถือเอาความ
เป็นอันเดียวกัน ด้วยอำนาจแห่งหมวดหมู่
มีหมวดหมู่แห่งสันตติเป็นต้น.

วยานุปฺสฺสนนฺติ นฏฺจสฺส
อภาวานุปฺสฺสนํ. ฆนวินิพฺโปกํ ปน

คำว่า วยานุปฺสฺสนา ได้แก่
การตามเห็นความไม่มีแห่งสังขารที่

๑ วิสุทธิมกฺก. ปคฺคพุพา.

กตวา 'อนิจจํ ขยภูเจนา'ติ
 วยทสฺสนํ วยานุปสฺสนา. ตาย
 หิ ตณฺหาปฺปหานโต ตมฺมุลิกา
 กมฺมายุหนา ปหฺยณฺติ. ชรามรณาทีหิ
 ปริณามทสฺสนํ วิปริณามานุปสฺสนา.
 ตาย เอกากการภูจิติวเสน ปวตฺต-
 ฐวสณฺณา ปหฺยติ. อนิมิตฺตานุ-
 ปสฺสนาทโย อนิจฺจानุปสฺสนาทโย.
 นิมิตฺตุนฺติ สนฺตติสมฺมุหาทิวเสน
 ทิรภาเวน จ สงฺขารานํ สวิกุคฺคํ
 เตน ลพฺภมาโน รากาทีนิมิตฺตาทกาโร.
 ปณฺธิ นาม สุขราคปฺปตฺถนา.

สูญหายไปแล้ว. แต่ทำการแยกความ
 เป็นก้อนออก แล้วจึงเห็นความเสื่อมว่า
 'ชื่อว่า ไม่เที่ยง เพราะอรรถว่าสิ้นไป'
 ชื่อว่า วยานุปัสสนา. ด้วยว่า ความ
 เพิ่มพูนแห่งกรรมอันมีวัยนั้นเป็นมูล อัน
 พระโยคาวจรย่อมละได้โดยการละความ
 ยอยากด้วยวยานุปัสสนานั้น. การเห็น
 ความแปรไปด้วยชราและมรณะเป็นต้น
 ชื่อว่า วิปริณามานุปัสสนา. สัญญา
 ว่ายังยืนอันเป็นไปแล้ว ด้วยอำนาจแห่ง
 การตั้งอยู่โดยอาการเดียวกัน อันพระ-
 โยคาวจรย่อมละได้ด้วยวิปริณามานุ-
 ปัสสนานั้น. การตามเห็นความไม่เที่ยง
 เป็นต้น ชื่อว่า อนิมิตตานุปัสสนา
 เป็นต้น. คำว่า นิมิต ได้แก่ สิ่ง
 เป็นไปกับเครื่องยึดถือสังขารทั้งหลาย
 ด้วยอำนาจแห่งความเป็นกลุ่มแห่งสันตติ
 เป็นต้น และด้วยภาวะอันมั่นคง ได้แก่
 อาการอันเป็นเครื่องหมายมีรากะเป็นต้น
 อันได้ด้วยนิมิตนั้น. ความปรารถนาความ
 ยินดีในสุข ชื่อว่า ปณฺธิ.

๑ พ. ป. ๓๑/๗๗ (ภูมิพโลกิษุ ๑/๘๑).

คุณทองย้อย เกียรติสุวรรณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อภินิเวสนุติ อตตทิกฺขิ. 'สงฺขารธา
เอว ภิชฺชนุติ, น เตหิ อญฺเฌ
สตฺตาทิกโก'ติ ภงฺกเวเสน สฺสณฺณตํ
คเหตฺวา ปวตฺตทา วิปสฺสณา,
อริปญฺญา จ สธา ธมฺเมสุ
วิปสฺสณา จาติ อริปญฺญาธมฺม-
วิปสฺสณา. ตาย อตฺตาทิสารา-
ทานาภินิเวสํ ปหฺยติ.

ยถาภูตญาณทัสสนํ นาม สปปจฺจย-
นามรูปทัสสนํ. เตน 'อโหสิ นุ โข
อหนุ'ติอาทิจิกิจจฺจาย อเหตุวิสมเหตุ-
ทิกฺขิยา จ สมฺปยุตฺตสมฺโมหาภินิเวโส
ปหฺยติ. ภยตฺตูปฏฺฐานาเวเนน อปุปนฺนํ
สพฺพภเวสุ อาทินวาทสฺสนญาณํ
อาทินวานุปสฺสณา. ตาย กสฺสจิปิ
อาลยสฺส อทสฺสนโต อาลยาภินิเวโส
ปหฺยติ. สงฺขารานํ มุญฺจนสฺส
อุปายภูตํ ปฏิสงฺขานาณํ ปฏิสงฺขา-
นุปสฺสณา. สงฺขารูปกฺขธา อนฺุโลม-

คำว่า ความยึดมั่น ได้แก่ อตตทิกฺขิ
(ความเห็นว่าเป็นตน). วิปัสสนาอันเป็น
ไปโดยยึดถือความว่างเปล่า ด้วยอำนาจ
ความดับไปว่า 'สังขารทั้งหลายเท่านั้น
ย่อมแตกไป, หาใช่สภาพอื่นมีสัตว์เป็นต้น
จากสังขารเหล่านั้นดับไปไม่', วิปัสสนา
(คือความเห็นแจ้ง)ในธรรมทั้งหลายนั้น
ด้วย เป็นอริปัญญาด้วย เหตุนั้น จึง
ชื่อว่า อริปัญญาธรรมวิปัสสนา. พระ-
โยคาวจรย่อมละความยึดมั่น ความถือมั่น
ในอัตตาเป็นต้นว่า เป็นสภาวะ ด้วย
อริปัญญาธรรมวิปัสสนานั้น.

การเห็นนามรูปพร้อมปัจจย ชื่อว่า
ยถาภูตญาณทัสสนะ. พระโยคาวจร
ย่อมละ การยึดมั่นด้วยความงมงาย
(สัมโมหะ) ที่ประกอบด้วยวิจิกิจจามีอาทิ
ว่า 'เราได้มีแล้วหรือหนอแล' และ
ด้วยอเหตุกทิกฺขิและวิสมเหตุทิกฺขิ (ความ
เห็นว่าไม่มีเหตุหรือเหตุแตกต่างกัน) ด้วย
ยถาภูตญาณทัสสนะนั้น. ความรู้ใน
อันเห็นโทษในภพทั้งปวงที่เกิดขึ้น ด้วย
อำนาจแห่งความปรากฏโดยความเป็น
ของน่ากลัว ชื่อว่า อาทินวานุปสฺสณา.

คุณทองย้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ฅาณฅจ วิวัญญานุปัสสนา. ตาย สพพสโยคาเสน ปวตตอภินเวโส ปหียติ.

พระโยคาวจร ย่อมละอาลัยภินเวส (การยึดมั่นด้วยความอาลัย) โดยไม่เห็น ความอาลัยแม้บางอย่าง ด้วยอาที่นวา- นุปัสสนานั้น. ความรู้ด้วยการพิจารณา อันเป็นอุปายแห่งความปล่อยวาง สังขาร ทั้งหลาย ชื่อว่า ปฏิสังขานุปัสสนา. สังขารุเปกขาญาณ(ความรู้ในการเพ่ง สังขาร) และอนุโลมญาณ(ความรู้ คล้อยตาม) ชื่อว่า วิวัญญานุปัสสนา. พระโยคาวจรย่อมละความยึดมั่นที่เป็นไป ด้วยอำนาจแห่งกิเลส เครื่องประกอบสิ่ง ทั้งปวงไว้ ด้วยวิวัญญานุปัสสนานั้น.

ตาสูติ อฏฐารสสุ มหา- วิปัสสนาสสุ. อิมินา โยคินา อนิจจาทุกขาอนตตานุปัสสนา ปฏิวิทฐา โหนตติติ โยชนา. นานนุติ ภินน. ตสุมาคติ อวตฏโต อภินนตตทา.

คำว่า ตาสู ได้แก่ บรรดา มหา- วิปัสสนา ๑๘ ประการ. มีวาจาประกอบ ความว่า อนิจจานุปัสสนา ทุกขา- นุปัสสนา และอนัตตานุปัสสนา ย่อม เป็นอันพระโยคาวจรนี้แทงตลอดแล้ว. คำว่า ต่างกัน ได้แก่ แดกต่างกัน. คำว่า ตสุม่า ได้แก่ เพราะไม่แตกต่างกันโดยการกำหนด.

สพพปิ วิปัสสนาติ ยสุม่า 'อธิปญญาธรรมวิปัสสนา'ติ สพพ- วิปัสสนานํ สาธารณํ นาม, ตสุม่า

ด้วยคำว่า วิปัสสนาแม้ทั้งปวง มีอธิบายว่า เพราะเหตุที่ คำว่า 'อธิปญญาธรรมวิปัสสนา' ชื่อว่า เป็น

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิสุทธิธรรมรังษีภา.ป-ท.๓-๓๑

ตาสุ เอกเทศปฏิเวธเน สามี
ปฏิวิฑฐา นาม โหตีติ อธิปฺปาโย.
เตนาห 'อิทมฺปิ'ติอาที. เสเสสุติ
นิพฺพิทานุปฺสฺสนาทีสุ ทสฺสุ. กิณฺจ
ปฏิวิฑฐนฺติ อิมินา เตสํ เอกเทศ-
ปฏิเวธมาห. อนิจฺจानุปฺสฺสนาย หิ
สิทฺฐาย นิโรธานุปฺสฺสนา ขยานุ-
ปฺสฺสนา จ เอกเทศเน สิทฺฐา
นาม โหนฺติ. ทุกฺขานุปฺสฺสนาย
สิทฺฐาย นิพฺพิทานุปฺสฺสนา อาทีนฺวา-
นุปฺสฺสนา จ. อนตฺตานุปฺสฺสนาย
สิทฺฐาย อิตฺรา สิทฺฐา นาม
โหนฺติ. ปฺรโตติ ปฺริปฺทาญาณ-
ทสฺสนกถาย.

สาธารณะแก่วิปัสสนาทั้งปวง ฉะนั้น
บรรดามหาวิปัสสนาเหล่านั้น วิปัสสนา
ทั้งหมดแม้นั้น ชื่อว่า ย่อมเป็นอันพระ-
โยคาวจรแทงตลอดแล้ว ด้วยการ
แทงตลอดเป็นเอกเทศ. เพราะเหตุนั้น
ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'แม้
วิปัสสนาญาณทั้ง ๒ นี้'. คำว่า ใน
อนุปัสสนาที่เหลือ ได้แก่ ในอนุปัสสนา
๑๐ มีนิพพิทานุปัสสนาเป็นต้น. ด้วยคำว่า
บางส่วนย่อมเป็นอันพระโยคาวจรแทง-
ตลอดแล้ว นี้ ท่านอาจารย์ได้กล่าวถึง
การแทงตลอดโดยเอกเทศแห่งวิปัสสนา
ญาณเหล่านั้น. ด้วยว่า เมื่ออนิจจา-
นุปัสสนาสำเร็จแล้ว นิโรธานุปัสสนา
และขยานุปัสสนา ย่อมเป็นอันชื่อว่า
สำเร็จแล้วโดยเอกเทศ. เมื่อทุกขานุ-
ปัสสนาสำเร็จ นิพพิทานุปัสสนาและ
อาทีนฺวานุปัสสนา ย่อมเป็นอันชื่อว่า
สำเร็จ. เมื่ออนตฺตานุปัสสนาสำเร็จ
อนุปัสสนานอกนี้ ย่อมเป็นอันชื่อว่า
สำเร็จแล้ว. คำว่า ข้างหน้า ได้แก่
ในกถาวาดด้วยปฏิปทาญาณทัสสนะ.

ภวปริโยसानา จ อธิ เทสนา
 ชาตืออาทิสฺส อุกฺขาทินํ อสมฺภวา'ติ
 ทสฺเสติ.

ชื่อว่า อุทฺยัพฺพยานุบัสสนาญฺเฌน (เป็น
 อยางไร) (แกว)รูปเกิดขึ้นเป็นปัจจุบัณ'.
 คําว่า ลักษณะที่เกิดขึ้น ความว่า ลักษณะ
 แหงสงฆารทงหลาย ที่อุบติกลาวคือ การ
 ก่อขึ้น(อุปจยะ) และการสืบต่อ(สันตติ).
 คําว่า ลักษณะที่แปรปรวน ได้แก่
 ลักษณะ กลาวคือความเป็นของไมเทียง.
 คําว่า ปัญญา คํานึงเห็นเป็นญาณ ได้แก่
 ญาณคือปัญญาคํานึงเห็นความเกิดขึ้น
 และความเสื่อมไปเหลานั้น. ด้วยคําว่า
 ภพเกิดขึ้น นี้ ท่านอาจารย์แสดงว่า
 'ก็พระผู้มีพระภาคได้ทรงทาเทศนามีภพ
 เป็นที่สุด ในองคฺปฏิจสมุปบาททงหลาย
 ในที่นี้ เพราะไมมีแหงความเกิดขึ้น
 เป็นต้นในเพราะชาติเป็นต้น'.

อภินวการนฺติ	อชินฺณการ.
อุทโยติ	สมนุปสฺสตีติ
ราสี	วาติ อิมสฺส
นิจโย	วาติ ยถา
ปิณฺทิกฺกุโต.	นิธานโตติ
นิตฺทิตฺวา	จิตฺทาวโต.

คําว่า อาการที่เป็นใหม่ ได้แก่
 อาการที่ไมแก. เชื่อมความว่า พระ
 โยคาวจรยอมตามเห็นว่าเป็นอุทยะ
 (ความเกิดขึ้น). คําว่า กองหรือ ได้แก่
 ปริยายแหงนามรูป(ที่ยังไมเกิด)นี้. คําว่า
 หรือหมวดหมู่ ได้แก่ ที่รวมกลุ่ม(แหง
 นามรูป) ตามที่เป็นจริง. คําว่า โดย

คุณทองย้อย เกียรติสุวรรณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เป็นหลุมบ่อ ได้แก่ โดยเป็นภาวะที่ตั้ง
ลงไว้ในพื้นดินเป็นต้น.

๗๒๔. อวิชชาสมุทยาติ อวิชชชา
สมุปฺปาทา, อตฺติภาวาติ อตฺโต.
ปจฺจยสมุทฺตยญฺเณนาติ ปจฺจยสฺส
อุปฺปนฺนภาเวณ. ปวตฺติปจฺจเยสฺส
กพฺพิการาหารสฺส พฺลวตฺยา โส
เอว "อาหารสมุทฺยา"ติ ปจฺจยตฺเตน
คฺหิโต. เตน มุขเณ อุตฺตจิตฺตานิปี
คฺหิตาเนวาติ ทฏฺฐพฺพ. ปญฺจ
ลฺกฺขณานีติ อวิชฺชา ตณฺหา กมฺม
อาหาโรติ อิมสํ จตฺตุนํ ปจฺจยानํ
สภาวสงฺขาทลฺกฺขณานิ จตฺตารี
รูปนิพฺพตฺติลฺกฺขณํ เอกญฺจาติ อิมานิ
ปญฺจ อุปฺปตฺติสงฺขาทลฺกฺขณานิ.

๗๒๔. คำว่า เพราะความเกิดขึ้น
แห่งอวิชชา คือ เพราะความอุบัติขึ้น
ได้แก่ เพราะความมีขึ้นแห่งอวิชชา.
คำว่า โดยอรรถคือความเกิดขึ้นแห่ง
ปัจจัย ได้แก่ โดยภาวะแห่งปัจจัยเกิดขึ้น.
เพราะความที่กพพิการาหารมีกำลังใน
ปัจจัย แห่งปวัตติกาล กพพิการาหาร
นั่นเอง ท่านถือเอาโดยความเป็นปัจจัย
ว่า "เพราะความเกิดขึ้นแห่งอาหาร".
บัณฑิต พึงเห็นว่า แม้อุตฺตและจิต ท่าน
ถือเอาแล้ว โดยมุข(ทาง)นั้นเท่านั้น.
คำว่า ลักษณะ ๕ อย่าง ได้แก่ ลักษณะ
กล่าวคือความเกิดขึ้น ๕ อย่างเหล่านี้
คือ ลักษณะกล่าวคือสภาวะแห่งปัจจัย
ทั้ง ๔ เหล่านี้ คือ อวิชชา ตณฺหา
กรรม และอาหารเป็น ๔. และลักษณะ
กล่าวคือการเกิดขึ้นแห่งรูปเป็น ๑.

อวิชฺชานิโรธาติ อวิชฺชชา
อคฺคฺคฺมกฺเคน อนุปฺปาทนิโรธโต. เอว
เสเสสฺสปี. อาหารสฺส สรสวินาเสน

คำว่า เพราะความดับไปแห่งอวิชชา
ได้แก่ เพราะความดับคือความไม่เกิดขึ้น
แห่งอวิชชา ด้วยมรรคอันเลิศ(อรหัต-

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตัมมฏฐานรูปสฺส อภาโว โหติ.
เอส นโย เวทนากุขนุชาทีสุปิ.
ตตฺถ จ 'มุฏฺโง เวเทติ, มุฏฺโง
สณฺขานาติ, มุฏฺโง เจเตตี'ติ^๑
วจนโต ผลฺโส เอว เวทนา-
สณฺขาสงฺขารกุขนุชานํ ปวตฺติยา
วิเสสฺปจฺจโย, ตนฺนิโรธา จ เตสํ
นิโรฺชติ อาท 'ผลฺสฺสมุทฺยา
เวทนาสมุทโย'ติอาที. 'นามรูปปจฺจยา'^๒
วิญฺญาณนฺ'ติ วจนโต ปน
นามรูปิ วิญฺญาณกุขนุชสฺส ปวตฺติยา
วิเสสฺปจฺจโย, ตนฺนิโรธา จ
วิญฺญาณนิโรฺชติ วุตฺตํ 'อยมฺปน
วิเสโส'ติอาที.

มรรค). แม้ในคำที่เหลือก็อย่างนี้. ความ
ไม่มีแห่งรูปซึ่งมีอาหารนั้นเป็นสมุฏฐาน
ย่อมมีเพราะความพินาศไปแห่งรสของตน
(ตามสภาพ)แห่งอาหาร. แม้ในเวทนา-
ขันธเป็นต้น ก็นัยนี้. ก็ในเวทนาขันธ
เป็นต้นนั้น เพราะพระบาลีว่า 'บุคคล
อันผัสสะกระทบแล้วย่อมรู้สึก, อันผัสสะ
กระทบแล้วย่อมจำได้, อันผัสสะกระทบ
แล้วย่อมคิด' ผัสสะนั้นแหละ เป็นปัจจัย
ที่แตกต่างแห่งความเป็นไปแห่งเวทนา-
ขันธ สัญญาขันธและสังขารขันธ, และ
เพราะความดับไปแห่งปัจจัยที่แตกต่างนั้น
ความดับไปแห่งเวทนาขันธ สัญญาขันธ
และสังขารขันธเหล่านั้นจึงมี เหตุนั้น
ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า
'เพราะความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ ความ
เกิดขึ้นแห่งเวทนาจึงมี'. แต่เพราะ
พระบาลีว่า 'เพราะนามรูปเป็นปัจจัย
จึงเกิดมีวิญญาน' นามรูปเป็นปัจจัย
ที่แตกต่างแห่งความเป็นไปแห่งวิญญาน-
ขันธ, และเพราะความดับไปแห่งปัจจัย

^๑ ส. สท. ๑๘/๘๖.

^๒ ไป. ปิสทโท ทิสฺสติ.

คุณทองย้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ที่แตกต่างกันความดับไปแห่งวิญญานจึงมีเหตุ นั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'ก็เป็นความแตกต่างกัน'.

ในความต่างกันนี้ เมื่อพระโยคาวจรไม่แตะต้องซึ่งวิภาค(การจำแนก)แห่งขันธมีขันธที่เป็นอดีตเป็นต้นอันเป็นปัจจุ-ยุบันนธรรมเพราะการหยั่งรู้ได้ยาก ซึ่งลักษณะแล้ว ใส่ใจความเกิดขึ้นและ ความดับไปโดยความเป็นของเสมอกันว่า เมื่ออวิชชาเป็นต้นมี รูปเวทนาเป็นต้นก็เกิดขึ้น และเมื่ออวิชชาเป็นต้นไม่มี รูปเวทนาเป็นต้นก็ดับไป รูปธรรม และอรุปรธรรม ย่อมเป็นสภาพเกิดขึ้น และแตกไปปรากฏขึ้นเพราะถึงความที่ วิปัสสนาเป็นธรรมชาติแก่กล้าและเข้มแข็ง ตามลำดับ. ความปรากฏเหมือนอย่างนั้น นั้นแหละ ชื่อว่า ความปรากฏแห่งอุทยัพพญาณโดยขณะ. เพราะเหตุ นั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'ความเกิดขึ้นแห่งรูป ย่อมมีแม้ด้วย อាកารอย่างนี้'.

เอตถ ปจฺจยุปฺปนํ ลกฺขณสฺส
ทุราวโพธโต อตีตาทีวิภาคํ
อนามสิตฺวา อวิชฺชาทีนํ ภาเว
รูปเวทนาทีนํ อุทโย อภาเว
จ วโยติ อุทพฺพํ สามณฺเณ
มนสิกรโณตฺสส อนุกฺกเมน วิปสฺสนาย
ตีกฺขวิสทภาวปฺปตฺติยา รูปรูปธมฺมา
อุปฺปชฺชนฺตา กิซฺชนฺตา จ หุตฺวา
อุปฺภูจฺจนฺติ. ตถา อุปฺภูจฺจนฺตฺวา
ชนโต อุทยพฺพยุปฺภูจฺจนํ นาม.
เตนาห 'เอวมฺปิ รูปสฺส อุทโย'ติ-
อาที.

๗๒๕. อิติ กิราติ อิติ อิเมหิ
อวิชฺชาทีปฺปจฺจยุปฺปกาเรหิ. กิราติ

๗๒๕. คำว่า ดังได้ทราบมา
ด้วยประการฉะนี้ ได้แก่ ด้วยประการ

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปริวิตกกทสสนัน. เตน อุทยพพยานัน
 ปจมนํ สฎฺฐจฺ อปากฎภาวํ ทีเปติ.
 ทุกุขาทิสจจปฺปะเภทา อนุโลมาทิตฺ-
 ปฏิจจสมุปฺปะาทปฺปะเภทา เอกตฺตาทิตฺ-
 นยปฺปะเภทา อนิจฺจาทิลกฺขณปฺปะเภทา
 จ สจฺจปฏิจฺจสมุปฺปะาทนยลกฺขณเภทา^๑
 จ, เตสํ ปากฎภาวํ สมตฺเตตุ
 'ยํ ธี'ติอาทิตฺ วุตฺตํ.

ฉะนั้น คือด้วยประการแห่งปัจจุปัจจัยมีวิชา
 เป็นต้นเหล่านี้. คำว่า ดังได้ทราบมา นี้
 เป็นคำแสดงถึงปริวิตก. ด้วยเหตุนี้
 ท่านอาจารย์จึงแสดงภาวะแห่งความเกิด-
 ขึ้นและความดับไปไม่ปรากฏชัดด้วยดี
 ก่อน. ประเภทแห่งสัจจะมีทุกขเป็นต้น
 ประเภทแห่งปฏิจจสมุปบาทมีอนุโลมเป็น-
 ต้น ประเภทแห่งนัยมีเอกัตตนิยเป็นต้น
 ประเภทแห่งลักษณะมีอนิจจลักษณะ
 เป็นต้น ชื่อว่า ประเภทแห่งสัจจะ
 ปฏิจจสมุปบาทนัย และลักษณะ เพื่อ
 ยิงภาวะแห่งประเภทเหล่านั้นปรากฏให้
 สำเร็จพร้อม ท่านอาจารย์จึงได้กล่าว
 คำมีอาทิว่า "ด้วยว่า การเห็นอุทยัพพ-
 ญาณอันใด".

๗๒๖. ตตฺถ ยนฺติ กิริยา-
 ปรามสนัน. ปสฺสตีติ เอตฺถ ยเทตฺ
 ทสฺสนนฺติ อตฺถโก.

๗๒๖. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า
 ย เป็นกิริยาปรามาส. ในคำว่า
 ย่อมเห็น นี้ ความว่า การเห็นนี้ใด.

๗๒๗. อิจฺจสฺเสวณฺติ ตสฺมา
 ตสฺส โยกีนฺ วุตฺเตน ปกาเรน
 อุทยพพยนํ ปสฺสโต ปากฎ ใหติติ

๗๒๗. เชื่อมความแห่งคำว่า
 อิจฺจสฺเสว (เมื่อพระโยคินั้น อย่างนี้
 ด้วยประการฉะนี้) ว่า เพราะเหตุนี้

^๑ ไป. ...ชนปฺปะเภทา.

นทานตตโนโย. เตนาห 'นนวนานน'ติ-
 อาที. อพฺยาปารนโยติ ปจฺจยानัน^๑
 สพฺภาวมตฺตํ วินา พฺยาปารานเปกฺขนฺโต
 สิทุโธ อพฺยาปารนโย. อวสวตฺติภาโว
 อตฺตโน วเส อวตฺติกา, สา จ
 ปจฺจยตฺตวตฺติตาย อวสฺสนิโรธโตติ
 ทฏฺฐพฺพา. อภิรียทิจฺฉินฺติ นียตวาท-
 สงฺฆาตํ อภิรียทิจฺฉี.

จากการจำแนกเหตุและผล(ย่อมปรากฏ)
 ด้วยการเห็นความเกิดขึ้นใหม่ ๆ แห่ง
 สังขารทั้งหลายซึ่งกำลังเกิดอยู่ในทุกขณะ.
 เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าว
 คำมีอาทิว่า 'แห่งสังขารที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ'.
 คำว่า ก็ย่อมปรากฏอภัยปารณัย คือ
 อภัยปารณัยที่สำเร็จแล้วไม่เพ่งถึงความ
 ขวนขวายเว้นเสียเพียงสภาพแห่งปัจจัย
 ทั้งหลาย(ก็ย่อมปรากฏ). ธรรมชาติ
 ที่ไม่เป็นไปในอำนาจตน, ชื่อว่า ภาวะ
 ที่ไม่เป็นไปในอำนาจ, ก็ธรรมชาติที่
 ไม่เป็นไปในอำนาจตนนั้น พึงเห็นว่า
 เพราะความดับอย่างแน่แท้โดยความที่
 ธรรมทั้งหลายเป็นสภาพมีความเป็นไป
 เนื่องด้วยความเป็นปัจจัย. คำว่า
 อภิรียทิจฺฉี ได้แก่ อภิรียทิจฺฉี กล่าวคือ
 นียตวาทะ(วาทะว่าเที่ยง).

๗๓๐. นีรหกตฺตํ การณสฺส
 กิริยํ ปวตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ.
 ปจฺจยปฏฺิพฺพทฺฐวตฺติตา ปน การิยสฺส
 สภาวลกฺขณมฺปิ ปจฺฉิมสฺสชาตินํ

๗๓๐. บัณฑิตพึงเห็นว่า ความที่
 สังขตธรรมทั้งหลาย ไม่คลาดเคลื่อน
 เป็นไปแล้ว เป็นการทำความเหตุ(เป็นผู้ก่อ
 เหตุ). ก็แม้สภาพลักษณะของเหตุที่ให้ทำ

^๑ ไป. คิปจฺจยานัน.

กกุขพตตมุสนาทิสลกขณมปิ.

แม้ลักษณะของตนมีการถูกต้องความ เป็นของหยาบเป็นต้น แห่งสัมผัสทั้งหลาย มีปฐมผัสสะเป็นต้น ชื่อว่า ความที่ธรรม ทั้งหลายเป็นสภาพมีความเป็นไปเนื่อง ด้วยปัจจัย.

อุทกยัพพยปริจฺฉินฺนาวโพรโตติ
อุทกยัพพยปริจฺฉินฺนสฺส กกุขพตฺตาทิ-
สภาวสฺเสวาวพฺพชฺฌนโต. สภาว-
ลกุขณฺเตติ สลกขณฺ. สขฺขตลกุขณฺสฺสาติ
อุปฺปาทสฺส ภงฺกสฺส จ.
ดาวกาลิกตฺตมฺปิติ สขฺขตฺตรมฺมโตปิ
อฺตุตฺตรกาลิกตฺตมฺปิ. อิทญจ
"ภาโวทยกาเล เอว อุปฺปตฺติ
ปริกฺขปิตา, น จิตฺติภงฺกกาเลสุ
ภงฺโกปิ ภาววินาสกาเลสุ, ตสฺมา
วตฺตฺโต อภินฺนทานฺปิ ลกุขณานิ
ปริกฺขปฺภทโต อณฺณมณฺณภินฺนกาลิ-
กานี"ติ กตฺวา วุตฺต.

คำว่า เพราะการหยั่งรู้ว่าเป็นธรรมที่ กำหนดไว้ด้วยความเกิดขึ้นและความดับไป คือ เพราะการหยั่งรู้สภาวะมีความเป็น สภาพหยาบเป็นต้นที่กำหนดไว้ด้วย ความเกิดขึ้นและความดับไปนั่นเอง. คำว่า ในสภาลักษณะ ได้แก่ ใน ลักษณะแห่งตน. คำว่า (ความที่) สังขตลักษณะ ได้แก่ (ความที่) อุปปาท- ษณะและภังคษณะ. คำว่า แม้ความที่ สังขตลักษณะเป็นธรรมเป็นไปชั่วคราว ได้แก่ แม้ความที่สังขตลักษณะเป็นธรรม เป็นไปชั่วคราว ที่ยิ่งแม้โดยสังขตธรรม. ก็ความที่สังขตลักษณะเป็นธรรมเป็นไป ชั่วกาลนี้ ท่านอาจารย์กล่าวไว้เพราะ ทำคำอธิบายว่า "อุปฺตฺติขณฺะในกาล เกิดขึ้นแห่งภาวะเท่านั้น ท่านกำหนด เอา, แม้ภังคษณะในกาลแห่งจิตฺติขณฺะ และภังคษณะ ท่านมิได้กำหนดเอาในกาล

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘
๗
๙

พินาศแห่งภาวะ, เพราะเหตุนั้น ลักษณะ
แม่แห่งธรรมทั้งหลายที่ไม่ต่างกันโดยวัตถุ
ย่อมเป็นสภาพมีความเป็นไปชั่วคราวที่
ต่างกันและกัน โดยประเภทที่กำหนด.

๗๓๑. มายา นาม มนุโศสธพเลน
อสุวณฺณาทิสฺสุ สุวณฺณาทิภาเวน
ทสฺสนํ. สุปีนเมว สุปีนนุตฺ.
คณฺธพฺพเทเวหิ อพฺโภกาสเมว
นคฺราทิวเสน กิพฺนญฺจ ทสฺสิตฺ
คณฺธพฺพนคฺร.

๗๓๑. การแสดง(ให้ดู) โดยความ
เป็นทองคำเป็นต้นในสิ่งที่ไม่ใช่ทองคำ
เป็นต้น ด้วยกำลังมนต์และโอสธ ชื่อว่า
มายา. ความฝันนั่นเอง ชื่อว่า
สุปีนันตะ. สถานที่กลางแจ้งนั้นแหละ
ที่พวกคณธรรพเทพบุตรแสดงไว้ให้เป็น
สถานที่เพื่อการเล่น ด้วยอำนาจเป็น
เมืองเป็นต้น ชื่อว่า เมืองคณธรรพ.

เอตฺตาวตาทิ 'ชาติ' รูป
ปจฺจุปฺปนฺนํ'ติอาทินา ทสฺสิตฺนยํ
สนฺธาย วุตฺตํ. อิทญฺจ ฅาณํ
อทฺฐีกตปฺปฏิปกฺขตฺตา ตฺรฺณสฺสสฺ วิย
มิเตหิ สุภณฺชนิยฺนติ อาท
'ตฺรฺณวิปฺสฺสนาฅาณนฺ'ติ. เตนาห
'อถฺสฺสา'ติอาทิ.

คำว่า ด้วยภาวนาวิธีเพียงเท่านั้น
ท่านอาจารย์กล่าวหมายเอา นัยที่แสดง
ไว้โดยนัยมีอาทิว่า 'รูปที่เกิดขึ้น เป็น
ปัจจุบันรูป'. ก็ความรู้นี้ อันบัณฑิต
ผู้วัดได้ทำให้แตกหักได้ง่าย ดุจข้าวกล้า
อ่อน เพราะเป็นข้าศึกต่อรูปที่ใกล้ เหตุนั้น
ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า 'ตฺรฺณ-
วิปฺสฺสนาฅาณ'. เพราะเหตุนั้น ท่าน

* พ. ป. ๓๑/๗๘ (ภูมิพโลกิษ. ๑/๘๓).

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โอภาโส ฌมโมติ โอภาส อวชชตีติ
โอภาโส นิพพานฌมโมติ ตตถ ปวตเต
ญาณปีติอาทิกเก 'มม มกคผลฌมโม'ติ
คเหตุวา สงขารวิสัย วิปสฺสนํ
มฺญจิจฺจวา ตํ โอภาสเมว ปุณฺปุณฺํ
อวชชตี. ตโต วิกุเขโป อุตฺตจฺจนฺตี
ตโต โอภาสเหตุ โย วิกุเขโป, ตํ
อุตฺตจฺจนฺตี อตฺถ. อุตฺตจฺเจน
วิคฺคหิตมานโสติ วุตฺตเมวตฺถํ (วิวริตฺถํ)
'อนิจฺจโต อุปฺภูจฺจานนฺ'ติอาทิกนา
วิภาเวติ.

อริยธรรมในธรรมทั้งหลายมีโอภาส(แสง-
สว่าง)เป็นต้น. คำว่า พระโยคาวจร
ย่อมนึกหวังโอภาสว่า โอภาสเป็นธรรม
คือ พระโยคาวจร ย่อมยึดถือเอา
ธรรมทั้งหลายมีญาณปีติเป็นต้นที่เป็นไป
แล้วในธรรมทั้งหลาย มีโอภาสเป็นต้น
เหล่านั้นว่า โอภาสเป็นนิพพานธรรม
ด้วยคิดว่า 'เป็นธรรม คือมรรคผล
ของเรา' แล้วปล่อยวางวิปัสสนาอันมี
สังขารเป็นอารมณ์นึกหวังเอาโอภาส
นั้นนั้นแลบ่อย ๆ. คำว่า ความฟุ้งซ่าน
ไปเพราะโอภาสนั้น เป็นอุทธัจจะ ความว่า
ความฟุ้งซ่านใด เพราะโอภาสนั้น คือ
เพราะโอภาสเป็นเหตุ ความฟุ้งซ่านนั้น
เป็นอุทธัจจะ. ท่านอาจารย์ทำเนื้อความ
ที่กล่าวแล้วนั้นแหละว่า ผู้มีใจถือเอาผิด
เพราะความฟุ้งซ่าน ดังนี้ ให้แจ่มแจ้ง
โดยนัยมีอาทิว่า 'พระโยคาวจร ย่อม
ถือเอาซึ่งความปรากฏโดยความเป็นของ
'ไม่เที่ยง'.

นิกนฺตี นาม โอภาสชาติสุ
สุขุมรูปา ตณฺหา. ตํ โยคี ตณฺหาอันมีสภาพละเอียดอ่อนใน
ธรรมทั้งหลายมีโอภาสเป็นต้น ชื่อว่า

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปณฺณายนํ อณฺเณสณฺจ อปณฺณายนํ
ยุตฺตํ ลียา, วิมฺลิตฺวา คเหตุพฺพํ.
เอตฺถ จ โອภาสาทโย นิกฺขนฺติ-
วชฺชิตฺตฺตา นว ธมฺมา เอกโตว
อุปฺปชฺชนฺติ. นิกฺขนฺติ ปน เตสุ
นิกมฺนวเสน อิจฺฉาโลภสภาวตฺตาคฺติ
คเหตุพฺพํ. มุลกมฺมฐานนฺติ วิปฺสฺสนํ.

ปรารภมาแล้ว, ความชอบใจ(ขันติ) ของ
พวกเราจึงปรากฏว่า รูปทั้งหมดที่อยู่
ภายในโอภาสนั้น ย่อมแจ่มแจ้งใน
วิปัสสนาญาณ, เมื่อเป็นอย่างนั้น ความ
ที่รูปธรรมทั้งหลายที่อยู่ภายในฝาเรือน
เป็นต้นและที่อยู่ท่ามกลางสมุทรเป็นต้น
ปรากฏในโนวิธิเท่านั้น และความไม่
ปรากฏแห่งรูปธรรมเหล่านี้ ฟังถูกต้อง,
บัณฑิตควรพิจารณาถือเอา. ก็ในข้อนี้
ธรรม ๔ มีโอภาสเป็นต้น เพราะวัน
นิกันติเสีย ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกันทีเดียว.
ก็นิกันติบัณฑิตฟังถือเอาว่า ย่อมเกิดขึ้น
ด้วยอำนาจความใคร่ในธรรม ๔ เหล่านั้น
เพราะมีอิจฉาและโลภะเป็นสภาพ. คำว่า
มูลกรรมฐาน ได้แก่ วิปัสสนา.

เวมตฺตตฺตายาคฺติ วิวิธูปฺปมาณตฺตาย.
อสุสาคฺติ. โອภาสสุส. ทฺวิกฺกฺกฺกฺกเคหสุส
อนฺโตตฺติ เอเตน เนสํ กฺกฺกฺกฺกฺกปริจฺฉินฺนเน
ปเทเส นิสินฺนภาวํ ทสฺเสตฺติ.

คำว่า แห่งความมีประมาณต่างกัน
ได้แก่ แห่งความมีประมาณต่าง ๆ กัน.
คำว่า อสุส ได้แก่ แห่งโอภาส.
ด้วยคำว่า ภายในเรือนที่มีฝา ๒ ชั้น นี้
ท่านแสดงถึงความที่พระเถระ ๒ รูปนั้น
นั่งอยู่ในส่วนที่ท่านกำหนดด้วยฝาเรือน.

สมถวิปัสสนาถาภิโนติ มหค-
 คตชฎานสส วิปัสสนาย จาติ
 ทูวินนปี ลากิโน.

คาคว่า แก่ผู้ได้สมถะและวิปัสสนา
 คือ แก่ผู้ได้ธรรมแม้ทั้ง ๒ คือ(ได้)
 มหคคตชฎานและวิปัสสนา.

ทิวาสเนติ ทิวาฏจาเน. 'ปญห
 ปุจจิตวา ปสงเคน ปุถุชชนภาว
 ณาเปสสามิ'ติ จินฺเตตวา อาห
 'ปญห ภาเนเต ปุจจิตุ อากโตมहि'ติ.

คาคว่า ในที่นั่ง(พัก)กลางวัน ได้แก่
 ในสถานที่พักกลางวัน. พระธัมมทินน-
 เถระ คิดว่า 'เราจักถามปัญหาให้รู้ถึง
 ภาวะเป็นปุถุชนตามความประสงค์'
 แล้วเรียนว่า 'ข้าแต่(อาจารย์)ผู้เจริญ
 กระผมมาเพื่อเรียนถามปัญหา'.

สมาธิเนติ อภิณฺณมาห. อณฺจิต-
 กณฺเณติ อุกุขิปิตวา นิจฺจลฏฺฐปิต-
 กณฺเณ. สารชฺชนฺติ ภาเย. เตนสฺส
 โทสจฺริตตํ ทสฺเสติ.

พระเถระกล่าวถึงอภิณฺณวาคาสมาธิ.
 คาคว่า มีใบหูผึ่ง ได้แก่ มีใบหูยก
 ขึ้นตั้งไม่สั่นไหว. คาคว่า ความขลาด
 ได้แก่ ความกลัว. เพราะเหตุนั้น
 ท่านอาจารย์จึงแสดงถึงความที่พระเถระ
 นั้นเป็นคนโทสจฺริต.

โทสจฺริตา หิ ขิปฺปิ ภายนฺติ,
 ขิปฺปนินฺสนฺติโน จ โหนฺติ. เตนาห
 'เถโร กิร โทสจฺริโต อโหสิ'ติ.

ด้วยว่า ชนทั้งหลายผู้มีโทสจฺริต
 ย่อมกลัวได้ฉับพลัน และเป็นผู้มีควม
 สงเกตได้ที่ฉับพลัน. เพราะเหตุนั้น
 ท่านอาจารย์จึงได้กล่าววาค 'ได้ยินวาค
 พระเถระเป็นคนโทสจฺริต'.

๗๓๔. อินทสุส วชิราวุธ
อินทวชิระ. สุรนุติ เตชวนต์.

ปัสสทุทธิยุกเพน สหสัหตาทีปญจ-
ยุกพานิปี อวิปยุตตนาเนวาทิ อาห
'เนว ทโรโก น การวณ'ติอาที.

มานุสี รัตติ อุปลกขณโต
กามาจรสตุตทาน์ ปญจกามคุณสุ รัตติ
รุจจติ. ตปปฏิปกขโต ฉานวิปัสสนาสสุ
รัตติ อมานุสี รัตติ นาม. อิธ ปน
วิปัสสนารตี อธิปเปตา. เตนาห
'สมุมา ธมม วิปัสสโต'ติ. ยโต
ยโต รูปโต อรูปโต วา คหิต
ขณฐาน์ อุกยพพยนุติ โยชนา.
ยโต ยโตติ วา เยน เยนากาเรน
กุกเลน วา สุขุเมน วา อุกยพพย
สมมุสตี, ตทนุกุณ ปิติปาโมชช
ลภตีติ อตุโก. ตสุมมา สมมุสน
อมตเหตุตตนา อมต.

๗๓๕. วชิราวุธของพระอินทร์
ชื่อว่า อินทวชิระ. คำว่า กล้า 'ได้แก่
มีเดช.

แม้ยุกพธรรม ๕ มีธรรมที่(เกิด)
ร่วมกันกับยุกพธรรมคือปัสสัทธิเป็นต้น
ไม่พรากจากกันเลย เหตุนั้น ท่าน
อาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'ความ
กระวนกระวาย(แห่งกายและจิต) ไม่มีเลย
ความหนัก(แห่งกายและจิต)ก็ไม่มี'.

ความยินดีที่เป็นของมนุษย์ ท่าน
เรียกว่า ความยินดีในกามคุณ ๕ ของ
เหล่าสัตว์ผู้ยังท่องเที่ยวไปในกาม โดย
ธรรมที่เป็นเครื่องกำหนด. ความยินดี
ในฉานและวิปัสสนาโดยความที่ตรงข้าม
กับความยินดีอันเป็นของมนุษย์นั้น ชื่อว่า
ความยินดีที่ไม่ใช่ของมนุษย์. แต่ในที่นี้
ท่านประสงค์เอาความยินดีในวิปัสสนา.
เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
'ผู้เห็นแจ้งธรรมอยู่โดยชอบ'. มีวาจา
ประกอบความว่า (เห็น)ความเกิดขึ้นและ
ความดับไปแห่งขันธทั้งหลาย ที่ถือเอา
โดยรูปขันธหรือโดยอรูปขันธใด ๆ. อีก

อย่างหนึ่ง คำว่า โดยเหตุใดใด คือ พิจารณาถึงความเกิดขึ้นและความดับไป โดยอาการใด ๆ คือ โดยอาการหยาบ หรือโดยอาการละเอียด, อธิบายว่า ย่อมได้ปีติปราโมทย์อันมีคุณสมบัติแก่ ความเกิดขึ้นและความดับไปนั้น. เพราะ เหตุนั้น การพิจารณาจึงชื่อว่า เป็นอมตะ เพราะเป็นเหตุไม่ตาย.

อภิสมุทฺถมานนฺติ ปณฺีตรูปะหิ
พรมานํ พุรุหฺมมานํ วา.

คำว่า แผ่ไป ได้แก่ แผ่ชาน ไปหรือกระจายไปตามรูปอันประณีต.

ยํ ยํ ฐานนฺติ วิปัสสนา-
วิสยภาเวเน ยํ ยํ อารมฺมณํ.
อสุสชาติ โยคิโน, สติยา อุปกฺขจาทิตฺติ.
สมุพฺนุโร. กถํ ภูตาย สติยาติ อาห
'โอภฺกนฺทิตฺวา ปกฺขนฺทิตฺวา'ติ.
'ปวตฺตมานายา'ติ เสโส. อนฺโต
ปวิสิตฺวา ปวตฺตมานายาติ อตฺโต.
ทิปฺพจกฺขุโนติ ทิปฺพจกฺขุ เอตฺตสุ
อตฺตํติ ทิปฺพจกฺขุ ปุคฺคโล, ตฺตสุ
ทิปฺพจกฺขุณฺณาสฺเสว วา. ปฺรโลโก
วียาติ วณฺณนายตนมุขเน คหิต-
นฺรกสฺตฺตาทิ วีย.

คำว่า ฐานะใด ๆ ได้แก่ อารมณ ใด ๆ โดยความเป็นอารมณแห่งวิปัสสนา. คำว่า อสุส ได้แก่ แก่พระโยคาวจร, เชื่อมความว่า ปฺรอกฺก(แก่เธอ) ด้วยสติ. เพื่อแก้ปัญหาคือว่า (ฐานะนั้น ๆ ปฺรอกฺก แก่เธอ) ด้วยสติอันเป็นแล้วอย่างไร ท่าน อาจารย์จึงได้กล่าววว่า "เล่น ไหล เข้าไป". มีปาฐะที่เหลือว่า "เป็นไปอยู่". อธิบายว่า ดำเนิน เข้าไป ภายในอยู่. คำว่า แก่ผู้มีทิพยจักขุ ได้แก่ บุคคลผู้มี ทิพยจักขุ ด้วยอรรถว่า ทิพยจักขุของ บุคคลนั้นมีอยู่ หรือแก่บุคคลผู้มีทิพย-

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

www.dhammadownload.com

สณฺณาย วทติ. น ปน อุกุสลาติ
 ทุพฺพิณฺณเวยฺยสภาวตฺตา ตสฺสา.
 อุกฺกนฺตาทิ^๑ นีวตฺตา อปคฺตา.

อย่าง ๆ นั้นเอง ในอุปกิเลสแม้ทั้งหมดมี
 ญาณเป็นต้นอันเว้นนิกัณฑ์เสีย แม้เกิดขึ้น
 พร้อมกันอันมีอยู่ในจิตต่อ ๆ ไป ด้วย
 การพิจารณา. ด้วยคำว่า นิกัณฑ์เคย
 เกิดขึ้น ท่านอาจารย์ย่อมกล่าวด้วยความ
 สำคัญว่า ความยินดียิ่งในภาวานานี้
 เป็นกุศล. แต่ท่านมิได้กล่าวด้วยสำคัญ
 ว่า ความยินดียิ่งในภาวานานี้เป็นอกุศล
 เพราะนิกัณฑ์นั้นมีสภาพรู้ได้ยาก. คำว่า
 ชะงักไป ได้แก่ กลับไป คือปราศไป.

๗๓๕. โอบาสาทินฺ มนาป-
 ภาวคฺคหณฺมุขเณ อตฺตานิ เสยฺยาทีโต
 ทหฺตีติ วุตฺตํ 'มานคฺคาหิ'ติ.
 อสฺสาทยโต สมฺปิยายโต นิกฺกตฺติยมฺปิ
 ทิฏฺฐิมานตณฺหาคฺคาหา โหนฺตีติ
 อาห 'สมตฺติส อูปกิเลสา โหนฺตี'ติ,
 อุกุสโลติ อตฺโต. กมฺปตีติ 'กิลฺกฺขณฺ
 ฌานนฺ'ติ สมฺมาทิฏฺฐิยฺปิ จลติ,
 อตฺตาทิฏฺฐิยฺปิ คณฺหาตีติ อตฺโต.
 เตนาห 'โอบาสาทิสฺสุ'ติอาที.

๗๓๕. พระโยคาวจรย่อมเผาตน
 ตามธรรมชาติมีการนอนเป็นต้น โดย
 ทางแห่งการยึดเอาความที่ธรรมทั้งหลาย
 มีโอกาสเป็นต้นเป็นสิ่งที่น่าพอใจ เหตุนั้น
 ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า 'โอกาสที่
 น่าพอใจนี้เกิดขึ้น นี้เป็น มานคาหะ'.
 แม้ในนิกัณฑ์ เมื่อพระโยคาวจรยินดีอยู่
 ชอบใจอยู่ เป็นทิจูคาหะ มานคาหะ
 และตณฺหาคาหะ เหตุนั้น ท่านอาจารย์
 จึงได้กล่าวว่า 'เป็นอุปกิเลสมี ๓๐',

^๑ ไป. โอบกนฺตา.

อธิบายว่า เป็นอกุศล. คำว่า ย่อม
หวั่นไหว คือ พระโยคาวจรย่อม
หวั่นไหว แม้ในสัมมาทิฐิว่า 'ญาณมี
ลักษณะอย่างไร', อธิบายว่า ย่อม
ยึดถือแม้ทิฐิมืดตติฐิเป็นต้น. เพราะ
เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมี
อาทิว่า 'บรรดาวิปัสสนูปกิเลสมีโอภาส
เป็นต้น'.

๗๓๖. อัย โย โสติ^๑ โย
โส อจริเยน กมฺมฏฺฐานทานกาเล
อุทฺทพฺพญาณูปฺปตฺติสมเย อุปฺปชฺชตฺติ
วฺตุโต, อัย โข โสติ. อตฺตโก.
อนิจฺจโจิตฺตอาทิ โโอภาสสฺส อธฺนา
อุปฺปนฺนสงฺขตธฺมฺภาเวน อุปฺปฏฺฐานโต
ตโกปฏฺฐานสฺส นิมิตฺตภูตานิ อรูป-
ธฺมฺมานํ วเสน วฺตุตฺ. อตฺตาทิ
คหิโตติ อพฺยตฺเตหิ โยคิหิ คหิโต.

๗๓๖. คำว่า โอภาสนี้มันใด
ความว่า โอภาสนี้มันแล ซึ่งอาจารย์
กล่าวว่า เกิดขึ้นในสมัยแห่งการเกิด
อุทฺทพฺพญาณ ในกาลที่ให้กรรมฐาน.
คำมีอาทิว่า ไม่เที่ยง ท่านอาจารย์
ได้กล่าวไว้ด้วยอำนาจอรุปรธรรมอันเป็น
นิमितแห่งการปรากฏเหมือนอย่างนั้น
เพราะความปรากฏแห่งโอภาส โดยความ
เป็นสังขตธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว โดยกาล
ไม่นาน. คำว่า อันพระโยคาวจรถือเอา
ว่าเป็นอตฺตา ความว่า (โอภาสนี้มัน)
อันพระโยคาวจรผู้ไม่ฉลาด ถือเอา(ว่า
เป็นอตฺตา).

^๑ วิสุทธิมคฺก. อัย โข.

คุณทองย้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทส ฐานานิติ โภภาสาทิ-
 สงฆาตานิ ทส ทิฏฐิमानาทิการณานิ.
 อุปโยคพหุจณํ เจตํ. ปญญา ยสฺส
 ปริจิตาติ ยสฺส โยคิโน ปญญา
 อิมานิ ทส ฐานานิ อนิจฺจาติโต
 วฏฺฐเปตฺวา ปริจิตาติ ทสฺส จาเนสฺส
 อนิจฺจาทิวเสน กตปริจยาติ อตฺถโก.
 ฌมฺมุทฺตจฺจกฺขโลติ โส ฌมฺมุทฺตจฺจสฺส
 อมคฺคภาวชานนฺกฺขโล โหติ.

สมฺมาติ อวิปริตํ. มคฺคสฺสาติ
 โลกิยมคฺคสฺส.

มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธินิเทศ-
 วณฺณนา นิฏฺฐิตา.
 อิติ วิสฺติมปริจฺเจทวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

คำว่า ฐานะ ๑๐ อย่าง ได้แก่
 เหตุมีทิจฐิและมานะเป็นต้น ๑๐ อย่าง
 กล่าวคือธรรมมีโอภาสเป็นต้น. ก็คำนี้
 เป็นเหตุยวิภัติพหุจณะ. คำว่า ปญญา
 ของพระโยคาวจรรูปใดเชี่ยวชาญ ความว่า
 ปญญาของพระโยคาวจรรูปใดมีความ
 เชี่ยวชาญ อันได้ทำไว้ด้วยอำนาจแห่ง
 ไตรลักษณ์มีความเป็นของไม่เที่ยงเป็นต้น
 ในฐานะทั้ง ๑๐ อย่างคือที่ได้กำหนด
 รอบรู้ซึ่งฐานะทั้ง ๑๐ อย่างเหล่านี้โดย
 ไตรลักษณ์มีความไม่เที่ยงเป็นต้น. คำว่า
 เป็นผู้ฉลาดในความฟุ้งซ่านในธรรม คือ
 พระโยคาวจรรูปนั้น เป็นผู้ฉลาดในการรู้
 ว่าความฟุ้งซ่านในธรรมไม่ใช่มรรค.

คำว่า โดยชอบ ได้แก่ โดย
 ไม่วิปริต. คำว่า มรรค ได้แก่ มรรค
 ที่เป็นโลกิยะ.

พรรณนามัคคามัคคญาณทัสสน-
 วิสุทฺธินิเทศ จบ.

พรรณนาปริจเจทที่ ๒๐ จบ
 ด้วยประการฉะนี้.

๒๑. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ-
นิตฺตเสวณฺณนา

อุปกิเลสวิมุตตอุทฺทพฺพญาณกถา-
วณฺณนา

๗๓๗. สจฺจปฏิเวธกิจฺจมคฺคํ
อนุโลมโต 'สจฺจานุโลมิกญาณนุ'ติ
อนุโลมญาณํ วุจฺจติ. ตีรณ-
ปริณฺญาภูตํปิ อุทฺทพฺพญาณนฺตฺติ สายํ
อุปกิเลสํ วิมุตตกาเลโต ปฏฺฐาย
ปหานปริณฺญา โหตีติ อาห
'อุปกิเลสวิมุตตนุ'ติอาที.

๗๓๘. อนิจฺจาภิกฺขณเมว นิจฺจ-
สณฺญาภิปหานนิมิตฺตนฺตฺติ ปหานปริณฺญา
ภิกฺขณสฺสภิกฺขณํ การณนฺตฺติ ทสฺเสตุ
'ภิกฺขณสฺสภิกฺขณตฺโต'ติ วุจฺจติ.
อุทฺทพฺพคฺคหณฺนํ หิ หุตฺวา
อภาวกาโร ตทฺถปฏิบัติพนาภาโร
อวสวตฺตนาภาโร จ ปากฺกโหตี.

๒๑. พรรณนาปฏิปทาญาณ-
ทัสสนวิสุทธินิตฺต

พรรณนากถาว่าด้วยอุทฺทพฺพญาณ
อันพ้นจากอุปกิเลส

๗๓๗. ท่านอาจารย์กล่าวอนุโลม-
ญาณว่า 'สัจจานุโลมิกญาณ' เพราะ
อนุโลมเข้ากับมรรคอันมีการแทงตลอด
สัจจะเป็นกิจ. อุทฺทพฺพญาณแม้ที่เกิดแต่
ตีรณปริณฺญา ท่านอาจารย์ก็กล่าวไว้
เพราะเหตุนั้น ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ
มีอุทฺทพฺพญาณเป็นต้นนั้นนั้น ย่อมเป็น
ปหานปริณฺญา จำเดิมแต่กาลพ้นจาก
อุปกิเลสทั้งหลาย เหตุนั้น ท่านกล่าวคำ
มีอาทิว่า 'ที่พ้นจากอุปกิเลสแล้ว'.

๗๓๘. เพื่อแสดงว่า ลักษณะมี
อนิจจลักษณะเป็นต้น เป็นนิมิตแห่งการ
ละสังฺฆญามีนิจฺจสังฺฆญาเป็นต้น เหตุนั้น
การกำหนดลักษณะเป็นเหตุแห่งปหาน-
ปริณฺญา ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
'มีประโยชน์ที่จะได้กำหนดลักษณะ'.
จริงอยู่ ด้วยศัพท์ว่าอุทฺทพฺพยะ อากาโร

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เหตุชาติ มคฺคามคฺคณาณทสฺสน-
 อารมฺภ.

คือมีแล้วกลับไม่มี อากาการคือความถูก
 การเกิดขึ้นและการดับไปทั้งสองนั้นบีบคั้น
 และอากาการคือความไม่เป็นไปในอำนาจ
 ย่อมปรากฏ. คำว่า ในหนหลัง ได้แก่
 ในการเริ่มจากมคฺคามคฺคณาณทสฺสนะ.

๗/๓๙. อมนสิการสฺส การณ-
 ทสฺสนํ สนฺตติยา ปฏิจฺจนนฺตฺตาทิ.
 อฺปฺริ อิริยาปเถหิ ปฏิจฺจนนฺตฺตาทิอาทิสฺสฺปิ
 อิริยาปเถ อุกฺขมาฏิตฺติ เอเกน
 อิริยาปเถน สณฺฑชาตํ ทฺกฺขํ
 วิโนทฺนฺตเมว อิริยาปถนฺตฺรํ ปวตฺตตีติ
 กฺหณฺน ตถา ตถา อฺปฺปชฺชนธมฺม-
 วิมฺุตตสฺส อิริยาปถสฺส อภาวคฺคฺหณฺน
 จ อิริยาปถสฺส ทฺกฺขบฺปฏิจฺฉาทกตฺเต
 อุกฺขมาฏิตฺติ อตฺโถ. อชฺฌตฺตํ
 สมฺหสฺนฺตानวเสน ปวตฺตมาเนสฺส ธมฺเมสฺส
 'อตฺตตา ซีโว'ติ เอกตฺตคฺคฺหณวเสน
 ฆนฺสณฺญา โหตีติ อาห 'นानา-
 ธาตุโย'ติอาที.

๗/๓๙. ท่านอาจารย์ย่อกล่าวถึง
 การแสดงเหตุ แห่งการไม่มนสิการว่า
 เพราะถูกสันตติปิดบังไว้. แม้บรรดา
 คำมีอาทิว่า เพราะถูกอิริยาบถทั้งหลาย
 ปิดบังไว้ ข้างหน้า คำว่า เมื่ออิริยาบถ
 ถูกเพิกไป มีความว่า เมื่อความที่
 อิริยาบถอันพ้นจากธรรมที่เกิดขึ้นโดย
 ประการนั้น ๆ ปิดบังทักข์ ถูกเพิกถอน
 ด้วยการยึดถือว่า อิริยาบถอื่นที่เกิดพร้อม
 ด้วยอิริยาบถหนึ่งบรรเทาความทักข์อยู่
 นั้นแหละไป ย่อมเป็นไป และเมื่อความ
 ที่อิริยาบถปิดบังทักข์ ถูกเพิกถอนด้วย
 การถือเอาความไม่มี. ฆนสัณญา (ความ
 สำคัญว่าเป็นก้อน) ในธรรมทั้งหลายที่
 เป็นไปด้วยอำนาจแห่งการสืบต่อกันเป็น
 กลุ่มก้อนในภายใน ด้วยอำนาจการ
 ถือเอาเป็นอันเดียวกันว่า 'เป็นอตฺตตา

เป็นชิวะ' ย่อมมี เหตุนั้น ท่านอาจารย์ จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'ธาตุต่าง ๆ'.

๗๔๐. ปุพฺพปฏิกาลปริจฺจินฺนเนสฺสุ ฐมฺเมสฺสุ นิจฺจาทิฐมฺมวิลกฺขณตํ ทสฺเสตฺถุ พฺยติริตฺตทา วีย อนิจฺจตาทโย ลกฺขณา ปริกฺกปิปปิตาติ อาท 'อาการวิกาโร'ติ. ปริกฺกปิโต วิการากาโรติ อตฺถโก. อากาโรวิเสโสติปิ วตฺตํ วฏฺฏติ.

๗๔๐. เพื่อแสดงความเป็นสภาพ มีลักษณะต่างกันแห่งธรรมมีนิจธรรม เป็นต้น ในธรรมทั้งหลายที่กำหนดด้วย กาลก่อนและกาลหลัง ลักษณะมีความ เป็นของไม่เที่ยงเป็นต้น เป็นลักษณะ อันท่านกำหนดไว้ ดูจความเป็นลักษณะ อันตรงกันข้าม เหตุนั้น ท่านอาจารย์ จึงได้กล่าวว่า 'ความแปลกไปแห่ง อากาโร'. อธิบายว่า อากาโรที่แปลกไป อันท่านกำหนดไว้. แม้จะกล่าวว่า ความแตกต่างไปแห่งอากาโรก็สมควร.

ตฺยิทํ สพฺพมฺปิติ ตถาวตฺตํ ลกฺขณตฺตโยปลกฺกขิตํ ขนฺธปญฺจกํ สพฺพมฺปิ. อุกฺกยพฺพยานุสฺสนาณานิ อุกฺกยพฺพโยปลกฺกขณมฺขเนน ปวตฺตวิปฺสสนา- ณาณเนน. เตเนว 'วิปฺสสนา- สงฺขาทะนา'ติ วตฺตํ.

คำว่า (ลักษณะ ๓ และขันธ์ ๕) แม้ทั้งปวง นี้ นั่น คือ พระโยคาวจรย่อม กำหนดขันธ์ปัญจกแม้ทั้งหมดที่กำหนด ด้วยลักษณะ ๓ ที่กล่าวแล้ว. คำว่า ด้วยอุทฺถัพฺพยานุสฺสนาณานิ ได้แก้ ด้วยวิปฺสสนาญาณที่เป็นไปแล้วโดยหัวข้อ คือการกำหนดความเกิดขึ้นและความดับ ไป. ด้วยเหตุนี้แหละ ท่านอาจารย์ จึงกล่าวว่า 'กล่าวคือวิปฺสสนา'.

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภงฺกานุปลุสฺสนาณกถาวณฺณนา

พรรณนากถาว่าด้วยกัณฑ์ศุภมาสยาม

๗๔๑. วหตีติ ปวตฺตติ.
 อุปลาทนฺติ นิพฺพตฺติ. จิตฺตินฺติ ชร.
 ปวตฺตนฺติ อุปาทินฺนกปฺปวตฺต.
 นิमितฺตนฺติ รากาทีนิमितฺตมฺภูตํ สาสว-
 ฌมฺมตํ. น สมฺปาปฺญาตีติ น
 กณฺหาตี. ขยวยเภทนิโรเชตี ขย
 วเย เกเท นิโรเช. สพฺพํ เจตํ
 ภวํกสฺส ปรียายวจนํ. สติ
 สนฺติญฺจตีติ วิเสสนํ วิปลุสฺสนา-
 ณาณมาห. เอตสฺมี ฌาเนตี
 วุตฺตนเยน อุทฺยมฺปิ มุญฺจิตฺวา
 วยสฺเสว มนสิการกาเล. วุตฺตนฺติ
 ปฏิสมฺภิทามคฺเค วุตฺต.

๗๔๑. คำว่า นำไป ได้แก่
 เป็นไป. คำว่า อุปปาทะ ได้แก่
 ความเกิดขึ้น. คำว่า จิตฺติ ได้แก่
 ความชรา. คำว่า ปวตฺตเต ได้แก่
 ความเป็นไปแห่งอุปาทินนกสังขาร.
 คำว่า นิमित ได้แก่ ความเป็นธรรม
 มีอาสวะอันเป็นเครื่องหมายแห่งกิเลสมี
 รากะเป็นต้น. คำว่า ย่อมไม่ประสพ
 คือไม่ยึดติด. คำว่า ในความสิ้นความ-
 เสื่อม ความแตก ความดับ ได้แก่
 ในความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความ
 แตกไป และความดับไป. ก็คำนี้ทั้งหมด
 เป็นคำปริยายแห่งภวังคจิต. คำว่า
 สติย่อมตั้งมั่น ท่านอาจารย์ได้กล่าวถึง
 วิปลุสฺสนาณอันแตกต่างกัน. คำว่า
 ในฐานะนี้ ได้แก่ ในกาลที่ปล่อยวาง
 ความเกิดแล้วใส่ใจเฉพาะความเสื่อมไป
 เท่านั้น ตามนัยที่กล่าวแล้ว. คำว่า
 ที่กล่าวแล้ว ได้แก่ อันท่านกล่าวไว้
 แล้วในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค.

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กถนุติอาทิกัง สปุจัน ปาฬี
ทสเสตวา ตัง วิวิตตุ 'ตตถ
อารมมณปฏิสงขา'ติอาทิกัง วุตตัง.

เพื่อจะแสดงพระบาลีพร้อมคำถาม
มีอาทิกัง อย่างไร แล้วเปิดเผยพระบาลี
นั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิกัง
'พิจารณาอารมณ์ในภังคานุปัสสนานั้น'.

๗๔๒. ตตถ ปฏิสงขาติ
ยการโลเปเน นิหเทโสติ อาห
'ปฏิสงขาย ชานิตวา'ติ. ตสฺส จ
ตฺวาปัจจยนตสฺส อปรกาลกิริยาย
ตทฺภยกิริยากตฺตโน จ ปกาสกั วณัน
อชฺฐาหริตฺวา โยเชนฺโต ปฏิสงขาย
อุปฺปนฺนสฺส ฌานสฺสาติ อาห 'กถ
โหติ'ติ.

๗๔๒. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า
พิจารณา เป็นคำแสดงไขด้วยการลบ ย
อักษร เหตุนั้น ท่านอาจารย์ จึง
ได้กล่าวว่า 'พิจารณาแล้ว ก็รู้แล้ว'.
ท่านอาจารย์ครั้งนำคำที่ประกาศอปร-
กาลกิริยา มีตฺวาปัจจยเป็นที่สุด และ
กตฺตาแห่งกิริยาทั้ง ๒ นั้น มาประกอบ
เข้าด้วยกัน (จึงกล่าวว่า ปัญญาในการ
เห็นความแตกดับ) แห่งญาณที่พิจารณา
(อารมณ์)เกิดขึ้น เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า
'ญาณนั้น ย่อมมีได้อย่างไร'.

กถัง อุปฺปชฺชติ รูปารมมณ
จิตฺตเมว รูปารมมณตาติ อาห
'รูปารมมณตา จิตฺตนุ'ติ. รูปา-
รมมณสฺส ภาโว รูปารมมณตา.
ภุมฺมตฺเต จ เอตัง ปจฺจตฺตวจนฺนติ
อาห 'รูปารมมณภาเว'ติ. จิต
จิตฺตนุติ อตฺโต. อปเรนาติ

ความที่จิตมีรูปเป็นอารมณ์ คือ
จิตที่มีรูปเป็นอารมณ์เกิดขึ้นอย่างไร
เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
'ชื่อว่า จิตคือความที่จิตมีรูปเป็นอารมณ์'.
ภาวะแห่งจิตที่มีรูปเป็นอารมณ์ ชื่อว่า
รูปารมมณตา (ความที่จิตมีรูปเป็น
อารมณ์). ก็คำนี้ เป็นปฐมวิภังคติลงใน

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตทณฺเณน วิปัสสนาจิตฺเตน. เอวํ
 หิ ภงฺคานุปัสสนา ปคฺคณา โหติ.
 ฌาตนฺติ วิปัสสนาวิสยมาห. ฌาณนฺติ
 วิปัสสนํ.

ชาติปิ ชราปิ อนิจฺจสฺส
 อาทิมชฺฌาติ อահ 'ภงฺโก นาม
 อนิจฺจตาย ปรมา โภฏี'ติ. อนิจฺจตาย
 ปรีโยसानนฺติ อตฺตโก.

ราคํ นิโรเชตีติ วิภฺขมฺภนฺวเสน
 นิโรเชติ. ยถา ทิฏฺฐํ สงฺขารคตํ
 วินา สทสฺสเนน นิโรเชติ, ตถา
 อทิฏฺฐมฺปิ อตีตาทิสงฺขาทตาทิจฺเจตฺตํ
 อนุกฺคนฺตวา อนิจฺจตาทสฺสนโต
 อนฺวายนฺตสฺสสงฺขาเตน อนฺมามาเนน

อรรถสํตตมีวิภัตติ, เหตุฉนฺนํ ท่าน
 อาจารย์จึงได้กล่าวว่่า "ในเวลาที่จิตมี
 รูปเป็นอารมณ์". อธิบายว่า จิต
 ดำรงอยู่แล้ว. คำว่า ด้วยจิตดวงอื่น
 ได้แก่ ด้วยวิปัสสนาจิตดวงอื่นจากนั้น.
 จริงอยู่ ภงคานุปัสสนา(การตามเห็นความ
 สลายไป) ย่อมเป็นอันคล่องแคล่วด้วย
 อาการอย่างนี้. ท่านอาจารย์กล่าวถึง
 อารมณ์แห่งวิปัสสนาว่า อารมณ์ที่ถูกรู้.
 คำว่า ตัวรู้(ญาณ) ได้แก่ วิปัสสนา.

ทั้งชาติ ทั้งชรา ก็เป็นเบื้องต้น
 และท่ามกลางแห่งความไม่เที่ยง เหตุฉนฺนํ
 ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่่า "ชื่อว่า ความ
 แดกดับ ย่อมเป็นเงื่อนปลายแห่งความ
 เป็นของไม่เที่ยง". อธิบายว่า เป็น
 เงื่อนสุดรอบแห่งความเป็นของไม่เที่ยง.

คำว่า ย่อมยังราคะให้ดับไป
 ได้แก่ ย่อมยังราคะให้ดับเสียได้ด้วยอำนาจ
 แห่งการข่มไว้. มีวาจาประกอบความว่่า
 พระโยคาวจรย่อมยังสังขารที่เห็นแล้วให้
 ดับโดยเว้นจากเครื่องเป็นไปกับความเห็น
 เสียฉนฺนํ ใต ก็ยังสังขารแม้ที่ไม่ได้เห็นแล้ว

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิโรธเจตติ โยชนา.

อนิจจาทีอนุปัสสนา ปริจจาค-
 ปฏินิสสุคโค ๗เปฯ วุจฺจตีติ สมฺพนฺโร.
 การณมาห 'ตทงฺควเสนา'ติอาที. สทฺธิ
 ขนฺธธาภิสงฺขาเรหีติ อุปาทีนฺนุกฺขนฺธเหหิ
 ตชฺชนกกมฺเมหิ จ สทฺธินฺนฺติ อตฺถโก.
 กิเลสานํ หิ ปริจฺจขเนน ตนฺนฺนิมิตฺตํ
 กมฺมํ, ตสฺส นิมิตฺตา จ ขนฺธา
 ปริจฺจตฺตาว โหนฺติ. ตพฺพิปริเตติ
 สงฺขตวิปริเต. ปฏินิสสุคฺคสทฺทสฺส
 'ปริจฺจจากฺกุโจ ปกฺขนฺทนฺนฺกุโจ จา'ติ
 เทว อตฺถภาติ อาห 'ปริจฺจจาก-
 ปฏินิสสุคโค เจวา'ติอาที. ตายาติ
 อนิจจาทีอนุปัสสนาย. ยถาวุตฺเตน
 นเยนาติ ตทงฺคปฺปหานนิพฺพานนินฺนตา-
 นเยน. นิพฺพตฺตทวเสนาติ กิเลสานํ
 อุปฺปาททวเสน. สงฺขตารมฺมณํ
 อาทียตีติ ปกฺเตน สมฺพนฺโร.
 น หิ อนิจจาทีโทสทฺสฺสิตฺตสงฺขตํ

ให้ดับโดยอนุमान กล่าวคืออันวญาณ
 (คือรู้โดยอนุโลม) โดยการติดตามเหตุมี
 ความเป็นธรรมอันกล่าวได้ว่า เป็นอดีต
 เป็นต้นแล้วเห็นความไม่เที่ยงแท้ ฉะนั้น.

เชื่อมความว่า อนุปัสสนามี
 อนิจจานุปัสสนาเป็นต้น ก็เรียกได้ว่า
 เป็นปริจจาคปฏินิสสุคคะ(สลัดทิ้งโดย
 แล่นไปเสีย) เพราะสละกิเลสทั้งหลาย
 เสียพร้อมทั้งขันธและอภิสังขารด้วย
 อำนาจแห่งตทังคปหาน และเพราะด้วย
 การเห็นโทษในสังขตธรรม จึงแล่นไป
 ในพระนิพพาน อันตรงกันข้ามกับ
 สังขตธรรมนั้น โดยกิริยาที่โน้มไปใน
 พระนิพพานนั้น ท่านอาจารย์ได้กล่าวถึง
 เหตุว่า 'ด้วยอำนาจแห่งตทังคปหาน'
 เป็นต้น. คำว่า พร้อมทั้งขันธและ
 อภิสังขาร ความว่า พร้อมทั้ง
 อุปาทินนขันธและทั้งกรรมอันอุปาทินน-
 ขันธนั้นให้เกิด. จริงอยู่ กรรมอันมี
 อุปาทินนขันธนั้น เป็นนิमितโดยสละกิเลส
 และขันธอันเป็นนิमितแห่งกรรมนั้น ย่อม
 เป็นอันสลัดได้โดยแท้. คำว่า ตรงกันข้าม

อาลมพนุโตปี. ตํ อาทียตีติ วุจจติ. กับสังขตธรรมนั้น ได้แก่ ผิดตรงกันข้าม กับสังขตธรรม. ปฏินิสสัคคัพพที่มีอรรถ ๒ อย่างคือ "มีการสละเสียเป็นอรรถก็ได้ มีการแล่นไปเสียเป็นอรรถก็ได้" เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า "เป็นปริจจาคปฏินิสสัคคะ(การสละคืน ด้วยการ สละเสีย)". คำว่า ตาย ได้แก่ ด้วยอนุปัสสนามีอนิจจानุปัสสนาเป็นต้น. คำว่า โดยนัยตามที่กล่าวแล้ว ได้แก่ โดยนัยที่น้อมไปสู่พระนิพพาน ด้วย ทังคปหาน. คำว่า ด้วยอำนาจแห่ง การทำให้เกิด ได้แก่ ด้วยอำนาจ การยังกิเลสทั้งหลายให้เกิดขึ้น. เชื่อม ความด้วยบทที่ท่านทำไว้ว่า ชื่อว่า กือเอาอารมณ์ที่เป็นสังขตะ. จริงอยู่ พระ- โยคาวจร แม้เมื่อหวังเหนี่ยวมาซึ่ง- สังขตธรรมที่แสดงไว้ด้วยโทษมีความไม่ เทียงเป็นต้น ท่านไม่เรียกว่า กือไว้ซึ่ง อารมณ์นั้น.

๗๔๓. อสุสาติ โยคิโน. ตนุติ ปหาน.

๗๔๓. คำว่า อสุส คือ แก่พระ- โยคาวจร. คำว่า ตํ ได้แก่ การละ.

๗๔๔. ปริมาตตุโตติ ปริมา-
รรมณโต. สลยาย จ วิวัญญาตี^๑
อุททยพพยวิสยาย วิปัสสนาสลยาย
วยสเสว คคณวเสน อุทโยโต
วินิวัญญาตี. เตนาห "อุทยน"ติอาที.
อวชชชนาพลนุติ อวชชชนาวิสเย
สมตตดา.

๗๔๕. อุโภติ ทิฏฐาทิฏฐวเสน
อามมณทวยั วุตตนุติ อาห
'ปัจจกขโต'ติอาที.

สวัชชชมานมหิตีอาที ปัจจกขโต
ทิฏฐมาห. วิสุทฐทสฺสโนติ สุวิสุทฐ-
ภงฺกทสฺสโน. ตททวยั เนตีติ ตสฺส
ทิฏฐเจ ภงฺกทสฺสโน ฅาณสฺส

๗๔๔. คำว่า จากวัตถุแรก
ได้แก่ จากอารมณ์แรก. คำว่า การ
เปลี่ยนสัญญาได้ด้วย คือ การเปลี่ยน
วิปัสสนาสัญญาอันมีความเกิดขึ้นและ
ความเสื่อมไปเป็นอารมณ์จากการเกิดขึ้น
ด้วยอำนาจการถือเอาความเสื่อมไปเท่า
นั้น. เพราะเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึง
กล่าวคำมีอาทิว่า 'ความเกิดขึ้น'. คำว่า
มีกำลังในอันนึกหวังด้วย ได้แก่
มีความเป็นผู้สามารถในอารมณ์นึกหวัง.

๗๔๕. คำว่า อารมณ์ทั้ง ๒ ส่วน
ท่านอาจารย์กล่าวถึงอารมณ์ทั้ง ๒ ส่วน
ด้วยอำนาจแห่งอารมณ์ที่เห็นแล้วและ
อารมณ์ที่ยังไม่ได้เห็น เหตุนี้ ท่าน
อาจารย์จึงได้กล่าวคำมีอาทิว่า 'โดย
ประจักษ์'.

ท่านอาจารย์ได้กล่าวถึงสังขารที่
เห็นแล้วโดยประจักษ์มีอาทิว่า ในสังขาร
ที่มีอยู่. คำว่า ผู้มีความเห็นหมดจดแล้ว
ได้แก่ ผู้มีความเห็นความแตกดับหมดจด

^๑ ไป. วิวัญญาตา.

อนวยภูตอภิกฺขุเจปิ ภงฺคํ (ทิสฺวา) ดีแล้ว. คำว่า ย่อมนำความเห็น
 ทสฺสิดํ อนุมานญาณํ ปวตฺเตติ. ตามแบบความเห็นนั้น คือ(พระโยคาวจร)
 กถํ ปน ตํปวตฺตึติ อาท ย่อมยังอนุมานญาณ(ญาณที่คาดคะเน)ซึ่ง
 'อดีตานาคเต สพฺเพปี'ติอาทึ. ตสฺส ปราภวฺยึชฺชนเพราะเห็นความแตกดับไปแม้
 ปวตฺตนาการทสฺสนํ. ตตฺถ ปโลภินฺนติ ในสังขารที่ตนยังไม่เห็นเป็นแบบ(อัน
 วินาสินฺ. คล้อยตาม)แห่งญาณ ที่เห็นความแตกดับ
 ไปในสังขารที่ตนเห็นแล้วนั้นให้เป็นไป.
 เพื่อแก้คำถามที่ว่า ก็การยังอนุมานญาณ
 ให้เป็นไปนั้นเป็นอย่างไร ท่านอาจารย์
 จึงกล่าวคำมีอาทิวา "ในสังขารที่เป็น
 อดีตและอนาคต แม้ทั้งปวง". คำมีอาทิวา
 สังขารแม้ทั้งปวง เป็นคำแสดงอาการที่
 จะยังญาณของพระโยคาวจรนั้นให้เป็นไป.
 บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีปรกต
 แยกสลายไป ได้แก่ มีอันพินาศไปเป็น
 ปรกต.

อุภินฺนุนฺติ ทิฏฺฐานํ สงฺขารานํ. คำว่า สังขารทั้ง ๒ ส่วน
 วยลฺกฺขณวิปฺสฺสนาติ วยลฺกฺขณสฺส ได้แก่ สังขารทั้งหลายที่เห็นแล้ว. คำว่า
 วิปฺสฺสนา, ภงฺกานุปฺสฺสนาติ อตฺถโก. เป็นการเห็นแจ้งลักษณะแห่งความเสื่อมไป
 ได้แก่ เป็นการเห็นชัดซึ่งลักษณะแห่ง
 ความเสื่อมไป, อธิบายว่า เป็นการ
 ตามเห็นความแตกดับไป.

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
 สร้างค้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๗๔๖. อารมมณญจ ปฏิสงขชาติอาทิ
อุปสหารวเสน ภงคานุปัสสนา-
ลกขณสเสว ทสสน.

มณิว วิชฺฌนฺติ มณี วิชฺฌนฺโต
ปุริโส วย. โส หิ มณีโน
ฉิทฺทเมว ปัสสติ, น มณีวณฺณาทิ,
เอวมยฺมปิ ขยายเมว ปัสสตีติ
อธิปฺปาโย. อารมมณญจ^๑ ปฏิสงขชาติ
รูปาทิอารมมณสฺส อนิจฺจาติโต
วิปัสสนา.

๗๔๗. นิพพิทาทีสูติ นิพพิทา-
วिरาคนิโรธปฏินิสฺสคฺคานุปัสสนาสฺ.
อุปฏฺฐาเนติ ญาณ.

๗๔๖. คำมีอาทิว่า พิจารณา
อารมณด้วยแล้ว เป็นคำแสดงลักษณะ
แห่งการตามพิจารณาเห็นความแตกดับ
ไปด้วยอำนาจแห่งการรวมกันเข้ามา.

คำว่า ดูกคนผู้เจาะแก้วมณี ได้แก่
เหมือนบุรุษผู้เจาะแก้วมณี. อธิบายว่า
ก็บุรุษผู้เจาะแก้วมณีย่อมดูเฉพาะช่องทะลุ
ของแก้วมณีเท่านั้น ไม่ดูสีแก้วมณีเป็นต้น
ฉันใด, พระโยคาวจร แม้ก็ย่อมดูแต่
เฉพาะความสิ้นไปและความเสื่อมไปเท่า-
นั้น ฉะนั้น. คำว่า พิจารณาอารมณ
ด้วย ได้แก่ การพิจารณาอารมณมีรูป
เป็นต้น โดยความเป็นของไม่เที่ยงเป็นต้น.

๗๔๗. คำว่า มีนิพพิทานุบัติสนา
เป็นต้น ได้แก่ ในนิพพิทานุบัติสนา
วिरากานุบัติสนา นิโรธานุบัติสนา
และปฏินิสสคคานุบัติสนา. คำว่า ใน
การปรากฏ ได้แก่ ในญาณ.

^๑ วิสุทธิมกฺก อารมมณปฏิสงขชาติ ทิสฺสตี.

๗๔๘. อนิรุทธเมวาติ อุปฺปชฺชิตฺวา
 จิตฺตปวตฺตเมว. อภินฺนเมวาติ เอตฺตทปปี
 เอเสว นโย. ปวตฺตมนสิกาโร โยคิ
 เกทเมว ปสฺสตีติ โยชนา.
 ทุพฺพผลภาชนสฺส วียาติ อามกมตฺติก-
 ภาชนสฺส วีย.

มรีจิกนฺติ อุกฺกุหนฺมิตฺโต ชาลา
 วีย อุกฺกนฺตฺวา ชลาสยาทิภาเวน
 ทิสฺสमानํ มรีจิกํ. "ยถาริตฺตํ
 วิปฺปลมฺภกนฺ"ติ จกฺขมา ปสฺสเสยฺยาติ
 โยชนา. โลกนฺติ สงฺขารโลกํ.

๗๔๙. ภวทิจฺฐิตี สสฺสตทิจฺฐิ.
 ยุตฺตปฺยุตฺตตทาวนาย อุสฺสูกฺกปฺปหานํ
 ตทณฺณกิจฺเจสฺ. อรฺทิตฺตสหนตฺตาติ
 ปนฺตเสนาสเนสฺ อรฺติยา กามกฺุณฺส
 รฺติยา จ สหนกอภิภวานตา.

๗๔๘. คำว่า สิ่งที่ยังไม่ดับ
 นั้นแหละ ได้แก่ สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ตั้งอยู่
 และเป็นไปนั้นแหละ. แม้ในคำว่า สิ่ง
 ยังไม่ดับนั้นแหละ นี้ ก็นัยนี้เหมือนกัน.
 มีวาจาประกอบความว่า พระโยคาวจร
 ผู้มีอันใส่ใจเป็นไปแล้ว ย่อมดูแต่เฉพาะ
 สิ่งที่เกิดไปเท่านั้น. คำว่า เหมือนดู
 ความแตกแห่งภาชนะที่โตรม ๆ ได้แก่
 เหมือนดูความแตกแห่งภาชนะดินเหนียว
 ที่ยังดิบ.

คำว่า พยับแดด ได้แก่ พยับแดด
 ที่พุ่งขึ้นปรากฏอยู่ โดยความเป็นที่อยู่
 ของสายน้ำเป็นต้น ดูเปลวไฟที่พุ่งขึ้น
 จากพื้นที่ร้อน ปรากฏอยู่. มีวาจา
 ประกอบความว่า ผู้มีจักขุเพียงมองดูว่า
 "เป็นสิ่งที่หมุนไปตามที่ว่างเปล่า". คำว่า
 โลก ได้แก่ สังขารโลก.

๗๔๙. คำว่า ภวทิจฺฐิ ได้แก่
 สสฺสตทิจฺฐิ. การละความขวนขวายใน
 กิจอื่น จากสสฺสตทิจฺฐินั้น ด้วยภาวนา
 คือการประกอบแล้ว ขวนขวายแล้ว.
 คำว่า การอดกลั้นต่อความไม่ยินดีและ

คุณทองน้อย เกียรติสุวรรณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ความยินดี คือ ความอดกลั้นและ
ครอบงำ ซึ่งความไม่ยินดีในเสนาสนะ
อันสงัดและความยินดีในกามคุณทั้งหลาย.

อิมานิ อฏฐกคุณมุตตานิติ
สิงขวิปลลาเสน วุตต. ม-กาโร
ปทสนุธิกาโร. อิเม อฏฐ อุตตเม
คุณ อานิสเสติ อตโต. ตหิหิตติ
ตสส ภงกานุปัสสนาย.

คำว่า เห็นคุณอันสูงสุด ๘ อย่าง
เหล่านี้ ท่านกล่าวด้วยสิงขวิปลาส.
ม-อักษรเป็นอักษรเชื่อมความต่อบท.
อธิบายว่า เห็นคุณคืออานิสงส์อันสูงสุด
๘ อย่างเหล่านี้. คำว่า ตหิ ได้แก่
ในภังกานุปัสสนาญาณนั้น.

ภงกานุปัสสนาญาณกถาวนุณนา
นิฎฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยภังกานุปัสสนา-
ญาณ จบ.

ภยตูปัญฐานญาณกถาवणณนา

พรรณนากถาว่าด้วยภยตูปัญฐาน-
ญาณ

๗๕๐. ขยายนิโรธสททา ภงค-
ปริยาया. สเภทกาคี^๑ ภิชชนกา
วินสสนกา สงขารา มหาภยํ หตุวา
อุฏฐหนตตีติ สมุพนุโร. มหาภยการณํ
หตุวา อุပ္ภูจหนตตีติ อตโก.
การณสามณณเณ เจตํ มหาภยนุติ
เอกวางเนน วุตตํ. รณณุมิตี ยุตฺทณุมิ.

๗๕๐. ขยายนิโรธศัพท์ เป็น
ปริยาयाของภังคศัพท์(ศัพท์ว่าดับเสียซึ่ง
ความสิ้นไปความเสื่อมไปเป็นความหมาย
แห่งการแตกดับไป). คำว่า **ที่มีแตกดับ**
ไป เชื่อมความว่า สังขารทั้งหลายที่มี
อันแตกไป คือที่มีอันพินาศไป ย่อม
ปรากฏเป็นมหันตภัย. อธิบายว่า ย่อม
ปรากฏเป็นเหตุแห่งภัยใหญ่. ก็คำว่า
ภัยใหญ่ นั้น ท่านอาจารย์กล่าวไว้โดย
เอกวางนะ เพราะความที่สังขารทั้งหลาย
มีสภาพเสมอเหมือนกันโดยเหตุ. คำว่า
สนามรบ ได้แก่ ยุตฺทณุมิ.

เอเตสํเยว สทิสโตติ เอเตหิ
ฉินฺนฉิชฺชมานสีเสหิ ปุตฺเตหิ ภาวึนา
สีสจฺเจแทน สทิสเ.

คำว่า เป็นเหมือนบุตรทั้ง ๒
เหล่านั้นเหมือนกัน คือ บุตรคนที่ ๓
นี้ก็จะเป็นอย่างกับบุตร(ทั้ง ๒) ผู้มีศีรษะ
ขาดแล้วและที่กำลังขาดอยู่เหล่านี้ด้วย
การตัดศีรษะที่เป็นอยู่.

^๑ ไป. ปเภทกาคี.

คุณทวี เจียวนนท์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงฆ์ธรรมวชิราวุฒิมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒิ

ปุติปชาติ ยสุสา อิตถิยา
 ชาติตา ชาติตา ปุตตา มริตวา
 ปุติภาว. กจฺจนฺติ, สา 'ปุติปชา'ติ
 อธิปฺเปตา. อปโร กุจฺฉิยฺ จิตฺติ
 เสโส. เอเตสํเยว สทิสโส
 ภวิสฺสตีติ กุจฺฉิโต นิกุมิตวา
 กติปาเหเน มรณโต. เอตสฺมี
 ขณฺเติ สงฺขารานํ อวสฺสนิโรธตาย
 ภายิตพฺพภาเวน อุปฺภูจฺานกฺขณฺ.

คำว่า ผู้มีลูกเสีย(ผู้มีลูกเฒ่า) คือ บุตรของหญิงใดเกิดแล้ว ๆ ตายไปถึง ความเป็นผู้เฒ่า หญิงนั้นท่านประสงค์เอาว่า 'หญิงผู้มีลูกเสีย'. ปาฐะที่เหลือว่า บุตรอีกคนหนึ่งตั้งอยู่ในครรภ์. คำว่า จักเป็นเช่นกับบุตร ๕ คนเหล่านี้ เหมือนกัน ได้แก่ ถึงบุตร คนที่อยู่ในท้องนี้ก็จะเหมือนบุตร ๕ คน เหล่านี้เหมือนกัน เพราะออกจากท้องแล้วตายไปโดย ๒-๓ วัน. คำว่า ในขณะที่นั้น ได้แก่ ในขณะที่ปรากฏ โดยความที่สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะความที่สังขารเหล่านั้นจะต้องดับแน่นอน.

๗๕๑. ภายตีติ ก็ สยํ ภยํ
 โหตีติ ปุจฺฉา. ภยสุส ปฏฺิฆ-
 วิเสสตุตา ฅาณสุส จ ตทภาวา
 น ภายตีติ วิสฺสชฺชนํ วุตฺตํ.
 ทุกฺขภีรฺุเกหิ ภายิตพฺพํ น
 อุกฺคนฺตพฺพนฺติ ทสฺสนเมว ฅาณสุส
 ภยตุปฺภูจฺานํ นาม. เตนาน
 'ยถา นามา'ติอาที. ติสฺโส

๗๕๑. ในคำว่า ย่อมกลัว มี คำถามว่า ความกลัวจะมีเองอย่างไร ? . ท่านอาจารย์จึงกล่าวคำวิสัยนาว่า ตนเอง ย่อมไม่กลัว เพราะความกลัวมีปฏิกะ (ความกระทบกระทั่ง) เป็นคุณวิเศษ (เป็นสำคัญ) และเพราะความกลัวนั้น ไม่มีแก่ญาณ. ความเห็นว่า วัตถุที่ควรกลัวอันบุคคลผู้กลัวต่อทุกขไม่พึงเข้าใจ

องการกาสุโยติ ดินฺณํ ภวานํ
 อุปมาวเสน วุตฺตํ. กามาภิภวานํ
 ปน หินาภิภาวทสฺสนตฺถํ ขทิสราภิ-
 สุตตตฺยคฺคหณฺ. อสฺสาติ ญาณสฺส.
 พุยสนาปนฺนาติ ขยวยสงฺขาทํ พุยสนํ
 อาปนฺนา. เตเนว ขยภาเวน
 สปุปฺปฺภิกฺขา. ภยโตติ ภายิตพุพฺโต.
 ภยโต อุปฺปฺฐานคฺคหณฺ เอตสฺสาติ
 ภยตูปฺปฺฐานํ ญาณํ.

นั้นเกี่ยว ชื่อว่า ภยตูปัญฐาน (ความ
 ปราภฏโดยเป็นของน่ากลัว) แก่ญาณ.
 เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำ
 มีอาทิว่า 'ชื่อฉันใด'. คำว่า หลุม
 ถ่านเพลิงทั้ง ๓ หลุม ท่านอาจารย์
 ได้กล่าวไว้ด้วยอำนาจอุปมาแห่งภพทั้ง ๓.
 แต่เพื่อแสดงเวลาที่ภพมีกามภพเป็นต้น
 เป็นสภาพมีความเป็นภพชั้นเลวเป็นต้น
 ท่านอาจารย์จึงทำการถือเอาหลาวทั้ง ๓
 ชนิดมีหลาวไม้ตะเคียนเป็นต้น. คำว่า
 อสฺส คือ แก่ญาณ. คำว่า ที่ถึงความ
 ย่อยยับ ได้แก่ที่ถึงความย่อยยับ กล่าวคือ
 ความสิ้นไปและความเสื่อมไป. สังขาร
 ทั้งหลายชื่อว่ามีความเป็นไปกับด้วยภัย
 เฉพาะหน้า โดยความสิ้นไปนั้นนั้นแหละ.
 คำว่า โดยเป็นของน่ากลัว ได้แก่
 โดยความเป็นสิ่งที่น่ากลัว. การถือเอา
 ความปราภฏ โดยเป็นของน่ากลัวมีอยู่
 แก่ญาณนั้น เหตุนั้น ญาณ(นั้น) ชื่อว่า
 ภยตูปัญฐานญาณ.

สงฺขารนิมิตฺตุนฺติ สงฺขารธา เอว
 สมุหฺมณาภิภาเวน ราคาทินํ

คำว่า สังขารนิมิต ได้แก่
 สังขารทั้งหลายนั้นแหละ เป็นนิมิตแห่ง

คุณเทวี เจียวนนท์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิमितตุนฺติ สงฺขารนิमितตฺ. เตนาห
'สงฺขารานเมเวตฺ อธิวจนนฺ'ติ.
อสุสชาติ โยคิโน. นิมิตตุนฺติ
สงฺขารคตฺ. ปวตฺตุนฺติ อุกฺปาทินนฺกขนฺธา
ตทฺุปตฺตมฺภกา นามรूपมฺมา จ
สงฺขารปฺปวตฺติริรูปตฺตาทิ อาท 'รูปา-
รูปภวปฺปวตฺติตฺ'ติ. อุกฺภยนฺติ นิมิตตฺ,
ปวตฺตตฺตฺจ.

กิเลสทั้งหลายมีรากะเป็นต้น โดยความ
มีสภาพ เป็นกลุ่ม เป็นก้อนเป็นต้น
เหตุ นั้น จึงชื่อว่า สังขารนิमित. เพราะ
เหตุ นั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
'คำว่า นิมิตนี้เป็นชื่อแห่งสังขารทั้งหลาย'.
คำว่า อสุส คือ แก่พระโยคี. คำว่า
นิमित ได้แก่ สังขาร. คำว่า ปวตตะ
ได้แก่ อุกฺปาทินนขันธ์และนามธรรม
รูปธรรมที่ค้ำจุนอุปาทานขันธ์นั้น เพราะ
เป็นรูปที่เป็นไปแห่งสังขาร เหตุ นั้น
ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า 'ความ
เป็นไปแห่งรูปภพและอรูปภพ'. คำว่า
ทั้ง ๒ ได้แก่ นิมิต และ ปวตตะ.

ภยตฺุปฏฺจานญาณกถาวณฺณนา
นิฏฺจิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยภยตฺุปฏฺจานญาณ
จบ.

อาทีนวานุปัสสนาญาณกถาวณฺณนา

พรรณนากถาว่าด้วยอาทีนวา-
นุปัสสนาญาณ

๗๕๒. ปฏฺจนาติ ตณฺหาปฏฺจนา.
ปรามาโสติ อตฺตาทิกิฏฺจิปรามาโส.

๗๕๒. คำว่า ความปรารถนา
ได้แก่ ความปรารถนาด้วยอำนาจ

องคารกาสุโย วย อเนกทุกขาทิฏ-
 จานภาวโต. 'จตุตาโร อาสีวิสา
 อุกคเตชา โฆรวิสาดิ โข ภิกขเว
 จตฺนุนันตํ มหาภูตานิ อธิวจนนุ'ติ^๑
 วจนโต จตุตาโร มหาภูตา
 ททฺธตาทีอาภาเรหิ กฏฺจมุขปฺติมุข-
 อคฺคิมุขสฺตมฺมุขอาสีวิสา วย ทฏฺจพฺพา.

แห่งต้นหา. คำว่า ความยึดเอาไว้
 ได้แก่ ความยึดถือเอาไว้ด้วยอำนาจแห่ง
 ทิฐิมืดตติฐิเป็นต้น. ชื่อว่า **คฺจฺหฺม**
ถ่านเพลิง เพราะความเป็นที่ตั้งแห่ง
 ทุกข์มีทุกข์เป็นอเนกเป็นต้น. เพราะ
 พระบาลีว่า 'ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่า
 อสรพิษ ๔ จำพวก มีเดชแรงกล้ามี
 พิษร้ายนี้แล เป็นชื่อของมหาภูตรูป ๔'
 มหาภูตรูป ๔ พึงเห็นว่าเป็นดุจอสรพิษ
 มีปากเป็นไม้(งูปากไม้) มีปากเน่า(งู
 ปากเน่า) มีปากเป็นไฟ (งูปากไฟ) และ
 มีปากเป็นศัสตรา (งูปากศัสตรา) โดย
 อากาการมีความเป็นสภาพแข็งเป็นต้น.

อุกฺขิตฺตาสิกฺวชฺคา วยาดิอาที ปน
 'อุกฺขิตฺตาสิโก วรโกติ โข ภิกขเว
 นนฺทิราคสฺเสตํ อธิวจนํ, สฺสฺญณฺคฺคาโมติ
 โข ภิกขเว จนนฺตํ อชฺชตฺตติกาณํ
 อายตนาณํ อธิวจนํ,^๒ จกฺขุํ ภิกขเว
 อาทิตฺตํ เกน อาทิตฺตํ, ราคคฺคิณา
 ๗เปยฺ อูปายาเสหิ'ติ เอวมาทีวจนานิ

ก็คำมีอาทิวา **คฺจฺเพชฺมชฺมาตฺตฺผู้เงื้อ**
ดาบอยู่ ท่านอาจารย์ได้กล่าวไว้เพราะ
 อาศัยพระบาลีมีอาทิวาอย่างนี้ว่า 'ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย คำว่า **เพชฺมชฺมาตฺตฺผู้**
เงื้อดาบอยู่นี้แล เป็นชื่อแห่งความกำหนัด
 ด้วยอำนาจแห่งความยินดี, ดูกรภิกษุ
 ทั้งหมด คำว่า **เรื่อนว่างนี้แล** เป็น

^๑ ส. สท. ๑๘/๒๑๘.
^๒ ส. สท. ๑๘/๒๑๓.

คุณอรสา ทรกาญจน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วสุทธรธรรมสารพจนานุกรม.ป-พ.๓-๓๓

นิสฺสาย วุตฺตํ. นิสฺสาทาติ
วุตฺตเมวตฺตมาห. นิสฺสาติ ปฏิญฺจรสฺสาติ
วา อตฺตโก.

ชื่อแห่งอายตนะภายใน ๖, ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย จักขุเป็นของร้อน เป็นของร้อน
เพราะเหตุไร เป็นของร้อนเพราะไฟ คือ
ราคะ โทสะ โมหะ ชาติ ชรา มรณะ
โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
อุปายาสะ'. ด้วยคำว่า 'ไม่มีคุณค่าที่น่า
พอใจ' ท่านอาจารย์กล่าวถึงเนื้อความ
ที่กล่าวแล้วเท่านั้น. อีกอย่างหนึ่ง คำว่า
ปราศจากวิสัยที่น่ายินดี อธิบายว่า มี
วิสัยที่น่ายินดีเป็นของน่าเกลียด.

วาพมิเคหิ สหิตํ วนํ สวาพกํ.
สสทฺทฺฑลาติ สพฺยคฺขมสหิตา กุหา.
กฺขมฺภิลสงฺขาเตหิ คาเหหิ อุกฺกรกฺขเสหิ.
จ สหิตํ อุกกํ สคาหฺรกฺขสํ. ยถา
หิตฺตฺวาหิ ยถาวุตฺตอุปมาสมฺมทฺทณฺ. ยํ
สฺนุชฺชายาติ ยํ อาทึนฺวณฺฑาณํ อุกฺกิสฺส.
อิทํ วุตฺตนฺนุติ ปฏิสมฺภิทายํ อิทํ
วจนํ วุตฺตํ.

ป่าที่ประกอบด้วยสัตว์ร้ายทั้งหลาย
ชื่อว่า ป่ามีสัตว์ร้าย. คำว่า ถ้ามีเสือ
ได้แก่ ถ้าที่มีเสือโคร่ง. แหล่งน้ำที่
ประกอบด้วยสัตว์คอยจับอยู่ กล่าวคือ
จระเข้ และรากษสน้ำ ชื่อว่า น้ำมี
รากษสคอยจับอยู่. คำมีอาทิวา ยถา
หิ (เหมือนอย่างว่า ฉันทใจ) เป็นคำ
แสดงให้เล็งเห็นอุปมาตามที่กล่าวแล้ว.
คำว่า หมายเอาญาณใด ได้แก่ เจาะจง
เอาอาทิวาญาณใด. คำว่า อิทํ วุตฺตํ
นี้ พระสารีบุตรเถระได้กล่าวไว้แล้วใน
คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค.

๗๕๓. ยถาวุตตํ ปาฬี วิวริตฺ
 'ตตถ อูปปาโท'ติอาทิวุตตํ.
 ตตถ อิศ อูปปตฺติตติ อิมสฺมี
 รูปารูปภเว รูปารูปธมฺมสมฺมุหฺสฺส
 ปจฺมูปปตฺตติ. สํขารนิมิตฺตนฺตติ
 ชรามรณาทิสํขารธา เอว ราคาทิต-
 เหตุตฺตธา นิมิตฺตํ. ยาย นิริยาทิตฺตียา
 สธา ปฏิสฺนธิ โหติ, สธา คตติ
 นามาทิ โยชนา.

ขนฺธานํ นิพฺพตฺตนฺตติ อูปาทินฺนทาทิต-
 เกทานํ สพฺเพสฺมปิ ขนฺธานํ
 นิพฺพตฺตนํ. สฺมาปฺนฺนสฺสชาติ
 รูปารูปสฺมาปตฺตติ สฺมาปฺนฺนสฺส.
 อูปปฺนฺนสฺสชาติ รูปารูปภฺภูมิตฺต
 ปฏิสฺนฺธาทิตฺตียา^๑ อูปेतฺตสฺส,
 อิมํ ปน อูปปฺนฺนสฺสชาติ ปทํ

๗๕๓. เพื่อเปิดเผยพระบาลีตามที่
 กล่าวแล้ว ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวคำมี
 อาทิวานุปัสสนาว่า "บรรดาคำเหล่านั้น อูปปาทะ".
 ในคำเหล่านั้น คำว่า ความเกิดขึ้นใน
 ภพนี้ ได้แก่ ความเกิดขึ้นครั้งแรก
 แห่งกลุ่มของรูปธรรมและอรูปธรรมในภพ
 นี้ คือในรูปภพและอรูปภพ. คำว่า
 สักขารนิมิต ได้แก่ สักขาร มีชราและ
 มรณะ เป็นต้นนั้นเทียว ชื่อว่า นิมิต
 เพราะเป็นเหตุแห่งกิเลสมีรากะเป็นต้น.
 มีวาจา ประกอบความว่า ปฏิสนธิ
 ย่อมมีด้วยคติ มีนिरยคติเป็นต้นอันใด
 คติมีนिरยคติเป็นต้นอันนั้น ชื่อว่า คติ.

คำว่า การบังเกิดแห่งขันธ์ทั้งหลาย ได้แก่
 ความบังเกิดขึ้นแห่งขันธ์ทั้งหลายแม้ทั้ง-
 ปวง ต่างโดยสักขาร มีสักขารอันกิเลส
 ยึดครองเป็นต้น. คำว่า แห่งพระ-
 โยคาวจรผู้เข้าสมาบัติ ได้แก่ แห่ง
 พระโยคาวจรผู้เข้ารูปสมาบัติและอรูป-
 สมาบัติ. คำว่า แห่งพระโยคาวจรผู้

^๑ ไป. ...วิปากูปปตฺตติ.

สนุทธายาห 'เอว' วุตตา
วิปากปุปวตฺตี'ติ. วตฺตฺวาเสนาติ
อารมฺมณฺวเสน. เวจฺจนวเสนาปิ
โยคิโน ญาณโกสลลฺ โหตีติ อาห
'เตสฺ' เวจฺจนวเสนา'ติ. เตนาหติ
อุปฺปาทานํ ปญฺจนฺนเมว อาทินว-
ญาณสฺส วุตฺตตฺตฺวา ตเมวาท.

เข้าถึง ได้แก่ แห่งพระโยคาวจรผู้เข้าถึง
ด้วยความเป็นไปแห่งวิบากมีปฏิสนธิเป็น-
ต้นในรูปภูมิและอรุภูมิ, แต่ท่าน
อาจารย์หมายเอาบทว่า ผู้เข้าถึง นี้
จึงได้กล่าวว่า 'ความเป็นไปของวิบาก
ที่ตรัสไว้แบบนี้'. คำว่า ด้วยอำนาจ
แห่งวัตถุ ได้แก่ ด้วยอำนาจแห่ง
อารมณ์. แม้ด้วยอำนาจแห่งคำไวพจน์
ความฉลาดในญาณย่อมมีแก่พระโยคาวจร
เหตุ นั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
'(ธรรมที่เหลือท่านกล่าวไว้) ด้วยอำนาจ
แห่งคำที่เป็นไวพจน์ของคำว่า อุปปาทะ
เป็นต้นเหล่านั้น'. คำว่า เพราะเหตุ นั้น
ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวไว้ คือพระ-
โหราจารย์ กล่าวคำนั้นนั้นแลไว้
เพราะความที่อาทินวญาณแห่งอุปปาทะ
ทั้ง ๕ นั้นแหละอันท่านกล่าวแล้ว.

อายุหนํ ปฏิสนธิ ทุภฺขนฺติ
เอวํ ปสฺสนฺตสฺส ญาณํ อิทํ
อาทินเว ญาณนฺติ โยชนา.

คำว่า (พระโยคาวจร)เห็น
อายุหนะและปฏิสนธิว่าเป็นทุกข์ มี
วาจาประกอบความว่า ญาณแห่งพระ-

๑ ไป. ...วิปากปุปคฺติ.

๕๓๒ พระสังเขปปัจจโชคณี วิสุทธีมรรคภูฎีกา (๒๑. พรรณนาปฏิบัติพาทญาณทัสสนวิสุทธี

กิเลสวฏฏัง กิเลสามิสฺ. เอวํ
สนฺเตปีติ ตีหิปี นเยหิ สงฺขารมตฺตสฺเสว
ปกาสิตตฺเตปีติ อตฺโถ. วฏฏวิวฏฏานํ
สุทฺธิจตฺตา ทิฏฺฐิสฺสุ น เวชติ.

เป็นวัฏฏะด้วย, กามคุณ ๕ ชื่อว่า
โลกามิส, กิเลสวัฏฏะ ชื่อว่า กิเลสามิส.
ด้วยคำว่า แม้เมื่อความเป็นอย่างนี้มีอยู่
ความว่า แม้เมื่อความที่สักว่า สังขาร
เท่านั้น อันท่านประกาศด้วยนัยแม้ทั้ง
๓ อย่าง. พระโยคาวจรไม่หวั่นไหว
ในทิจูทั้งหลาย เพราะวัฏฏะและวิวัฏฏะ
อันตนเห็นแล้วด้วยดี.

อาทีนวานุปัสสนาญาณกถาวณฺณนา
นิฏฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยอาทีนวานุปัสสนา-
ญาณ จบ.

นิพพิทานุปัสสนาญาณกถาวณฺณนา

**พรรณนากถาว่าด้วยนิพพิทา-
นุปัสสนาญาณ**

๗๕๔. ๑ สเภทเกติ ปภงฺเก.

๗๕๔. คำว่า ที่มีความแตกดับ
ได้แก่ สังขารที่ผุพังรอบด้าน.

อโนตตตทหํ ปริกฺขิปีตฺวา จิตฺตฺสุ
กนฺธมาทนฺกฺกุฎาพฺกฺกุฎเกลาสฺกฺกุฎสุทฺตฺสน-

ที่เชิงเขาจิตตกุฎบรรดาเขา ๕ เทือก
คือ เทือกเขาคันธมาทนกฺกุฎ เทือกเขา

๑ ไป. ปภทเก.

กฏจิตตกุญฺเฐสุ ปญฺจสุ ปพฺพเตสุ
จิตตกุญฺปพฺพตปาเท หํसानํ
นิวาโสติ อาท 'ยถา' นามา'ติอาที.

ภาพกฏ เทือกเขาไกรลาสกฏ เทือกเขา
สุทัศน์กฏ และเทือกเขาจิตตกฏ ซึ่ง
ตั้งล้อมสระอโนดาตอยู่เป็นที่อยู่ของฝูงหงส์
เหตุ นั้น ท่านอาจารย์จึงได้กล่าวว่า
'ชื่อว่า ฉันใด'.

หตุตปาทวาลวตฺติโกเสหิ ภูมि-
มุสนฺเตหิ^๒ สตุตฺติ องฺเกหิ ปฏฺฐิตฺติ
สตุตฺตปฺปติญฺโจะ. ทิฏฺฐเจติ โลกิยญฺเตน
ตทริมฺุตติญาเนน ญาเต.

พญาช้างฉัททันต์(ขณะที่)ยืน มี
อวัยวะ ๗ อย่างถูกต้องพื้นดิน คือ
วง ๑ เท้า ๔ หาง ๑ ผักสิงค์ ๑
(รวมเป็น ๗) เหตุ นั้น พญาช้างฉัททันต์
นั้น จึงชื่อว่า สัตตประดิษฐ์ (มีอวัยวะ
จดพื้นดิน ๗ อย่าง). คำว่า ที่ตน
เห็นแล้ว ได้แก่ ที่ตนรู้แล้วด้วยตทริมฺุตติ-
ญาณอันเป็นโลกิยะ.

๗๕๕. ตํ ปเนตฺตนิ นิพพิทานุ-
ปัสสนาญาณํ. ปุริเมน ญาณ-
ทฺวยเณตติ ภาตฺตปฏฺฐานอาทีนวา-
นุปัสสนาญาณทฺวยเณ. อตุตฺโต เอกนฺตติ
เอเตน 'ภาวนาผลปฺปตฺติยา
อวตฺตภาวิเสสมตฺตเมว เกโท'ติ ทสฺเสติ.
เตนาท 'สพฺพสงฺฆาเร'ติอาที.

๗๕๕. คำว่า ตํ ปเนตํ (ก็ญาณ
นี้ นั้น) ได้แก่ นิพพิทานุปัสสนาญาณ.
คำว่า ด้วยญาณ ๒ ข้างต้น ได้แก่
ด้วยญาณ ๒ คือ ภาตฺตปฏฺฐานญาณ
และอาทีนวานุปัสสนาญาณ. ด้วยคำว่า
โดยอรรถเป็นอันเดียวกัน นี้ ท่าน
อาจารย์ย่อแสดงว่า 'เพียงความ

๑ วิสุทฺธิมคฺค. เสชฺชดาปี.
๒ ปรมคฺคตมฉฺชสา. มุสนฺเตหิ.

๕๓๔ พระสังเขปคตโชคณี วิสุทธิมรรคอุพฐิกา (๒๑. พรรณนาปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ

แปลกกันแห่งการกำหนดเท่านั้น เป็น
ความแตกต่างของการถึงกำลังแห่ง
ภavana'. เพราะเหตุนี้ ท่านอาจารย์
จึงได้กล่าวคำ มีอาทิว่า 'สังขารทั้งปวง'.

อุปปาเทตติ วิภาเวติ.

คำว่า ให้เกิดขึ้น ได้แก่ ให้
แจ่มแจ้ง.

นิพพิทานุสสุณาณกถาวณฺณนา
นิฏฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยนิพพิทานุสสุณา-
ญาณ จบ.

มฺยจิตฺตุมยตาณกถาวณฺณนา

พรรณนากถาว่าด้วยมฺยจิตฺตุมยตา-
ญาณ

๗๕๖. มหาปฏกปฏขนุโตติ^๑
มหาเวเค อุกทาวตฺเต ปติโต.

๗๕๖. คำว่า ตกไปในหล่มใหญ่
ได้แก่ ตกไปในแ่งน้ำวนที่มีกำลัง
เชี่ยวมาก.

มฺยจิตฺตุมยตาณกถาวณฺณนา
นิฏฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยมฺยจิตฺตุมยตาณก-
ถา จบ.

^๑ ไป. มหาคตปฏขนุโน.